

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd

Teřana Holomková

**Písmo svaté v životě a díle
Hryhorije S. Skovorody**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Bartoň Th.D.

Praha 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 3. 12. 2019

Teřana Holomková

Bibliografická citace

Písmo svaté v životě a díle Hryhorije S. Skovorody [rukopis]: diplomová práce / Teřana Holomková; vedoucí práce: Josef Bartoň. -- Praha, 2020. -- 76 s.

Anotace

Práce se zabývá osobností ukrajinského myslitele Hryhorije S. Skovorody, významného filozofa, básníka, pedagoga a skladatele liturgické hudby. Představuje jeho životní cestu a některé vlivy, které formovaly jeho světonázor (jako například doba, kultura, vzdělání, cestování a klíčové životní milníky). Především však zkoumá myslitelův pohled na Písmo svaté, jaký k němu měl vztah, jak s ním zacházel ve svých dílech a jak se o něm vyjadřoval. Práce představuje obsah čtyř Skovorodových spisů, ve kterých se ve větší či menší míře Bibli věnuje. Z těchto spisů jsou následně vyňaty výroky přímo s Písmem související, či Písmo komentující. Ty pak představují originální škálu myslitelova vnímání a interpretace Písma. Následně jsou dané výroky poskládány do systému, který odpovídá Skovorodově filozofii. Práce se pokouší o nastínění pohledu na Bibli očima Hryhorije S. Skovorody.

Klíčová slova

Bible, myslitel, Bůh, člověk, obraz, cesta, svět, slovo, pravda.

Abstract

The thesis is focused on the personality of Ukrainian thinker Hryhorij S. Skovoroda, renowned philosopher, poet, pedagogue and composer of liturgical music. His life journey and important influences which formed his way of thinking (for example historical background, culture, education, travelling and crucial moments of his life). Above all, however, thinker's point of view on Holy scripture is investigated. How relationship he had with Holy scripture, how he treated it and how he wrote about it. The thesis presents contents of four Skovoroda's writings in which he deals with the Bible. Subsequently, statements directly related to Scripture or Scripture commentary are excluded from these writings. These represent the original scale of thinker's

perception and interpretation of Scripture. Afterwards, the found statements are compiled into a system that corresponds to Skovoroda's philosophy. The thesis attempts to outline the viewpoint on the Bible through the eyes of Hryhorij S. Skovoroda.

Keywords

Bible, thinker, God, man, image, way, world, word, truth.

Počet znaků (včetně mezer): 122 137

Poděkování

Velmi ráda bych poděkovala vedoucímu práce doc. PhDr. Josefu Bartoňovi Th.D. za oporu a citlivé vedení při psaní práce. Díky němu jsem se mohla věnovat právě tomuto tématu. Dále bych chtěla vyjádřit velké dík svému manželovi za podporu, pomoc i kritický pohled. Děkuji také mnohým přátelům, kteří mi dodávali sílu k dokončení této práce. Největší dík však chci vyjádřit Bohu za to, že mi tyto lidi poslal a nepřestal ujišťovat v práci a studiu.

Obsah

Úvodem.....	8
1. Osobnost Hryhorije S. Skovorody	9
1.1. Život a vzdělání	9
1.2. Výjimečnost osobnosti	14
2. Filosofický systém Hryhorije S. Skovorody	21
2.1. Mikrokosmos.....	25
2.2. Makrokosmos	28
2.3. Svět Bible	29
3. Milovník posvátné Bible	30
3.1. Specifičnost tvorby Hryhorije S. Skovorody ve vztahu k Písmu	34
3.2. Skovoroda o Bibli ve svých dílech.....	44
3.3. Obrazy Bible.....	52
3.4. Kritické výroky o Bibli.....	64
4. Lidský život a Bible podle Hryhorije S. Skovorody	67
Závěrem.....	71
Seznam literatury	72
Přílohy	75

Úvodem

Tato práce se zabývá zcela netypickou osobností, postavou ukrajinského filosofa Hryhorije Skovorody, často označovaného jako *myslitel*. Přestože pochází z XVIII. století, nepřestává vzbuzovat zájem mnohých filozofů, jazykovědců a teologů i dnes. Práce má za cíl představit jeho život, jeho pohled na Bibli, tajemství Boha, ale i člověka, prozkoumat jeho jiný, možná netradiční pohled. První část této práce je věnovaná osobě Hryhorije Skovorody, jeho životu, osobnostnímu portrétu a také jeho vlivu na okolí. Druhá část krátce představuje jeho filosoficko-teologické vnímání, vlivy na formování jeho myšlení a myslitelův systém myšlení. Třetí a nejrozsáhlejší část se soustřeďuje na autorův pohled na Bibli. Zkoumá jeho vnímání této knihy, způsob zacházení s ní a jeho vztah k ní. Následně jsou představeny čtyři Skovorodovy spisy, které se k Bibli vztahují. Na základě poznatků z těchto spisů jsou vybrány konkrétní myslitelovy výrazy a komentáře k Bibli. Ve čtvrté části se práce pokusí o analýzu, interpretaci těchto výrazů a následně o systematizaci. Práce si tedy klade za cíl prozkoumat autorův přístup k Bibli, jeho vnímání, vyjadřování, zacházení s touto posvátnou knihou.

1. Osobnost Hryhorije S. Skovorody

1.1. Život a vzdělání

Díla Hryhorije Skovorody a jeho filosofie jsou vrcholným vzletem a závěrem nejen ukrajinského literárního baroka.¹ Bylo o něm napsáno a vysloveno tolik, že postava Skovorody obrůstá legendami, domněnkami, tvrzeními, ideologiemi, které si často protirečí. Můžeme to vysvětlit tím, že se jeho díla pravidelně začala publikovat teprve v XIX. století. Zájem o jeho osobu neustává ani dnes, ba naopak.² Je třeba poznamenat, že ačkoli jsou jeho traktáty protkány slovy o Bohu a biblickými výrazy, byl Skovoroda více filosofem než teologem. Jan Pavel II. o něm řekl, že je to *filosof prodchnutý křesťanským duchem*.³ Abychom lépe pochopili Skovorodův pohled na svět, myšlení a zejména jeho vztah k Bibli, musíme si nasadit „brýle“ tehdejší doby⁴, vzít v potaz různé vlivy a okolnosti, kterými mohl být myslitel formován, a tak objevit výjimečnost a význam jeho osobnosti.

O životě Hryhorije Skovorody máme cenné dědictví zachycené jeho oblíbencem, žákem, blízkým přítelem a obdivovatelem Mychajlem Kovalynským. Myslitel Skovoroda pobýval poslední dva měsíce před smrtí u svého přítele a svůj život převyprávěl v obsažných rozhovorech, jak svědčí sám Kovalynsky. Téměř bezprostředně po smrti myslitele v roce 1796 byl oblíbeným žákem životopis sepsán. Pochopitelně bez přesné chronologie, ale přesto je to velmi vypovídající a monumentální zpráva o osobnosti Skovorody.⁵ První dvě publikace o Skovorodovi byly vydány téměř čtvrt století po jeho smrti⁶ ve stejném čísle časopisu *Ukrajinskyj vesnik* v Charkově v roce 1817. První z nich je dopis Ivana Verneta, který kriticky vykresluje postavu Skovorody. Druhá je sbírka vzpomínek o životě myslitele, kterou napsal jeho obdivovatel a apologeta, doktor filosofie Hess de Calve.⁷ Oba autoři, Ivan Vernet a Hess de Calve, se označují za ty, kteří se osobně se Skovorodou znali. První faktografický podrobný

¹ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавць Савчук О. О., Харків, 2016: 9.

² Srov. ШЕВЧУК Валерій. Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсари, Київ, 2008: 7.

³ Promluva JAN PAWEŁ II, Chrystus Droga, prawda i życiem. Pielgrzymka Ojca Świętego na Ukrainę 23–27. 6 .2001, Kraków, 2001: 88. Překlad autorky

⁴ Srov. КРЕСТОВСЬКИЙ, зборник сочинений том VIII, 1861: 4. Také БАРАБАШ Юрій, Дух животворить, Читасмо Сковороду, Темпора, Київ, 2014: 22–25.

⁵ Srov. БАГАЛІЙ, Д, Український Мандрований Філософ Григорій Сковорода, Київ, Кобза, 1992: 30.

⁶ Srov. БАРАБАШ Юрій, Дух животворить... Читасмо Сковороду, Темпора, Київ, 2014: 1–5.

⁷ Srov. БАГАЛІЙ, Д, Український Мандрований Філософ Григорій Сковорода, Київ, Кобза, 1992: 2–4.

životopis byl sepsán a publikován více než sto let po narození myslitele v roce 1862 spisovatelem H. Danylevským. V roce 1893 podnikl podrobný průzkum D. Bahalij, v následujícím roce vydal sborník jeho tvorby a následně kolem deseti cenných prací o Skovorodovi. Skovorodovým dalším životopiscem je V. Ern. Uchvácen jeho životem a tvorbou přináší v roce 1912 cenné poznatky, ale také omyly. Do roku 1922 nebylo známé datum ani místo narození myslitele. Poslední přepracovaný životopis sepsal charkovský profesor L. Uškalov.⁸

Hryhorij Skovoroda, syn Savy se narodil 3. prosince⁹ 1722 v prosté kozácké rodině v setnickém městečku Čornuchy na Poltavsku.¹⁰ Tenkrát v Malorusku Kyjevské správy Lubenského okresu, dnešní Charkovská oblast na východě Ukrajiny. Skovoroda žil na přelomu období relativní náboženské svobody na Ukrajině a posílení vlivu diktátorsky vládnoucí, přísně dogmatické pravoslavné církve.¹¹ Byla to doba, kdy Ukrajina ztratila svou politickou autonomii a Kateřině II. se podařilo zničit kozáctví.¹² Ukrajinská kultura byla pod zákazem, poklesla i úroveň Kyjevo-Mohyljanské akademie.¹³ Silná nadvláda Ruska vedla k zotročení ukrajinského národa.¹⁴ Avšak zde je na místě poznamenat, že Skovoroda a jeho rodina nebyli nevolníci, byli tedy svobodní lidé na rozdíl třeba od T. Ševčenka¹⁵. Tento fakt měl vliv na život, myšlení a samozřejmě i dílo Skovorody.¹⁶

První vzdělání získal ve své vesnici v Čornuchách, kde pravděpodobně od sedmi let navštěvoval lidovou jáhenskou školu pod vedením jáhna nebo duchovního. V té době v Čornuchách fungovaly tři školy tohoto typu, kde se vyučovala gramatika, žalmy a časoslov¹⁷. Víme, že Skovoroda krásně zpíval a dobře ovládal církevní zpěvy.¹⁸ Roku

---

⁸ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 7–11.

⁹ Kovalynsky neuvádí datum narození jen rok, ale o datu se zmiňuje sám Skovoroda ve verši, který svému příteli poslal.

¹⁰ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 9.

¹¹ Srov. ШЕВЕЛЬОВ, Юрій. Попередні зауваги до вивчення мови та стилю Сковорода Записки Наукового товариства імені Шевченка, Том ССXXXIX. Праці Філологічної секції, Львів, 2000: 184.

¹² Srov. БАГАЛІЙ, Д, Український Мандрований Філософ Григорій Сковорода, Київ, Кобза, 1992: 34.

¹³ Srov. ШЕВЧУК Валерій, Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсари, 2008: 15.

¹⁴ Srov. tamtéž: 15.

¹⁵ Významný ukrajinský spisovatel 19. století.

¹⁶ Srov. БАГАЛІЙ, Д, Український Мандрований Філософ Григорій Сковорода, Київ, Кобза, 1992: 34.

¹⁷ *Horologion* je denní modlitbou církve podle byzantského obřadu.

¹⁸ Srov. БАГАЛІЙ, Д, Український Мандрований Філософ Григорій Сковорода, Київ, Кобза, 1992: 35.

1734 nastoupil do Kyjevo-Mohyljanské akademie, kde studoval latinu, polštinu a staroslověnštinu, a to zejména čtení a psaní.¹⁹ V další etapě svého studia v letech 1735–1738 studoval etymologii, syntax latiny, aritmetiku a katechismus; pak gramatiku, styly řečnické prózy a latinskou poezii. Jeho učitelé byli Ambrosij Nehrebecky a Veniamin Hryhorovyč.²⁰ U Pavla Kaňučky v letech 1738–1739 studoval poetiku, geografii a biblickou historii. Rovněž začal se studiem řečtiny, němčiny a hebrejštiny u Symona Todorského.²¹ Dále následoval kurz rétoriky v letech 1739–1740 u Silvestra Ľaskoronského a věnoval se studiu jazyků. Filosofii (dialektiku, logiku, etiku, fyziku, metafyziku) studoval následně v letech 1740–1741.²² Jeho studium bylo přerušeno na podzim roku 1742, kdy prošel konkurzem církevního zpěvu do Alžbětina carského sboru. Do roku 1744 pobýval v Petrohradu a v Moskvě. Právě v té době Skovoroda složil několik duchovních písní, liturgické nápěvy, velikonoční kánon.²³ Po návratu do Kyjeva se sborem roku 1744 své působení jako zpěvák končí. Obnovil svá studia filosofie na Kyjevo-Mohyljanské akademii.²⁴ Po roce spolu s tokajskou delegací generála majora Vyšnevského díky znalosti hudby a cizích jazyků odcestoval do Uherska. S delegací měl v průběhu dalších pěti let možnost pobývat v Rakousku, na Slovensku v Polsku, v Itálii, v Německu a také v Praze.²⁵ Kovalynskyj, přítel a první životopisec, píše, že Skovoroda v zahraničí pokračoval ve studiích a přátelil se s mnohými vzdělanými lidmi.²⁶ V říjnu roku 1750 se vrací zpět do Kyjeva. Roku 1751 připravuje na pozvání perejaslavského biskupa Nikodyma Sribnyckého kurz „Úvahy nad poezií a vedením v tomto umění.“ Začíná s výukou poetiky v místní koleji. Avšak jeho pokrokové chápání a výuka poetiky dost často nenaplňovaly tradiční představy o chápání a výuce v tehdejší ukrajinské škole. Biskup cestou konsistorního soudu požádal Skovorodu o tradiční formu výuky, na což Skovoroda nechtěl přistoupit a byl pochopitelně propuštěn.²⁷ Tentýž rok se Skovoroda vrací do Kyjevské akademie

---

¹⁹ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 9.

²⁰ Tamtéž: 9.

²¹ Srov. tamtéž: 9.

²² Srov. tamtéž: 9.

²³ Srov. tamtéž: 9.

²⁴ Srov. tamtéž: 9. Тез ШЕВЧУК Валерій, Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсари, 2008: 15.

²⁵ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 10.

²⁶ Srov. tamtéž: 10.

²⁷ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 10. Jeho odpověď zněla: „Alia res scertrum, alia plectrum.“

a nastupuje na kurz teologie, kde studuje dogmatiku, morální teologii, církevní dějiny, kanonické právo, Písmo svaté a hebrejštinu s přídavky arabštiny a syrštiny.²⁸ Přestože studium nedokončil, mělo zásadní vliv na formování jeho duchovního vnímání.²⁹ Roku 1753 dle doporučení Tymofie Ščerbackého, metropolity kyjevského, získal místo vychovatele staršího syna S. Tomary Vasyľa ve vsi Kavraj nedaleko Perejaslova a pobýval v této službě šest let.³⁰ Neobešlo se to bez konfliktů s matkou žáka, který byl její výchovou velmi rozmazlený. Po nedlouhé pauze opět získávají Skovorodu pro výchovu syna.³¹ Mezitím podnikne roku 1955 spolu s přítelem Vladimírem Kalihrafomem³² cestu do Moskvy. Následně pobyl v Trojicko-sergijevském klášteře.³³ Období po návratu do vesnice Kavraj od března 1755 až do 1759 se označuje za počátek Skovorodovy literární tvorby.³⁴ Je třeba ihned na začátku říci, že svá díla za života nikdy na široké veřejnosti nešíří či nepublikuje.³⁵ Nejspíš to neměl ani v úmyslu. Své úvahy psal výhradně pro své přátele a známé. Jeho spisy spatřily svět až dlouho po jeho smrti. Jsou to slova o Bohu, o člověku a o světě. Nejvzácnější je na něm to, že své učení potvrdil příkladem života, v bídě a v nesnázích zůstal duchovně bohatý, zachoval morální principy, žil to, co učil.³⁶ Od roku 1759 na pozvání bělhorodského a obojanského biskupa Joasafa Mytkeviče učí poetiku v Charkovském kolegiu,³⁷ kde měl hodně neúspěšných studentů, o kterých také píše ve svém díle Bajky Ezopovy. Mnozí studenti pro neúspěch u zkoušek museli skončit. Byl skutečně Skovoroda na své žáky tak tvrdý, nebo se zde nabízí i jiné vysvětlení? V té době zásah ruského impéria do vzdělávacího systému v roce 1746 nařizoval, že kněží, kteří mají děti mužského pohlaví, jsou povinni je dát na výchovu k budoucímu kněžskému povolání. Inspirován tímto nařízením vydal podobné nařízení i charkovský biskup Mytkevyč.³⁸ Ke konci školního roku Skovoroda odmítl nabídku stát se duchovním, odvětil ve smyslu, že si

---

²⁸ Srov. tamtéž: 10.

²⁹ Srov. БАРАБАШ Юрій, Дух животворить. Читаємо Сковороду, Темпора, Київ, 2014: 332

³⁰ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 10.

³¹ Srov. tamtéž: 10.

³² Prefekt moskevské akademie: СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 10.

³³ Srov. tamtéž: 10.

³⁴ Srov. tamtéž: 11.

³⁵ Srov. tamtéž: 3.

³⁶ Srov. ШЕВЧУК В. Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсари, Київ, 2008: 9.

³⁷ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 11.

³⁸ Srov. ШЕВЧУК В. Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсари, Київ, 2008: 135.

nepřejet zvýšit počet farizeů. Následoval nezbytný odchod z kolegia. Další dva roky strávil poblíž Bilhorodu ve vsi Starycja.³⁹ Na jaře roku 1762 se vrací do Charkova, kde se seznamuje se svým nejoblíbenějším žákem a nejbližším přítelem Mychajlem Kovylynským.⁴⁰ Kvůli němu Skovoroda od září 1762 opět začíná učit v Charkovském kolegiu a to syntax a řečtinu.⁴¹ Po smrti biskupa Mytkeviče v červnu roku 1764 je nucen opustit svou pedagogickou činnost pro nepřízeň nástupce biskupa vůči jeho osobě.⁴² V době své učitelské činnosti píše svému žáku několik dopisů v latině, které patří ke vzorům epistolárního stylu v ukrajinské literatuře.⁴³ O dalším období let 1764 – 1768 se moc neví, označuje se jako konec jeho poetické tvorby, ke které se pak vrací jen výjimečně.⁴⁴ V roce 1768 jmenuje charkovský gubernátor Skovorodu učitelem katechetiky pro celé kolegium. Připravil kurz Vstupní dveře ke křesťanské mravouce. Ovšem biskupovi se nelíbilo, že katechetiku učí osoba světská a na jaře 1769 Skovorodu odvolal.⁴⁵ Troufneme si tvrdit, že myslitel nikdy nepřestal být učitelem, bylo to jeho povolání. Přestože bylo učení jeho posláním, už se k této činnosti nikdy nevrátil v oficiálních institucích. Právě od tohoto okamžiku žije „potulným“ způsobem života. Zdržuje se u svých přátel zpravidla v oblasti slobodsko-ukrajinské šlechty.⁴⁶ Píše svůj první filozofický dialog Narciss, o poznání sebe sama. Na Slobožansku, kde prožil nejtvořivější část svého života, se v některých rodinách několik jeho rukopisů uchovalo. Čtyři roky po jeho smrti byla poprvé publikována některá jeho díla historikem M. Antonovskym.⁴⁷ Nekvalitně editované publikace výrazně zkrášlovaly představu o obsahu a poselství. Skovoroda umírá 9. listopadu 1794 u svého přítele Kovalynského.⁴⁸ Svůj život vyjádřil větou „*Chyť mě svět, ale nepolapil.*“

---

³⁹ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 11.

⁴⁰ Srov.: 11.

⁴¹ Srov. tamtéž: 11.

⁴² Srov. tamtéž: 11.

⁴³ Srov. tamtéž: 10.

⁴⁴ Srov. tamtéž: 12.

⁴⁵ Srov. tamtéž: 12.

⁴⁶ Srov. tamtéž: 12.

⁴⁷ Historik 18. století. Srov. БАРАБАШ Юрій, Дух животворить. Читаємо Сковороду, Темпора, Київ, 2014: 11–18.

⁴⁸ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 13.

1.2. Výjimečnost osobnosti

„Pokud sám sobě nebudeš otrokem, budeš muset otročit jiným, ztratíš lehký výdělek a těžkou prací zaplatíš.“⁴⁹

Skovoroda se svým neobvyklým způsobem života zapadl do obrazu podivína. Jeho jinakost vyčnívala, dráždila a na druhou stranu byla obdivována a vyhledávána. Současníci viděli v osobě Skovorody především filosofa, vědce, pedagoga, kazatele, poutníka-blázna a v poslední řadě básníka. Svým „divokým“ životním stylem demonstruje člověka svobodného, nezávislého na různých životních šablonách.⁵⁰ Svým poselstvím zdaleka přesáhl svou dobu. V současnosti je pro každého vzdělaného Ukrajince tato postava minimálně významnou osobností v dějinách kultury, ale také se stává legendou, nebo spíše mýtem a je víc známý než čtený, jak konstatuje spisovatel V. Ševčuk.⁵¹ Všeobecná představa o něm je velice přívětivá až mýtická: prostřáček s flétnou a pytlek na zádech se potuloval Ukrajinou, vesměs se zdržoval u obyčejného lidu a učil ho...⁵²

Celou svou bytostí Skovoroda plnil poslání filosofa. Byl člověkem integrovaným, jeho učení a život byly jednotné.⁵³ Podle V. Erna sám Skovoroda ideu vnějšího zařazení do určitého stavu zamítá.⁵⁴ Charkovský filosof popisuje sen, který měl na jeho život rozhodující vliv a pomohl mu zorientovat se. Byl to mystický zážitek 24. listopadu 1758 na vesnici Kavraj. Popisuje scénu, kde se baví lidé vysokého postavení, nosí masky a jsou zahleděni do sebe. Síla ho vedla dál k obyčejnému lidu, bavili se podobně, ale po svém. Na závěr ho síla vedla do chrámu, kde sloužil liturgii jako diákon a měl z toho nejsladší zážitek, ale i tam viděl lidskou poskvřenost až lidožroutství.⁵⁵ Byl z toho snu

---

⁴⁹ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: Překlad autorky.

⁵⁰ Srov. ОЛЫШЕВСЬКИЙ Ігор, Григорій Сковорода: Місія Посланця, Луцьк, 2008 : 34.

⁵¹ Srov. ШЕВЧУК В. Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсари, Київ, 2008: 7.

⁵² Srov. tamtéž: 7.

⁵³ Srov. Збірник наукових праць, Сковорода Григорій дослідження, розвідки, матеріали; Академія наук України, інститут філософії, Наукова думка, Київ, 1992: 17.

⁵⁴ Srov. ЭРН В.Ф. Г.Сковорода. Жизнь и учение, Борьба за Логос, Минск: Харвест, АСТ, 2000: 404–405. „Чувство свободы и чувство ответственности переполняли Сковороду в момент избрания окончательного жизненного пути - отсюда углубленность и значительность этого периода жизни Сковороды, ибо он принимал решение на всю жизнь. В напряженности внутренней борьбы он прежде всего отвергает саму идею внешнего жизненного самоопределения. Он не хочет стать ни монархом, потому что таков один из обычных путей, ни занять какую-нибудь светскую должность, потому что таков другой из обычных путей.“

⁵⁵ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 1337. „Сам же я с діяконом пред престолом до землі кланяюсь, чювствовав внутр сладость, которой изобразить не могу. Однак и там челоуіческимн пороками поскверненнсо. Сребролюбіе с карнавкою бродит и, самого Іерея не миная, почти вириваєт складки, сот мясных обідов, которіе в союзних почти храму комнатах

vyděšený, ale i slastí nasycený. „*Sen byl výsledkem hlubokého vnitřního procesu hledání smyslu života a svého místa ve světě.*“⁵⁶ Uvědomil si, že se nemusí honit za lákadly, protože jsou to jenom léčky tohoto světa, které číhají na člověka a že nic z toho nemůže být milé jeho srdci.⁵⁷ Kovalynskij svědčí o tom, že se myslitel na základě tohoto snu „*nerozhodl pro žádný stav, položil si na srdce dbát o svůj život zdrženlivostí, spokojením se s málem, moudrostí, smířením, prací, trpělivostí, prostotou, čistotou srdce, zanecháním veškerých starostí světa, zbytečných těžkostí.*“⁵⁸ Kovalynskij o jeho životě píše: „*Oblékal se jednoduše, měl jednu večeri, a to po západu slunce, nejedl maso a ryby, spal ne více než čtyři hodiny denně, pravidelně se procházel na čerstvém vzduchu, vždy dobře naladěný, čilý, cílevědomý a se vším spokojený, nevnucoval se, ale rád rozmlouval, měl úctu k lidem různého postavení, navštěvoval nemocné, utěšoval smutné, rozdělil se s chudákem, měl rád své přátele a vybíral si je podle srdce, jeho zbožnost byla prostá pověr.*“⁵⁹ Tak originální a pro své okolí nesnadno přijímaný učitel našel své naplnění v prostotě. O Skovorodovi platí „žil tak, jak učil“ na rozdíl od ostatních ukrajinských filosofů z akademických řad. Platí, že psal podle svých vlastních úvah, a ne na objednávku.⁶⁰

Je třeba poznamenat, že potulný způsob života na tehdejší Ukrajině nebyl neobvyklý. Víme o osobě Vasyľa Hryhorovyče Barského, Klymentije Zynovijeva a dalších, kteří zpravidla byli vyškolení v církevním zpěvu.⁶¹ Hledali naplnění v toulavém způsobu života. Byl to také způsob, jak získávali prostředky na živobytí.⁶² Barský hledal naplnění v putování po vyhlášených poutních místech a ve vyprávění

торжествувались, и в которіе с олтаря многіе дверн били, к самой святой трапезі дух шибался во время лутургии. Там я прешрашное діло слідующее виділ. Нікоторим птичих и звіриних не доставало мяс к яствію, то онн одітого в черну свиту до колін человека с големи голенами и в убогих сандаліях, будуча уже убитого), в руках держа при согні, коліна и литки жарили и, с истекающим жиром мясо отрїзуя, то огрїзая, жралиб . Коего смарду и скверного свирїпства я не терпя, с ужасом отвращая сочн, отошол. И сіе ділали, будто служителн нікоторїи. Сей дивній сон не меньше мене устрашил, как усладил. А пробудившись, не преминул с сладос[тію] в самой вещи пропїть: Святїй Боже."

⁵⁶ ЧЕРНИШОВ Віктор Володимирович, Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковороди, Дисертація, Полтава, 2010: 52. Překlad autorky.

⁵⁷ Srov. КОВАЛИНСЬКИЙ М. І. Жизнь Григорія Сковороды Повне зібрання творів у двох томах. Том 2. К. Наукова думка, 1973: 444.

⁵⁸ Tamtéž: 444. “Не рѣша себя ни на какое состояние, положил он твердо на сердцѣ своем снабдить свою жизнь воздержаніем, малодовольством, цѣломудріем, смиреніем, трудолюбіем, терпѣніем, благодушеством, простотою нравов, чистосердечіем, оставитъ всѣ искательства суетныя, всѣ попеченія любостяганія, всѣ трудности излишества.” Překlad autorky.

⁵⁹ Tamtéž: 444. Překlad autorky.

⁶⁰ Srov. ШЕВЧУК В. Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсари, Київ, 2008: 14.

⁶¹ Srov. БАРАБАШ Юрій, Дух животворить. Читаємо Сковороду, Темпора, Київ, 2014: 175–165.

⁶² Srov. tamtéž: 163.

toho, co viděl. Zynovijev naplňuje své putování žebráním almužny pro jistý klášter, a také píše poučky.⁶³ Skovorodův způsob života je diametrálně jiný, je jako putující izraelský národ, zcela jiný, ale výjimečný. Lišil se v světónázoru, citlivosti vůči člověku a bolesti, se kterou zápasil, v neustálém hledání cest pro zdokonalování okolních skutečností a samotného člověka.⁶⁴ Mnozí přičítají Skovorodovu anachoretickému způsobu života bezcílnost, ovšem pro něj to byla cesta k duchovnímu hledání, způsob, jak se oprostít ode všeho zbytečného, pomíjivého a soustředit se na to nejdůležitější, o co v životě jde.⁶⁵

Myslitel nepotřeboval být zaangażovaný do společenských konvencí, nepotřeboval, aby se o něm vědělo, neměl ambice někoho o něčem přesvědčovat. Přesto nemůžeme tvrdit, že okolí mu bylo lhostejné. Žil v jakési „*samoizolaci*“, nevnucoval své myšlenky, nesnažil se o publikaci svých spisů.⁶⁶ Šířil je přiměřeným způsobem, byl to učitel „*apoštolského stavu*“.⁶⁷ Jeho oblíbený žák píše: „*Vlastní díla nechtěl šířit, psal pro sebe a pro omezený kruh přátel a známých.*“⁶⁸ Nepochopení a určitá forma pronásledování kráčely spolu s ním životem, někdy ze závisti či z nedorozumění. Převážně tomu bylo tak, protože „*v světovém hodinovém mechanismu se pohyboval jiným směrem.*“⁶⁹ Existoval jakoby mimo čas, mimo kulturní proces, ve svém romantismu.⁷⁰ Bez pochyby tímto přitahoval, ať už obdivovatele či kritiky svou odtažitostí, netypičností a nabýval dojmu hrdiny samotáře, až postavy legendárního rozměru. Obzvláště přitažlivým se stal po své smrti. Neobešlo se to bez toho, aby se stal předmětem různých mínění a spekulací.

V XIX. století ke Skovorodovi přihlíželi s velikou opatrností.⁷¹ O jeho postavě se různě polemizovalo. Například v roce 1831 mladý Skovorodův příznivec Chiždej publikuje v časopise Teleskop článek a tři Skovorodovy písně, které se pak staly všeobecně známé, nakonec až zlidovělé. Článek měl funkci obhajovací, obhajoval myslitele před dřívějším označením za „*jurodivého*“ a před tvrzením o údajném

⁶³ Srov. БАРАБАШ Юрій, Дух животворить. Читаємо Сквороду, Темпора, Київ, 2014: 163.

⁶⁴ Srov. tamtéž: 156.

⁶⁵ НОГА, Г. Скворода і українськи мандрівні дяки. Скворода Григорій образ мислення, Київ, 1997: 448.

⁶⁶ Srov. ШЕВЕЛЬОВ, Юрій. Попередні зауваги до вивчення мови та стилю Сквороди. Записки Наукового товариства імені Шевченка, Том ССXXXIX. Праці Філологічної секції, Львів, 2000: 204.

⁶⁷ ШЕВЧУК Валерій Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Скворода сучасними очима, Пульсари, Київ, 2008: 14.

⁶⁸ Srov. tamtéž: 14.

⁶⁹ Tamtéž: 14.

⁷⁰ Srov. tamtéž: 7.

⁷¹ Srov. tamtéž: 8.

pokřivení jeho morální povahy, označuje Skovorodu za národního myslitele.⁷² Charkovský literát O. Jevecký⁷³ ovlivněn I. Sreznevským⁷⁴, který o Skovorodovi napsal román, proti tomuto označení velmi protestoval. Označil myslitele za „otisk autentického maloruského jurodivého...“⁷⁵ Toto Jevyckého tvrzení představuje typické klišé ruského literárního mínění, které bránilo pochopení osobnosti Skovorody, a tak brzdilo proces zkoumání jeho dědictví.⁷⁶ Skovoroda získal nálepku „lidový filosof“, ovšem nebyl jím. Jako v každém národě v období romantismu vznikla potřeba spojujícího národního hlasu a tuto mezeru vyplnili tehdejší osvícenci (Hess de Kalve, Chidžej spolu se Sreznevským) osobou Skovorody, tvrdí historik a filolog XX. století J. Ševeljov.⁷⁷ Byla to pouze romanticko-populistická, ba dokonce „marxistická“ legenda o tom, že se Skovoroda zřekl bohatých a odešel mezi chudé, aby je učil. Filosof G. Špet o obrazu myslitele mluví takto: „Skovoroda nechodil kázat a učit mezi vesničany, ale především se zdržoval na statcích svých přátel.“⁷⁸ Přitom se zdržoval zpravidla v hospodářských částech, nebo v lese, protože byl rád sám se sebou.⁷⁹ Neměl ambice kázat pro vesničany, stejně tak pro bohaté, ale byl rád s osvícenými lidmi, a ti byli pochopitelně z řad bohatších, čemuž také napovídají jeho dopisy a dedikace jeho děl.⁸⁰ Žádné myslitelovo dílo nebylo napsáno řečí prostého lidu.⁸¹

Pozoruhodná pro nás je zmínka literárního kritika V. Krestovského⁸² v roce 1861, jenž publikuje recenzi na tvorbu Skovorody. Za prvé ho charakterizuje jako nepřítele svobody, za druhé, označuje za „církevní sloup“, za kazatele „otrockého asketismu,“ jako „mrtvého adepta mrtvé scholastické literatury“.⁸³ Proti těmto tvrzením se staví N. Kostomarov.⁸⁴ Tvrdí, že Skovoroda byl zastánce svobody zejména v oblasti náboženské, morální, společenské. Často kvůli tomu trpěl, protože nebyl schopen jít na

⁷² Srov. БАРАБАШ Юрій, Дух животворить. Читаємо Сковороду, Темпора, Київ, 2014: 14.

⁷³ Ukrajinský etnograf, spisovatel, publicista 19. století.

⁷⁴ Ruský filolog 19. století.

⁷⁵ Tamtéž: 15. Překlad autorky.

⁷⁶ Srov. tamtéž: 16.

⁷⁷ Srov. ШЕВЕЛЬОВ, Юрій. Попередні зауваги до вивчення мови та стилю Сковороди. Записки Наукового товариства імені Шевченка, Том ССXXXIX. Праці Філологічної секції, Львів, 2000: 202.

⁷⁸ Srov. ШПЕТ Г. Г. Очерк развития русской философии. Петербург, 1922: 68–69.

⁷⁹ Srov. ШЕВЕЛЬОВ, Юрій. Попередні зауваги до вивчення мови та стилю Сковороди. Записки Наукового товариства імені Шевченка, Том ССXXXIX. Праці Філологічної секції, Львів, 2000: 204.

⁸⁰ Srov. tamtéž: 204.

⁸¹ Srov. tamtéž: 205.

⁸² Spisovatel literární kritik 19. století.

⁸³ Srov. БАРАБАШ, Юрій, Дух животворить. Читаємо Сковороду, Темпора, Київ, 2014:19–20.

⁸⁴ Ruský etnograf 19. století.

kompromisy s despotickým okolím, a proto se vydává cestou tuláka.⁸⁵ Kostomarov také vyvrací tvrzení o myslitelově klerikalismu: „*Mám tu čest vám povědět, že Skovoroda neměl rád klér. Dochovaná ústní vyprávění svědčí o tom, že utíkal z domu, kam vstupovali klerici. Také písemné svědectví o jeho rázné odpovědi na nabídku stát se klerikem – sloupem církve, za což byl obviněn z hereze.*“⁸⁶ Badatelé se těžko shodují v názorech stran náboženského směřování. V. Ern přichází s tvrzením, že základem koncepce myslitele byl „východokřesťanský logismus“, který se staví západnímu racionalismu. Také tvrdí, že Skovoroda je prvním ruským filosofem, který podnítl růst ruské filosofie.⁸⁷ Mnoho dalších vědců sdílí tento názor a také vliv platonismu a východní patristické tradice na Skovorodu. Negativní názor zastává vůči tomuto tvrzení G. Špet, vidí ve Skovorodovi spíš náboženského kazatele než filosofa.⁸⁸ Například publicista A. Tovkačevsky⁸⁹ mluví o zkoumavé nábožensko-mystické povaze světonázoru ukrajinského starouška, že v důsledku ve své slepotě ničí svatyni, kterou se snaží zachránit. Proto z jeho křesťanství nezbyvá nic. Historik a pedagog M. Hordijevsky si stojí za křesťanským směřováním Skovorody a tvrdí, že jeho tvorba je v celkovém souladu s dogmatickým učením pravoslavné církve.⁹⁰ Významný historický badatel D. Bahilij mluví o Skovorodovi jako o filosofovi a náboženském reformátorovi, který vyznával náboženství bez dogmat, to znamená filosofické náboženství, které bylo pro něj filosofií a filosofie náboženstvím⁹¹ Obrovský přínos měly práce D. Čyževského v druhé polovině XX. století. Ten přichází mimo jiné k závěru, že učení ukrajinského myslitele se nejvíc shoduje s německou mystickou tradicí konce středověku, D. Čyževsky si stojí za inkorporováním Skovorody do západoevropské nábožensko-filosofické tradice.⁹² Sovětští badatelé s osobou Skovorody dost spekulovali. Dávali mu nálepky „venkovského osvícence“, „revolučního demokrata“, ateisty, materialisty. Zdůrazňovala se touha Skovorody po sjednocení dvou

⁸⁵ Srov. БАРАБАШ, Юрій, Дух животворить. Читаємо Сковороду, Темпора, Київ, 2014: 22

⁸⁶ КРЕСТОВСЬКИЙ, зборник сочинений том VIII, 1861 : 4–6. Překlad autorky.

⁸⁷ Ерн Владимир, Борьба за Логос; Григорий Саввич Сковорода, Жизнь и учение, Москва АСТ: 351. „Для меня вся русская философская мысль, начиная со Сковороды и кончая кн. С.Н. Трубецким и Вяч. Ивановым, представляется цельным и единым по замыслу философским делом. Каждый мыслитель своими писаниями или своей жизнью как бы вписывает главу какого-то громного и, может быть, всего лишь начатого философского произведения, предназначенного, очевидно, уже не для чтения в кабинете, а для существенного руководства жизнью.“

⁸⁸ Srov. ЧЕРНИШОВ Віктор Володимирович, Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковороди, Дисертація, Полтава, 2010: 21.

⁸⁹ Ukrajinský publicista a literární kritik 19. století.

⁹⁰ Srov. tamtéž: 22.

⁹¹ Srov. tamtéž: 23.

⁹² Srov. ЧИЖЕВСЬКИЙ Дмитро, філософські твори в чотирьох томах, том 1, Смолоскип, Київ, 2005: 170.

народů – ukrajinského a ruského a jeho náboženskost se buď popírala nebo byla vnímána jako zátěž, s kterou se geniální myslitel nedokázal vypořádat.⁹³ Někteří badatelé ho považují za teologa, jako P. Bilaňuk, B. Felkeľ, a také teolog J. Rupp.⁹⁴ Velmi pozoruhodné jsou práce L. Uškalova⁹⁵, který oceňuje filosofii Skovorody jako křesťanský platonismus barokní doby. Svou pozornost koncentruje na vztah myslitele k biblickému textu.⁹⁶ Existuje celá řada dalších novodobých vědeckých prací od mnohých autorů na různá témata týkající se Skovorody, která o něm pojednávají mnohdy i protichůdně. Nad některými z nich se pozastavíme. V 70 letech XX. století se vzbudil obzvlášť zvýšený zájem o dědictví a osobu Skovorody jako nikdy před tím⁹⁷ a přetrvává dodnes. Mnozí badatelé doceňují jeho hloubku zpětně.⁹⁸ Nachází mnoho originálních podnětů pro obrodu národa při duchovním úpadku, pro morální očistění a obnovu člověka. Jiní zas měli tendence někam myslitelovy názory zařadit, tím, že je spojovali s jednou nebo druhou filosofickou tradicí nebo ho srovnávali s jinými filosofy. Též je třeba uznat, že jedním z klíčových bodů, který je dost diskutabilní, je jeho náboženskost. Část badatelů vidí Skovorodu jako následovníka východní filosoficko-teologické tradice. Jiní nacházejí mnohé podobnosti v myšlení se západní tradicí, či v reformaci. „*Ovšem povaha tvorby velkého ukrajinského filosofa Hryhorije Skovorody začíná být víc přesvědčivá: objevuje se pochopení jeho opravdového vkladu do pokladnice lidstva.*“⁹⁹ V díle „Rozhovor Zlého s Varsavou“ Skovoroda vyjadřuje svůj vnitřní dialog, kde na obranu lidstva říká, že hřích je slepota duše.¹⁰⁰ Vystoupením z něho je pokání, o kterém mluví jako o schopnosti vidět břeh nové slávy, vidět nový život novým srdcem. Na to ho zlý obviní z tvorby nových dogmat a z vedení slepých slepým. V tomto dialogu se sám Skovoroda přiznává k apoštolskému poselství. Často pobýval u svých známých, zejména v zimním období. Přestože neschvaloval jejich

---

⁹³ Srov. ЧЕРНИШОВ Віктор Володимирович, Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковорода, Дисертація, Полтава, 2010: 25.

⁹⁴ Srov. tamtéž: 28.

⁹⁵ Ukrajinský literát, filolog, spisovatel 21. století.

⁹⁶ Srov. tamtéž: 31.

⁹⁷ Збірник наукових праць, Сковорода Григорій дослідження, розвіки, матеріали; Академія наук України, інститут філософії, Наукова думка, Київ, 1992: 79.

⁹⁸ Srov. ШЕВЧУК Валерій Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсари, Київ, 2008: 5–7.

⁹⁹ <http://philosophy.ucu.edu.ua/piznanyj-i-nepiznanyj-sfinks-grygorij-skovoroda-suchasnymy-ochyma/> ЗАВДНЯК, Б. Український Католицький Університет: „Зокрема характеристика творчості великого українського філософа Григорія Сковорода починає набувати більш переконливого рис, з'являється розуміння його правдивого вкладу у скарбницю знань всього людства.“ Překlad autorky.

¹⁰⁰ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016.

chyby a nedostatky, dělal to také proto, aby s nimi byl, komunikoval a postupně je vtahoval do poznání sebe sama, lásky, pravdy.¹⁰¹

Skovoroda dokázal objevit velký poklad ve svém srdci, kterým je Boží prvek. Celým svým bytím plnil poslání filosofa. Byl člověkem, který své myšlenky žil a bezprostředně zpřítomňoval.¹⁰² Žil to, co učil. Také měl odvahu obětovat vše: postavení, kariéru, živobytí a lákavé nabídky. Rozhodl se jít za voláním svého srdce, být v ústraní, být s ní, s tou, kterou miluje ze všech nejvíc – s Biblií. Myslitel zvolil „františkánský“ způsob života a dobrovolně přijal chudobu. Někteří badatelé ho považují za reformátora, jako například D. Bahalij. Bezesporu tyto známky měl, dokázal se postavit proti vládnoucímu režimu. Ve výsledku jako člověk, který se v daném systému neuplatnil, šel do ústraní, kde se soustředil na ryzí duchovní aspekt křesťanství. Milovaná Bible byla pro Skovorodu duchovním imperativem, tvůrčím krédem, náboženskou maticí, kódem, alfou a omegou jeho úvah, které určovaly jeho celistvou orientaci a způsob myšlení.¹⁰³

---

¹⁰¹ Slov. ШЕВЧУК Валерій, Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсари, Київ, 2008: 283.

¹⁰² Slov. Збірник наукових праць, Сковорода Григорій дослідження, розвідки, матеріали; Академія наук України, інститут філософії, Наукова думка, Київ, 1992: 17.

¹⁰³ Slov. ШЕВЧЕНКО В. Григорій Сковорода і префігуральна екзегеза Біблії, Філософська думка, № 5, 2014: 98.

2. Filosofický systém Hryhorije S. Skovorody

Skovoroda ve svých dílech předkládá poněkud těžko pochopitelný, často chaotický myšlenkový shluk. Přesto si můžeme všimnout, že z toho chaosu krystalizuje mnoho krásných obrazů. Jeho originální mysl má jednotný charakter, přesto nesestavil žádný ucelený filosofický systém.¹⁰⁴ Myšlení Skovorody se výrazně zformovalo během studií na Kyjevo-Mohyljanske akademii. Ukrajínští profesori se ve svých kurzech odvolávali nejen na představitele východní křesťanské tradice, ale i na latinské středověké autory, zejména na svatého Augustina.¹⁰⁵ Zde získal dobrý teologicko-filosofický základ.¹⁰⁶ Měl možnost studovat antické filosofy a církevní otce. Skovoroda čerpá z obou pokladnic, tím se dotváří jeho styl. Svůj vztah k těmto základním vyjadřuje takto: „Přivítej se s antickými a pohanskými filosofy. Rozmlouvej s církevními otci, pak odejdi do země izraelské, do Betléma, do domu chleba a vína, do posvátného chrámu Bible...“¹⁰⁷

Mezi jeho oblíbenými autory byli: Plutarchos, Boethius, Cicero, Horatius, Lukianos, Seneca.¹⁰⁸ Byl dost často nazýván ukrajinským Sokratem. Podle F. Zelenogorského¹⁰⁹ mělo Sokratovo myšlení vliv na formování světónázoru Skovorody, vidí to například v teorii samopoznání a také, v tom, že bojoval podobně jako antický filosof s náboženskými předsudky.¹¹⁰ Podle I. Mirčuka je Skovoroda filosofem bez systému. Jeho způsob hlásání vlastních názorů překračuje teoretickou rovinu. Neomezuje se pouze na vyvolené, ale využíval náhodně situace, setkání s obyčejnými a často nevzdělanými lidmi.¹¹¹ Právě Skovoroda měl kritický vztah k zaběhlému doslovnému chápání Bible, protože bez ponoření do její pravého smyslu se nestává ničím jiným než dalším literárním dílem.¹¹² „*Skovorodu můžeme nazvat*

¹⁰⁴ Srov. МІРЧУК І., Г. С. Сковорода. Замітки до історії української культури, Хроника, 2000: 38–57; také ЧИЖЕВСЬКИЙ Д., Нариси з історії філософії: 38. Také ШЕВЧЕНКО В., Григорій Сковорода у спогдах та перших дослідженнях, Визвольний шлях, 2002: 47–59.

¹⁰⁵ Srov. ХИЖНЯК І. З. Києво-Могилянська академія, 1970: 68–69.

¹⁰⁶ Srov. PILIPOWYCZ D., Rozmowa o duchowym swietie, Kraków, 2010: 96.

¹⁰⁷ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 675. “Привитайся с древними язъическими Философами2. Побесідуй с Отцами селенскими. Наконец, пойдеш в Землю Израилскую, в самый Виолеем, в дом хліба и вина, в священнійшій Храм Библиі.”

¹⁰⁸ БАРАБАШ Ю., Дух животворить. Читаємо Сковороду, Темпора, Київ, 2014: 335.

¹⁰⁹ Ruský filosof 19. století.

¹¹⁰ Srov. БАГАЛІЙ Д., Український Мандрований Філософ Григорій Сковорода, Кобза, Київ, 1992: 388–389.

¹¹¹ Srov. МІРЧУК І., Г. С. Сковорода. Замітки до історії української культури, Хроника, 2000: 40–41.

¹¹² Srov. PILIPOWYCZ D., Rozmowa o duchowym swietie, Kraków, 2010: 53.

*кřesťanským platonikem, přimknul se k velké platonické tradici v křesťanství, která je představena významnými učiteli církve a křesťanskými mysliteli.*¹¹³ Svou filosofii často předává pomocí dialogu. Tato tradice vnímá svět ve třech rovinách: etické, fyzické a teologické.¹¹⁴ Toto vidění je vlastní i pro charkovského myslitele. Podobně jako Platon viděl ve všech skutečnostech dvě roviny: viditelnou a neviditelnou. Těž následuje Platona ve svém vnímání člověka. Mimo to měl zálibu v Plutarchovi, Epikurovi, Ciceronovi a dalších. Mnohá jejich díla sám překládal.

Studoval práce církevních otců a jeho zájem o ně přetrvával po celý život. Mychajlo Kovalynsky vyjmenovává oblíbené učitelovy autory jako Filona Alexandrijského, Klimenta Alexandrijského, Origena, Nila, Pseudo-Dionysia Areopagitu, Maxima Vyznavače, Augustina. Skovoroda tento seznam v „Ženě Lotově“ rozšiřuje o další představitele řecké patristiky: Bazila Velikého, Jana Zlatoústého, Řehoře Naziánského. Také se zabývá západními postavami jako Ambrožem Milánským, Jeronýmem a Řehořem Velikým. Společným pro Skovorodu a církevní otce je „*náchylnost k poučování*“¹¹⁵. Velkou pozornost věnují etickým aspektům křesťanského učení. Nejblíže jsou mu ti myslitelé, kteří hlásají morální samozdokonalování až asketismus, pohrdání světskou marností, bohatstvím a obecně materiálním blahobytem. Jsou mu blízcí Maxim Vyznavač, který zlidštuje Boha a zbožšťuje člověka; Jan Zlatoústý – apologeta ústraní; Kliment Alexandrijský se svou besedou „Který boháč se zachrání?“; a samozřejmě nebojácný badatel lidské bezedné duše Augustin.¹¹⁶ Skovoroda k němu přihlíží v otázkách hříchu a svobodné vůle. Píše například: „*Znič vlastní vůli a zmizí peklo*“¹¹⁷ Díky Kristu je lidská duše schopná spojit se s Bohem.¹¹⁸ Skovoroda se inspiruje u Origena a podobně alegoricky interpretuje

---

¹¹³ ЭРН В. Ф. Г.Сковорода. Жизнь и учение, Борьба за Логос. Г.Сковорода. Жизнь и учение. Минск: Харвест, АСТ, 2000: 524. Překlad autorky. „Сковороду можно назвать христианским платоником, примыкающим к той великой платонической традиции в христианстве, которая представлена многими великими учителями Церкви и христианскими мыслителями.“

¹¹⁴ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 758. "Платонічна традиція розуміння філософії як розмислу про душу, світ і Бога, принаймні від часів Цицерона, Плутарха та Орігена, передбачала її поділ на три частини: етику, фізику й теологію."

¹¹⁵ СКОВОРОДА, Г. С., Сочинения в двух томах том 2, Мисль, Москва, 1973: 36. Překlad autorky.

¹¹⁶ Srov. БАРАБАШ Юрій, Дух животворить. Читаємо Сковороду, Темпора, Київ, 2014: 335.

¹¹⁷ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 83. „Истреби волю собственную, И истребитися Ад.“ Překlad autorky.

¹¹⁸ Srov. LOUTH Andrew, Początki mistyki chrześcijańskiej, tłum. Henryk Bednarek, Kraków, 1997: 177.

Пісма сватé, чимž doprovází чловéка ке зкушености с Втéленým.¹¹⁹ Учéні Řehoře z Nyssy о познáні Бога а jeho прéсах, неучопителност, прínос про апофатичку теологию овливнује мышлені Skovorody.¹²⁰ Jemu прéдчází учéні о познáні Бога од Pseudo-Dionisia skrze тři cesty: катафатичку, апофатичку а символичку.¹²¹ Podle Areopagity je Пíсма сватé праменем повзнáшені се к Богу skrze Slovo jako symbol,¹²² což je také zdrojem inspirace про вníмáні Пíсма Skovorodou. Inspiruje се u Evargie Pontského, který říkal, že „*Křesťanství jako učení našeho Spasitele Ježíše Krista obsahuje složku tvořivou, přirozenou a složku teologickou.*“¹²³ U Bazila Velikého čerpá pro své učení о чловéку, поjetí Boho-чловéка, а поvoláні чловéка jako Božího obrazu.¹²⁴ Souhlasí s Bazilem, že Пíсма сватé je праменем познáні Бога, které jako matné zrcadlo nezřetelně odráží Boží chválu, avšak nejlépe ji může чловéку přiblížit.¹²⁵ Tato tradice se zrcadlí v představě о třech světech. Jeho úvaha о mikrokosmu odkazuje на etiku, о makrokosmu на fyziku, о Богу на teologii. Бога vidí skrze Bibli, skrze řeč symbolů, а právě proto myslitel tvrdí, že křesťanský Bůh je Bible.¹²⁶ Z toho také plyne jeho вníмáні světa. Vidí svět materiální а svět duchovní, kdy první odkazuje на druhý.¹²⁷ Svět materiální jsou dveře, vstupní brána do světa duchovního. To je pohled, kterým se Skovoroda dívá на svět, skrze množství omezených obrazů se přibližuje nazírání nekonečna. V dílech myslitele je třeba hledat rovinu neviditelnou skrze поjetí toho viditelného.¹²⁸ Ve svých mystických dílech se zabýval spíš cestou познáні Бога

---

¹¹⁹ Srov. PILIPOWYCZ, D., Rozmova о duchowym swietie, Kraków, 2010: 100.

¹²⁰ Srov. tamtéž: 102.

¹²¹ Srov. tamtéž: 118.

¹²² Srov. tamtéž: 121.

¹²³ Srov. http://www.k-istine.ru/library/evagriy_pontiyskiy-04.htm, ПОНТИЙСКИЙ Евagriй, Монах, Слово о духовном делании, Москва, 1994: 96. „Христианство, - це наука нашого Спасителя Ісуса Христа, яка складається з діяльного, природного та богословського [любомудрія].“ Překlad autorky

¹²⁴ Srov. PILIPOWYCZ, D., Rozmova о duchowym swietie, Krakow, 2010: 102.

¹²⁵ Srov. tamtéž: 108.

¹²⁶ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 758. „Ця традиція віддзеркалена в уявленні Skovorody про "три світи". Розмисл про мікрокосмос - етика, про макрокосмос - фізика (осягнення логосів та ейдосів Божого творива), а розмисл про Бога, теологія, - це не що інше, як розмисл про "символічний світ". Саме тому наш філософ і стверджував, що "християнський Бог є Біблія.“

¹²⁷ Нарі.: srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 737. „Но когда сіе начал о и сей центр есть везді, а Окружія Его нигді ніт, тогда вйжу в сем цілом Мірі два Міра, един Мір составляющіа: Мір видний и невидний, живий и мертвий, цілий и сокрушаемный. Сей риза, а тот Тіло. Сей тінь, а тот древо. Сей веществб, а тот Ипбстась, сирічь Основаніе, содержащее вещественную Грязь так, как Рисунок держит свою краску.“

¹²⁸ Srov. ЧЕРНИШОВ Віктор Володимирович, Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковороди, Дисертація, Полтава, 2010: 121.

a zbožštění člověka, než aby formuloval učení o Bohu.¹²⁹ Skovorodu nelze snadno pochopit. Jeho řečí je řeč symbolů a obrazů, je založena na apofatické teologii a jako cestu k Absolutnu si volí Písmo svaté, svět symbolický, Slovo. Pravda pro myslitele se otevírá především v Bibli.¹³⁰ Tato posvátná kniha a antičtí filosofové jsou pro něho prameny, v kterých hledá obrazné a názorné zjevení pravdy.¹³¹ Skovorodův anachoretický způsob života a myšlení bezprostředně vyplývá z potřeb jeho ducha, což svědčí o jeho hluboké vnitřní náboženské potřebě.¹³² „*Celé naše poznání je ve své podstatě Bohopoznáním.*“¹³³ Filozof V. Zeňkovskij říká: „*Skovoroda se stává filozofem, protože jeho náboženské cítění toto vyžaduje, on směřuje od svého křesťanského vědomí k pochopení člověka.*“¹³⁴

Problém Boha zaujímá centrální místo v dílech Skovorody. Na rozdíl od pravoslavní překonává odcizení Boha a člověka.¹³⁵ Vypichuje a rozvíjí myšlenku Božího obrazu v člověku, upozorňuje na vnitřního člověka a Boží synovství. Vidí tento proces proměnění jako celoživotní a velmi pracný, ne však nemožný. Role církve podle všeho u něj je minimální.¹³⁶ Nejspíš to souvisí s dobou a obrazem církve v té době. Uvědomoval si, že člověk není samospásný, považoval Kristovou filosofii za hlavní cíl lidského života. V dopise k Cyrilu Ljaševskému 19. července 1761 dokonce dosvědčuje to, že Kristus stál v jeho středu, píše: „*Sed vis clarius ostendam meum animum? Accipe: omnia relinquo et reliqui, hoc solum per omnem vitae cursum acturus, ut intelligam, quid sit mors Christi, quid significat resurrectio. Nam nemo potest surgere cum Christo, nisi prius cum eodem moriatur*“¹³⁷ Velmi cenným u Skovorody je právě poznání pravdy skrze Ježíše. Ježíš pro něj je nejen Bohem, ale také člověkem. Toto vnímání zkracuje

---

¹²⁹ ЧИЖЕВСЬКИЙ Д.І., Нариси з історії філософії на Україні, Філософські твори у 4т, том 1. Смолоскип, 2005: 83.

¹³⁰ Srov. tamtéž: 38.

¹³¹ Srov. tamtéž: 38.

¹³² Srov. ЧЕРНИШОВ Віктор Володимирович, Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковорода, Дисертація, Полтава, 2010: 46.

¹³³ ЧИЖЕВСЬКИЙ Д.І. Нариси з історії філософії на Україні, Філософські твори: у 4т., том 1. Смолоскип, 2005: 56. Překlad autorky.

¹³⁴ ЗЕНЬКОВСКИЙ В.В. История русской философии. Т.1, ч.1, ЭГО, 1991: 68. Překlad autorky.

¹³⁵ Srov. Збірник наукових праць, Сковорода Григорій дослідження, розвіки, матеріали; Академія наук України, інститут філософії, Наукова думка, Київ, 1992: 71.

¹³⁶ Srov. tamtéž: 71.

¹³⁷ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 1263. Překlad autorky.: „Але ти хочеш, щоб я ясніше показав свою душу. Прошу: я все лишаю і залишив, щоб протягом всього свого життя досягти тільки одного: зрозуміти, що таке смерть Христа і що означає його воскресіння. Бо ніхто не може воскреснути з Христом, якщо спочатку не помре з ним.“ „Chceš, abych víc ukázal svou duši. Prosim, všeho se vzdávám a už jsem se vzdal, abych jen celým svým životem docílil jen jednoho: pochopil, co znamená smrt Ježíše Krista a co znamená jeho vzkříšení. Protože nikdo nemůže být vzkříšený s Kristem, pokud napřed s ním nezemře.“ Překlad autorky.

propast mezi oběma. Problém člověka se stává jedním z hlavních témat myslitelových úvah. Ten pravdivý, opravdový člověk pro něho není nikdo jiný než bohočlověk Ježíš Kristus.¹³⁸ Idea boholidnosti je tím, co fundamentálně charakterizuje celé myšlení Skovorody, a nejen hluboký antropologismus, jak tvrdí V. Ern.¹³⁹ Díky této soustředěnosti na člověka můžeme říct, že Skovorodovo křesťanství je humanistické. Na rozdíl od křesťanství, které prosazovalo tehdejší establishment, jež bylo spíše mizantropicko-dogmatické.¹⁴⁰ Pro myslitele jsou všechny otázky a tajemství světa soustředěné právě v osobě Krista.¹⁴¹ Sebe sama neviděl jako mesiáše nebo proroka, ale jako duchovního stavitele, který v tomto světě rozlévá světlo nezávisle na tom, jestli je přijímaný nebo ne, přišel, aby splnil své poslání.¹⁴² Skovoroda inspirován Evagriem Pontským, jenž ovlivněn platónovou tradicí sděluje, že učení našeho Spasitele Ježíše Krista obsahuje aktivní, přirozenou a teologickou složku. A tato tradice se zrcadlí u Skovorody v představě o třech světech: mikrokosmos – etika – aktivní, makrokosmos – fyzika – přirozená a svět Bible – teologie. Právě proto myslitel tvrdí, že křesťanským Bohem je Bible.¹⁴³

2.1. Mikrokosmos

Mikrokosmos podle Skovorody je malým světem, je to člověk sám. Centrální myšlenkou Skovorodovy filosofie je sebepoznání a otázka člověka. A toto téma je jakousi duchovní dominantou celého autorova života. Samopoznání člověka se dovršuje v hledání smyslu bytí makro a mikrokosmu. Tento smysl je hlavním motivačním hnutím zaměřeným na utvrzení se člověka ve světě a uvědomění si své hodnoty.¹⁴⁴ Myslitel to vidí tak, že mimo sebepoznání není možné žádné poznání, dokud člověk nepozná sebe sama, nebude schopný jakéhokoli opravdového poznání. „*Pokud nenajdeme v našem nitru míry, čím změříme nebe, zem a moře?*“¹⁴⁵ Jednotkou filosofického poznání a míry

---

¹³⁸ ЧЕРНИШОВ Віктор Володимирович, Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковорода, Дисертація, Полтава, 2010: 48.

¹³⁹ ЭРН В. Ф. Г.Сковорода. Жизнь и учение, Борьба за Логос, Минск: Харвест, АСТ, 2000: 492.

¹⁴⁰ Srov. ШЕВЧУК Валерій, Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсари, Київ, 2008: 237.

¹⁴¹ Srov. ЧЕРНИШОВ Віктор Володимирович, Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковорода, Дисертація, Полтава, 2010: 49

¹⁴² Srov. ШЕВЧУК Валерій, Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсари, Київ, 2008: 355.

¹⁴³ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 758.

¹⁴⁴ Srov. tamtéž: 8.

¹⁴⁵ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016. Если наше внутри нас, меры не сыщем, то чем измерить можем небо, землю и море? Překlad autorky.

u Skovorody je vnitřní člověk. Vidí v člověku dvě podstaty: „skutečného“, „pravdivého“ člověka a člověka tělesného.¹⁴⁶ U Řehoře z Nyssy najdeme obdobu „nebeský“ a „pozemský“ člověk.¹⁴⁷ Myslitel často vyčítá lidem jejich přílišnou pozemskost, soustředěnost na tělesné. V dialogu Narcis říká: „mysl vládne tělem“ a dělá člověka člověkem, ne tělo, v ní jsme a ona je námi.¹⁴⁸ Nejpodstatnější v člověku je vládkyně mysl, kterou nazývá také srdcem, tudíž opravdovým člověkem. „*Srdce je pojem, který vyjadřuje celého člověka.*“¹⁴⁹ Znamená realitu, „*kteřá existovala před vznikem rozdílu mezi duší a tělem.*“¹⁵⁰ Skovoroda vidí velký úkol, který člověk má, a to poznání svého srdce. Protože poznání, které nevyplývá ze sebepoznání, je nejisté, pouhou iluzí, mrtvým poznáním. Sám myslitel, trápený smutkem a vnitřními nesnázemi v důsledku neustálého vnitřního hledání, sebepozorování a vnitřní práce nad sebou, přichází k tomu, že opustí-li člověk kruh svévole, sebelásky... to vše považuje za vyprahlou zemi bez vody, pak se uvolňuje prostor proto, aby přišel Duch svatý, který naplňuje celého člověka a obnovuje v něm pravdu.¹⁵¹ Vlastní vnitřní svět si představuje jako bezednou propast. Tato propast není ozářená Božím světlem, ale je naplněná množstvím špíny, je obydlím dravé zvěře, jsou tam různé strachy a pokušení a konec konců tam vidí egoistickou lidskou vůli. Tuto vůli nazývá zlou vůlí, která neustále touží po tělesném a zdá se být peklem, v kterém se trápí lidský duch, jenž nepoznal Boha.¹⁵² Skovoroda si uvědomuje to, že ničím tuto propast nezaplní, nic co pochází z vnějšku. Uvědomil si, že jakýkoliv pokus opřít se o něco pomíjivého, je předurčen ke krachu. Proto hledá oporu nepomíjivou, věčnou, díky které bude schopen překonat množství strachů, nejistot... Dalším krokem vidí nutnost ponořit se do sebe sama. Přes všechny

---

¹⁴⁶ Srov. ЧЕРНИШОВ Віктор Володимирович, Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковороди, Дисертація, Полтава, 2010: 126–128.

¹⁴⁷ Srov. ЧИЖЕВСЬКИЙ Дмитро, філософські твори в чотирьох томах, том 1, Смолоскип, Київ, 2005: 50. Němečtí mystici tomu říkají vnitřní a vnější člověk.

¹⁴⁸ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 237. „Наше внішнее Тіло само собою Ничего не дійдуєт и ни в Чем. Но все оно порабощенно Мьслям нашим. Мьсль, Владычица его, находится в непрерывном Волнованіи День и Ночь. Она-то разсуждает, совітуєт, Опреділеніє ділаєт, понуждаєт. А крайняя наша Плоть, как обузданный Скот или Хвост, по Неволі Ей послідуєт... И так, не внішня наша Плоть, но наша Мьсль - то главный наш ЧЕЛОВІК. В ней-то мьі состоим. А Она єсть нами.“

¹⁴⁹ Tamtéž: 237. „Так вот видишь, что Мьсль єсть главною нашею ТОЧКОЮ и среднею. А посему-то Она часто и Сердцем называется.“ Překlad autorky.

¹⁵⁰ КАЛЮЖНИЙ А.Е. Філософія серця Г.Сковороди / Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність, 2003: 646. Překlad autorky.

¹⁵¹ Srov. ЧЕРНИШОВ Віктор Володимирович, Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковороди, Дисертація, Полтава, 2010: 178.

¹⁵² Srov. СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 1, Мысль, Москва, 1973: 87.

strachy a zlou vůli nachází jedinou pevnou oporu, a to Boha. Skovoroda chápe zlou vůli jako takovou, která se svévolně odchýlila od svého ontologického středu.¹⁵³ V hloubi své duše nalézá nezničitelného a věčného Člověka. Díky okolnímu světu a Bohu je schopen být v absolutní jednotě se samým sebou. Myslitel píše: „*On je v tobě Pravdou...*“, „*ty jsi špína, On je tvou krásou.*“¹⁵⁴ „*Pravdivým člověkem*“¹⁵⁵ myslitel označuje archetyp lidského bytí – Božský Logos. „*Nebeský člověk je člověkem opravdovým, který odpovídá Božskému záměru o člověku.*“¹⁵⁶ Ale není to člověk jako člověk, ale Bohočlověk-Kristus.¹⁵⁷ Ten, v kterém se člověk dokonale rozpoznává, je Kristus, jedině v něm může této dokonalosti dojít. Cesta k absolutnímu poznání a sjednocení s Bohem u Skovorody vede jedině přes člověka samotného, a to přes poznání vnitřního, pravdivého člověka.¹⁵⁸ Přestože Skovoroda vyzývá k obrácení člověka k Bohu a konání podle jeho vůle, je si vědom, že toto obrácení je dílem ne tolik lidských sil, ale především Božím darem.¹⁵⁹

Filosofické dílo Narciss - Rozhovor o poznání sebe sama, se přímo zabývá otázkou člověka, jeho hodnotou a vztahem k sobě samému. Narcis zde není symbolem zamilování se do sebe sama, ale obrazem člověka, který je schopen podstoupit těžkou práci objevování sebe sama. Píše: „*Chceš být spokojený sám se sebou a zamilovat si sebe sama? Prvně poznej sebe! Prozkoumej své nitro.*“¹⁶⁰ Od tohoto základu se odvíjí etické motivy Skovorody, jako představy o štěstí, „nutné nutností“, o duševní rovnováze, o bdělém srdci v člověku, o povolání a schopnosti pro vykonávání té či oné práce.¹⁶¹ Až na sklonku svého života Skovoroda k dílu Narciss píše prolog, a tak uzavírá své filosofické poselství.

¹⁵³ Srov. СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 1, Мысль, Москва, 1973: 87.

¹⁵⁴ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 238: „Он в тебе ИСТИНА.“ „Ты Грязь, а Он твоя Красота.“ Překlad autorky.

¹⁵⁵ Tamtéž: 239. Истинный Человек. Překlad autorky.

¹⁵⁶ ЧЕРНИШОВ Віктор Володимирович, Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковороди, Дисертація, Полтава, 2010: 126. Překlad autorky.

¹⁵⁷ Srov. tamtéž: 126.

¹⁵⁸ Srov. ЧИЖЕВСЬКИЙ Д., Філософські твори в чотирьох томах, том 1, Смолоскип, Київ, 2005: 50.

¹⁵⁹ Srov. ЧЕРНИШОВ Віктор Володимирович, Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковороди, Дисертація, Полтава, 2010: 184.

¹⁶⁰ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 232–240. „Наркісов Образ благовістит сїе: "Узнай себе!" Будьте бї сказал: Хоцещи ли бїть Довблен собою? И влюбїться в самага себе? Узнай же себе.“ Překlad autorky

¹⁶¹ Srov. БАРАБАШ Юрій, Дух животворить. Читаємо Сковороду, Темпора, Київ, 2014: 185–188.

Duši, srdce-mysl, vnímá jako podstatu lidského bytí. Je to bezedná hloubka a šíře, která vše obsahuje a nic ji nemůže obsáhnout.¹⁶² Je to samostatný vesmír. Odvolává se na Žalm 41 a cituje sv. Augustina, ke kterému přihlížel a považoval ho za jednoho ze svých učitelů. Svůj základní morální imperativ Skovoroda buduje na křesťanských základech. Ve spisu Rozhovor pěti pocestných o opravdovém životním štěstí hovoří o zlatém pravidlu, „*co nechceš pro sebe, druhému nepřej.*“¹⁶³ Skovoroda tak zdůrazňuje zákon vepsaný Bohem do nitra člověka. Na jednu stranu se připojuje k biblické představě o jednotě lidské přirozenosti, ke komunikaci s Bohem celého člověka, nejen jeho části.¹⁶⁴ Ovšem mnohokrát se u něj setkáme s novoplatónským pohledem na člověka.

2.2. Makrokosmos

Makrokosmem u Skovorody je okolní svět. Ten není odpojený od podstaty člověka, ale člověk je jeho součástí. To, co platilo u myslitele o člověku, částečně platí i o okolním světě. Vše vidí „dvojmo“, to znamená, že okolní svět má dvě přirozenosti: božskou a materiální. Myslitel materiální svět označuje negativně, například mluví o něm jako o prázdnotě, prachu, či ho označuje za bludičku.¹⁶⁵ Podobných výrazů najdeme spousty.¹⁶⁶ Podle něj materie je ve své podstatě nesamostatná, nemá žádnou vnitřní sílu. Není schopná sama vytvářet pohyb, ale tím, kdo ji hýbe, je Bůh.¹⁶⁷ Myslitel ve všem stvořeném vidí Boží ruku, jeho prvek. Bez Stvořitele není nic, On je původcem všeho kolem. Tohle poselství vidí jako velmi důležité pro člověka. Díky tomuto závěru, Skovoroda ve všem stvořeném Boha nalézá.¹⁶⁸ Stvořený svět se tak stává učebnicí o Stvořiteli. Bůh je tak člověku blízko, a vše kolem je na Bohu zcela závislé. A tak ty dvě podstaty, které vidí ve všem stvořeném, tvoří neoddělitelný celek.¹⁶⁹ Svou

---

¹⁶² Srov. tamtéž: 186.

¹⁶³ Lk 6,34.

¹⁶⁴ Srov. Збірник наукових праць, Сковорода Григорій дослідження, розвідки, матеріали, Академія наук України, інститут філософії, Наукова думка, Київ, 1992: 19.

¹⁶⁵ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 215–218.

¹⁶⁶ Srov. tamtéž: 215. Нарѣ. „Вся Тварь есть Рухлядь, Смісь, Сволочь, Січь, Лом, Крушь, Стечь, Вздор, Сплочь, и Плоть, и Плетки... А тое, что Любезное и Потребное, есть Едино. Вездв и всегда. Но сіе Едино все Горстїю Своєю и прах плоти і твоея содержит.“

¹⁶⁷ Srov. ЧИЖЕВСЬКИЙ Д.І. Нариси з історії філософії на Україні, Філософські твори: у 4т., Т.1. Смолоскип, 2005: 229. Též srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 240. „Не Бог ли все содержит? Не Сам ли Глава и все во всем? Не Он ли ИСТИНОЮ в Пустотні? йстинним и главним Основаніем в ничтбжном Прахї нашем?“

¹⁶⁸ Srov. ЧИЖЕВСЬКИЙ, Д. І. Нариси з історії філософії на Україні, Філософські твори: у 4т., Т.1, Смолоскип, 2005: 229.

¹⁶⁹ Srov. tamtéž: 45.

представоу реагује на учење цркве о двоу прирозоностех Криста.¹⁷⁰ Ве вшем видителнѣм виді неодоуслителнѣм прст Створітеле.

2.3. Svět Bible

Skovoroda vidí Bibli jako malý bohoobrazný svět, vnímá každé biblické slovo, gesto, symbol¹⁷¹ jako klíč k vnitřnímu poznání. Tento svět je pro něho prostorem Božích stop, každá stopa je vyjádřena symbolem. Cesta je tvořena spojováním symbolů a vyvádí náš plazící se rozum před plnost Božské Pravdy.¹⁷² Bible umožňuje přemýšlivému člověku pohyb od tělesného k duchovnímu.¹⁷³ Touto Boží cestou¹⁷⁴ se detailně budeme zabývat v následujících odstavcích.

Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 651. "Чем кто согласіе с Богом, Тім мирніе и щасливіе". Сіе-то значит: "Житв ПОНАТУРВ". КТО же не говорит сего: Житв ПОНАТУРВ? Но сія ошибка путем естъ всея пагубы, если кто, смішав рабскую и Господственную Натуру в одно тбждество, вмісто прозорливой, или Божественной, избирает себѣ путеводительницею кбтскую и сліпую Натуру. Сіе естъ родное нечестіе, невідініе О БОГБ, непознаніе пути мирнаго

¹⁷⁰ Srov. ЧИЖЕВСЬКИЙ Д.І. Нариси з історії філософії на Україні, Філософські твори: у 4т., т.1, Смолоскип, 2005: 45.

¹⁷¹ Srov. tamtéž: 213.

¹⁷² Srov. ЭРН, В., Григорий Саввич Сковорода. Жизнь и учение, Харвест, 2000: 516.

¹⁷³ Збірник наукових праць, Сковорода Григорій дослідження, розвідки, матеріали; Академія наук України, інститут філософії, Наукова думка, Київ, 1992: 79.

¹⁷⁴ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 780.

3. Milovník posvátné Bible

Skovoroda poté, co našel poklad, který celý svůj život hledal, opouští vše světské a je sám se sebou a s Tím, koho v sobě objevil, s Bohem. Odchází na samoty, ale ne sám, už ho nezlákalo žádné lákadlo tohoto světa. Je to výsledek dlouholeté agonie jeho duše. Cestou do těchto hlubin mu byla vždy nápomocna věrná přítelkyně Bible. Otevřela mu tak množství zamčených dveří a obzorů. Skovoroda sám sebe nazývá milovníkem posvátné Bible.¹⁷⁵ Tato kniha je pro něho Knihou s velkou literou a je povýšena nad ostatní knihy. Vždy k ní choval zvláštní přízeň, byla pro něho svítilnou, která osvěcuje cestu do Božího království. V každém biblickém slově, vyprávění dokázal nacházet zrníčka nezničitelné pravdy.¹⁷⁶ Cokoli myslitel píše, komentuje, rozvažuje-li o lidských ctnostech, nebo nad jejich chybami, vášněmi, nebo zaobírá-li se úvahami o otázkách pravdy, štěstí, mravních zákonů a jejich porušování, vše je u něj spojeno a podloženo biblickými motivy, obrazy, příběhy. Pro Skovorodu je nejdůležitější otázkou, jak již bylo řečeno, hledání odpovědi na otázku existence a cíle člověka. Toto hledání se koncentruje především na posvátnou knihu, na Bibli. V určitém období svého života, po mnohých peripetiích a nepochopeních, odchází do ústraní, aby mohl být víc s ní, se svou milovanou Biblií. Svět je plný pastí a zmatků pro hloupé, proto je podle něho správnější budovat důvěrný vztah s Biblií...¹⁷⁷ Čtením a rozmlouváním s Písmem Skovoroda vpisuje proces poznávání posvátného Slova do reálií času a prostoru.¹⁷⁸ Podařilo se mu alespoň částečně odhalit sebe sama a díky tomu i něco tajemného. „*Zjevením tajemství Otce a jeho lásky plně odhaluje člověka jemu samému a dává mu poznat vznešenost jeho povolání.*“¹⁷⁹ Proto toužil své povolání naplnit a být vyhrazený jen pro Nejvyššího. Smyslem a cílem existence Bible je, podle ukrajinského filosofa, zpřítomňovat pravdu, to znamená směřovat člověka

---

¹⁷⁵ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 560–648. Skovoroda často podepisoval své dopisy jako milovník posvátné Bible. „Любитель Священнїя Библиї.“ Překlad autorky.

¹⁷⁶ Srov. ШЕВЧУК Валерій, Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсари, Київ, 2008:13–15.

¹⁷⁷ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 151–152. "Світ - це загорожа для дурнів і балаган пороків", - як співає наш Палінгеній. Тому найбільш правильним я вважаю здобувати друзів мертвих, тобто священні книги. Серед живих є такі хитрі, спритні й безчесні пройдисвіти, що юнака у вічі обдурюють, впливаючи свою отруту невинній простоті й особливо нападаючи на простих - коло них у цих змій є надія на здобич."

¹⁷⁸ Srov. СОФРОНОВА Л.А., Три мира Григория Сковороды, Индрик, 2002: 149.

¹⁷⁹ Srov. encyklika Gaudium et Spes odstavec 22.

http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html

k prvopočátku všeho stvořeného, k Bohu.¹⁸⁰ Vnímá ji jako učitelku na cestě k pravému poznání, myslitel je přesvědčený o tom, že vše, co je obsaženo v Písmu, se nemůže netýkat člověka.¹⁸¹

Sám Skovoroda mluví o sobě jako o milovníkovi Bible na mnohých místech, například: „*Omluvte, přátelé, mou nadměrnou náklonnost k této knize. Uznávám svou horlivou vášeň. Pravdou je, že již od dětských let mne tajemná síla a půvab přitahuje k poučným knihám a mám je radši než ty ostatní. Léčí a potěšují mé srdce, avšak Bibli jsem začal číst zhruba třicet let od svého narození. Ale tato pro mne nejkrásnější kniha je nad všechny mé oblíbenky, je na vrcholu, utišila mou dlouhotrvající žízeň a hlad chlebem a vodou, to je Boží skutečností a pravdou, a díky ní vnímám svou přirozenost jako výjimečnou*“.¹⁸² V básni O africkém jelenovi a velbloudovi mluví o sobě ústy velblouda: „*narodil jsem se, abych pil tu nejčistší vodu. Ten pramen mě dovede ke zdroji*“.¹⁸³ Dále komentuje, že tím pramenem, z kterého je třeba čerpat, je Bible.¹⁸⁴ Ve 29 letech Skovoroda začíná se studiem teologie u Hryhorije Konyckého, kde se pravděpodobně s Písmem svatým poprvé seznámil.¹⁸⁵ Dokázal si k této knize vytvořit osobní, ba intimní vztah, který nepřestal pěstovat. A tak se pro něj stala nejzajímavější knihou. „*Čím hlubší a více bezlidné bylo mé osamocení, tím šťastnější spoluzítí s touto oblíbenou mezi ženami*“¹⁸⁶ říká filosof. Vždy ho doprovázela v jeho putováních a většinou byla jediným objektem studia a pramenem inspirace. Ovšem byl si vědom toho, že tato posvátná kniha není knihou obyčejnou a pro její správné pochopení potřebuje průvodce. Byl přesvědčen o tom, že nejkvalitnějšími průvodci mohou být jedině církevní otcové a duchovně osvícení lidé.¹⁸⁷ Četba Bible má mimo jiné přispět k správnému chování, a také k pravé víře, má poskytnout pravdivou představu o Bohu

¹⁸⁰ Srov. ЧЕРНИШОВ Віктор Володимирович, Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковороди, Дисертація, Полтава, 2010 : 135.

¹⁸¹ СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 1, Мысль, Москва, 1973: 257. Překlad autorky

¹⁸² СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 573. „Простите, други мои, чрезмерной моей склонности к сей Книгі. Признаю мою горячую страсть. Правда, что из самих младенческих Літ тайная сила и маніе влечет меня к равноучительным Книгам и я их паче всіх Люблю: Онй врачуют и веселят мое Сердце; а Бйблію начал читать около тридцати л і т рожденія моегоб.“ Též: 530. „но сія Прекраснійшая для меня Книга над всіми мойми полюббвницами верх одержала, утолїв мою долговременную Алчбу и Жажду Хлібом и Водою, сладчайшею Меда и Сота Божіей Правди и Истинн, и чувствую особливую мою к ней Природу.“ Překlad autorky.

¹⁸³ Tamtéž: 166 „Но я родился пить самую прозрачнвйшую из Родника Воду. Сей мене поточок доведет до самой своей Головы.“ Překlad autorky.

¹⁸⁴ Srov. tamtéž: 166.

¹⁸⁵ Srov. tamtéž: 166–168.

¹⁸⁶ Tamtéž: 530. „Чем было глубочае и безлюдніе Уединіе мое, тім Щаслівіе сожителство с сею возлюбленною в женах, и сйм Господним жребіем я довблен.“ Překlad autorky.

¹⁸⁷ Srov. ЧЕРНИШОВ Віктор Володимирович, Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковороди, Дисертація, Полтава, 2010: 198.

a jeho vůli. Proto jsou nezbytní tito slavní učitelé církve. Bible jako kniha byla pro něj zachycením v písemné formě věrohodné zkušenosti poznání pravdy, kterou identifikuje s Kristem – Logem.¹⁸⁸

Ve svém vyprávění Hnůj a diamant popisuje své vnímání Bible: „*Světské knihy jsou bezesporu naplněné velikou krásou, ale kdyby se zeptali Bible, proč ve srovnání s ní nemají ani zlomek slávy, a proč ji staví oltáře a chrámy, ona by odpověděla: Ani nevím, jsem složena ze stejných slov a řeči jako vy a mnohdy z horších, barbarských. Ale v mých vodách bez chuti jako v zrcadle trpytivě září neviditelné, avšak světlé oko Boží, bez kterého je vaše užitečnost marná a krása mrtvá.*“¹⁸⁹ Bible je pro Skovorodu „jen z vnějšku obyčejnou nádobou na vodu, ale svou silou je řetězem krásy a pokladů.“¹⁹⁰ Má za cíl navést člověka na cestu, která vede k poznání Boha. Promlouvá jazykem symbolů a znamení, tak překonává veškeré překážky a oslovuje vnitřního člověka. Pro Skovorodu je vlastní dualistický pohled na svět, V. Ševčuk podtrhuje, že podobně se dívá i na Bibli, ne jako na nashromážděné reálné historiky, ale jako na formu, skrze kterou vystávají ty dějiny, které skrývají vyšší božský smysl.¹⁹¹ Zůstane-li člověk u historek, zakusí hořkost a zklamání, dostane-li se pod povrch, nalezne sladký med jako Samson.¹⁹² Autor řeší důležitou otázku, jak se dostat pod povrch, k těmto skrytým pokladům. Jak překonat „*nepřekonatelné křoví, neprůchozí trní... jak se dostat ke krásným, voňavým horským sadům naplněným nekonečnou útěchou?*“¹⁹³ Protože

---

¹⁸⁸ Srov. ЧЕРНИШОВ Віктор Володимирович, Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковорода, Дисертація, Полтава, 2010: 135.

¹⁸⁹ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 168. „Св'ѣцкія Книги, безспорно, всякой Пблзьи и Красьї суть преисполненныя. Если бы они спросили БІБЛІЮ: длячего сами пред нею ни есятой Доли Чести и ЦБНЫ не имізют? длячего Ей созидаются Олтари и Храмы? – И Сама не знаю, - твїзчала бы Она. - Я состою с гвх же Слов и Рїзчей, что Вы, да и гаразда с Хужих9 6 и Варварских. Но в невкусных Р'Ъчи моей Водах, как вЗерцал'Ъ, Боголішно сіяет невидимое, но Пресв'вгл'БЙшее Око БожїЕ, без котораго вся ваша Польза Пуста, а Краса Мертва.“ Překlad autorky.

¹⁹⁰ СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 1, Мысль, Москва, 1973: 401. Překlad autorky

¹⁹¹ Srov. ШЕВЧУК Валерій, Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсари, Київ, : 103.

¹⁹² Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 736. Тěž srov. Sd 14,8.

¹⁹³ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 335. „Непроходимьи Чащи, непролазний Тернбвник, струповатни міста окружают Рай сей. О Дражайшій Раю! Сладчайшая Истино Господня! Когда прoderемся до Тебе? Не допускает нас Тернбвник Церемоніалнний. В нем-то мы увязли. А ты по ту сторону сія Жестокія Стїны чуть-чуть блистаешь, Радосте наша. Но кто сквозь сію Пустиню проведет нас? Блажен, кто узнал себе! Сей один иміет Пастыря и Вожда своего.“ Překlad autorky.

cílem Bible je nasměrovat člověka k Bohu, právě proto ji přirovnává k schodišti, které sjednocuje Nebe se zemí.¹⁹⁴

Je to jednoduché? Není to jednoduché, varuje myslitel obzvlášť před nerozvážným zacházením s Písmem. Vybízí k „dlouho-žvýkání“ před „mnoho-čtením“ Božího slova, chce, aby konzument viděl podstatu skrz škrálop doslovného smyslu,¹⁹⁵ aby přes toto mnohožvýkání pronikl do hlubšího vztahu s původcem tohoto věčného pokrmu. K Bibli chová výjimečnou lásku a k lásce vůči ní vybízí, varuje před otrockým vztahem, to je před doslovným chápáním litery. Například svému příteli Jakobovi píše: „*Zdá se mi, že jste říkal tato slova ne jako milovník, ale jako neposlušný otrok biblické pravdy.*“¹⁹⁶ Člověka vnímá jako stvořeného k Božímu obrazu, přičítá mu také nutnost svobodné volby, schopnost rozpoznat Stvořitele a jeho záměr obzvlášť skrze posvátnou knihu ve které je přítomen a odehrává centrální roli. „*Pokud je Bible malý svět, světeček, pak Bůh je jeho sluncem. Pokud je planetou Zemí, pak jejím centrem je Bůh. Pokud člověkem, který je poslaný Bohem, Bůh je jeho duchem, srdcem, hlavou, okem, zorničkou.*“¹⁹⁷ Podle Skovorody je v člověku vložena Boží částice a pak je na něm, na člověku, zda tu částici pozná nebo ne.¹⁹⁸ Znamená to také, že jde o základní, fundamentální nebo i životní výzvu, o poznání Boha a svého povolání ve světě. Jako milovník a komentátor biblických knih se Skovoroda dokázal dokonale vcítit a do hloubky proniknout do Božího slova. Tato schopnost ho provázela životem. Bibli se v životě řídil, v ní hledal pravdu, s ní se učil překonávat problémy tohoto světa.¹⁹⁹

---

¹⁹⁴ Srov. ЧЕРНИШОВ Віктор Володимирович, Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковорода, Дисертація, Полтава, 2010: 135. Též: СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 1, Мысль, Москва, 1973: 245.

¹⁹⁵ Srov. БАРАБАШ Юрій, Дух животворить, Читаємо Сковороду, Темпора, Київ, 2014: 346.

¹⁹⁶ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 1271. „Мні кається, что ви говорили сій слова не как любители, но как раби, не послушнии правді библейской.“ Překlad autorky.

¹⁹⁷ Tamtéž: 595. „Когда Библия маленькій мір, тогда Бог есть солнце ея. Когда есть планета земля, тогда Бог центр ея. Когда же она человек послан от него, Бог есть ей дух, сердце, глава, око, зніца.“ Překlad autorky.

¹⁹⁸ Srov. ШЕВЧУК Валерій, Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсари, Київ, : 237.

¹⁹⁹ Srov. ШЕВЧЕНКО В. Григорій Сковорода і префігуральна екзегеза Біблії, Філософська думка, 2014, № 5: 108.

3.1. Specifičnost tvorby Hryhorije S. Skovorody ve vztahu k Písmu

Představa o světě u Skovorody byla velmi statická, přesahovala historické aspekty. Dalo by se říct, že žil v nadčasovém pojetí. Veškeré historické události plynuly mimo něj, jako například zničení ukrajinské autonomie, zničení Záporožské Siče, povstání hajdamaků, zotročení venkovanů, vražda cara v Petrohradě, rusko-turecká sedmiletá válka, pád krymského chána. Neměly velkou váhu a místo v jeho mysli a už vůbec ne v dílech. Zdá se, že vše, co se odehrávalo kolem, bylo pro něj nicotným a cizím.²⁰⁰ Je plně zabraný do sebe a do věcí nadčasových, dívá se dál než všichni ostatní, proto i dění tohoto světa jsou pro něj tak málo zajímavá.

3.1.1. Jinakost stylu a způsobu

*„Posuzujete tvorbu Skovorody, jako kdyby to byl novodobý, čerstvě objevený spisovatel, přitom na jeho spisy je třeba pohlížet jako na památku pojmů, které se vyskytovaly před sto lety. Aplikujete-li novodobý pohled na památku starých časů, který se sluší na novodobou tvorbu, používáte ubohý a barbarický princip, který vede ke zničení minulosti a národního bohatství.“*²⁰¹ píše N. Kostomarov.²⁰² Skovorodovo dílo je velmi specifické a co je zajímavé, ve svých dílech se neustále vyvíjí, nebojí se experimentovat. Každé další dílo je jakoby samostatnou životní etapou.²⁰³ *„Ve své próze zůstával poetou, ne méně než v poezii, a v poezii byl filozofem.“*²⁰⁴ Neustále pracuje s biblickým textem, rovněž experimentuje a s tímto přístupem překračuje tehdy předepsané kulturní hranice a zvyklosti. Veškerá díla ukrajinského filosofa jsou v podstatě komentáři k Bibli či k církevním Otcům.²⁰⁵ Boží slovo v té době nepodléhalo kritice, či odvážnější interpretaci nebo oceňování.²⁰⁶ Právě Skovoroda nepřebírá tehdy zaběhlý středověký čtyřrozměrný hermeneutický systém²⁰⁷ výkladu Písma. Tím také

---

²⁰⁰ Srov. ШЕВЕЛЬОВ, Юрій. Попередні зауваги до вивчення мови та стилю Сковороди. Записки Наукового товариства імені Шевченка, Том ССXXXIX. Праці Філологічної секції, Львів, 2000: 193–194.

²⁰¹ ЕЛЕЦ Ю, Биография Всеволода Владимировича Крестовського, Основа, VIII, 1861: 4–6. Také БАРАБАШ Юрій, Дух животворить. Читаємо Сковороду, Темпора, Київ, 2014: 23. Překlad autorky.

²⁰² Ruský historik 19. století.

²⁰³ Srov. ШЕВЕЛЬОВ, Юрій. Попередні зауваги до вивчення мови та стилю Сковороди. Записки Наукового товариства імені Шевченка, Том ССXXXIX. Праці Філологічної секції, Львів, 2000: 200.

²⁰⁴ Tamtéž: 207–209. Překlad autorky.

²⁰⁵ Srov. ШЕРЕХ Ю. Поза книжками і з книжок, Київ, 1998: 394–395.

²⁰⁶ Srov. СОФРОНОВА Л.А. - Три мира Григория Сковороды, Индрик, 2002: 150.

²⁰⁷ Literární a duchovní smysl Písma svatého, který byl používán církevními Otcí, byl středověkou exegezí přepracován a rozdělen do čtyřčlenného schématu: historie, alegorie, tropologie, anagogie. Jedno

láme staroukrajinskou exegetickou tradici. Zkouší nové cesty vykládání biblických textů.²⁰⁸ Skovoroda překračuje tyto hranice a je velmi kritický vůči tehdejšími interpretátorům Božího slova. Označuje je za nešťastníky, kteří pronášejí prázdná slova, která vedou k rozkolu, pověrečnosti a lsti. Jsou v jeho očích jako kádě naplněné zkaženým kvasem. Od mala hlásají Bibli, ale nevnikli do jejího tajemství, přestože vykazují biblické znalosti, projevují tak neúctu k Bibli.²⁰⁹ Pro lepší pochopení Skovoroda nabízí podívat se na slovo nebo verš z Bible izolovaně, a pak se osvětlí celkové pochopení Bible. Pochopením smyslu jednoho slova, žvýkáním tohoto slova, se dá přijít na celkový smysl Bible. Podle A. Sofronové myslitel zastává paradigmatický způsob čtení.²¹⁰ Ve své básni *Velbloud a jelen* prezentuje dva způsoby přístupu k Božímu slovu. Jeden z nich je doslovný, který leží v základech náboženského fundamentalismu. Ten druhý mystický, způsob poznamenán žízni po Božím slově, po jeho počáteční, původní čistotě.²¹¹ V mnohých Skovorodových dílech, přestože jsou převážně filosofického ražení, převažuje teologický prvek, který se odvíjí od posvátné Bible. Stěžejní je alegorické tlumočení biblických pasáží, symbolů, postav. Jeho díla jsou často přetížena biblickými volně interpretovanými citáty, mnohdy těžko identifikovatelnými.

Skovoroda mohl čerpat až z třech vydání Bible, jež byly v té době k dispozici. Byl to text ostrožský z roku 1581, moskevský z roku 1663 a synodální neboli alžbětinský překlad z roku 1751.²¹² J. Ševeliov provedl analýzu používaných citátů Skovorodou a ukázalo se, že z největší části se shodují se synodálním neboli alžbětinským zněním. Tento synodální text Bible v té době byl nanejvýš rozšířený a nařízený pro používání v pravoslavné církvi.²¹³ Shoduje se i s tím fakt, že sám Skovoroda říká, že Bibli začal číst okolo třicátého roku života, to znamená kolem roku 1752. Synodální Bible byla vydána rok před tím a nejspíš se s ní setkal na studiích v Kyjevo-Mohyljanské akademii, která byla pod pravoslavnou církví. Můžeme připustit, že si překlady pořizoval sám, a to buď z řečtiny, nebo z hebrejštiny. Někteří

---

středověké distichon shrnuje význam čtyř smyslů: *Littera gesta docet, quid credas allegoria, moralis quid agas, quo tendas anagogia*. Viz

https://is.muni.cz/el/1441/podzim2017/Kv2MP_ESZ/um/Dejiny_vykladu_Pisma_svateho.pdf

²⁰⁸ Srov. АЛЕКСЕЕНКО Н., *Біблійна герменевтика в українській бароковій прозі*, 2001: 16.

²⁰⁹ Srov. СОФРОНОВА Л.А., *Три мира Григория Сковороды*, Индрик, 2002: 150.

²¹⁰ Srov. tamtéž: 151.

²¹¹ Srov. ОЛЬШЕВСЬКИЙ Ігор, *Григорій Сковорода, Місія посланця*, Луцьк, 2008: 19–53.

²¹² Srov. ШЕВЕЛЬОВ, Юрій. *Попередні зауваги до вивчення мови та стилю Сковороди*, *Записки Наукового товариства імені Шевченка*, Том ССXXXIX. Праці Філологічної секції, Львів, 2000: 181–182.

²¹³ Тамtéž: 182.

autoři jako, V. Ern, se zmiňují o tom, že Skovoroda nosil s sebou hebrejskou Bibli. Další, jako D. Bahalij, že používal Bibli řeckou, ale podle L. Machnovce tyto hypotézy mají malou pravděpodobnost.²¹⁴ Takže u Skovorody najdeme biblické citáty více méně shodné se synodálním překladem. Pak velkou skupinu volně interpretovaných citátů s často vynechanými slovy či použitými vlastními slovy.²¹⁵ Typické pro Skovorodu je volné zacházení s biblickými citáty, až do podoby, kdy citát přestává být citátem a je autorovou myšlenkou. Pak jsou zde naopak zaobalené citáty, které je potřeba rozluštit a zjistit jejich původ.²¹⁶ Tak myslitel drží čtenáře v neustálém napětí a mnohdy může působit i zmateným dojmem.

Podle některých badatelů Skovoroda píše zpravidla starou ukrajinštinou²¹⁷ s příměsí církevní slovanštiny. Ševeljov ve své práci vyvádí z tohoto omylu a dokazuje, že jazyk používaný myslitelem je archaickou ruštinou s příměsí církevní slovanštiny.²¹⁸ Ovšem nebyla to ruština používaná v ruském impériu, byla to částečně řeč osvícenců v tehdejší slobožanské Ukrajině.²¹⁹ Pramenem této originální řeči je nejspíš Bible synodálního překladu.²²⁰ Přestože v jeho řeči bylo mnoho ukrajinismů a jeho poetický jazyk se neustále vyvíjel, nic nenapsal v té době používanou ukrajinštinou. Psal pro své přátele osvícence částečně jejich jazykem.²²¹ Při čtení Skovorodových spisů se čtenář dost často potýká s pocitem nesrozumitelnosti a potřebou některé pasáže přeskočit. Mnozí považují řeč Skovorody za temnou, nesrozumitelnou, těžkou na pochopení a vzdálenou živé řeči, tyto skutečnosti nelze vyvrátit.²²² Řeč poetického genia byla velmi kritizována, například že „za výchovu v kyjevské akademii zaplatil Skovoroda hrozným jazykem: těžkým, podivným, nesrozumitelnou míchanici moskevštiny a církevní slovanštiny s cizími větami a výrazy řidšími, nebo častějšími ukrajinskými elementy.“²²³ Používá také latinu, kterou perfektně ovládal. V latině napsal kolem deseti procent

---

²¹⁴ Srov. МАХНОВЕЦ Леонід, Григорій Сковорода, Харків, 1972: 11–82.

²¹⁵ Srov. ШЕВЕЛЬОВ, Юрій. Попередні зауваги до вивчення мови та стилю Сковорода, Записки Наукового товариства імені Шевченка, Том ССXXXIX. Праці Філологічної секції, Львів, 2000: 183.

²¹⁶ Srov. tamtéž: 186.

²¹⁷ УШКАЛОВ, Леонід, 3 історії української літератури 17. – 18. століть, Акта, 1999: 130–145.

²¹⁸ Srov. ШЕВЕЛЬОВ, Юрій. Попередні зауваги до вивчення мови та стилю Сковорода, Записки Наукового товариства імені Шевченка, Том ССXXXIX. Праці Філологічної секції, Львів, 2000: 188–190.

²¹⁹ Srov. tamtéž: 208.

²²⁰ Srov. tamtéž: 193.

²²¹ Srov. tamtéž: 203.

²²² Srov. БАГАЛІЙ Дмитро, Український мандрований філософ Григорій Сковорода, Харків 1926: 303. (také http://chtyvo.org.ua/authors/Bahalii_Dmytro/Ukr_mandrovanyi_filosof_Skovoroda/)

²²³ ВОЗНЯК, М.С., Історія української літератури, Т 3, Львів, 1924: 84.

svých textů²²⁴ a z toho polovina jsou dopisy. Nepatrné procento jeho psaného projevu je také v řečtině.²²⁵

Biblický text – pratext – autor často modeluje, volně s ním ve svých spisech nakládá. Podobná slova běžně vytrhává z kontextu, pozorně si je prohlíží, hraje si s nimi. Text neustále interpretuje na způsob hermeneutického kruhu. Nikdy není s myšlenkou hotový. Sám Skovoroda přirovnává biblickou řeč k asijské řece, která se vyznačuje četnými meandry, vine se nejrůznějšími a překrásnými místy, může připomínat zmiji.²²⁶ Proto je tento biblický styl jako řeka, která působí matoucím dojmem a uvádí do labyrintu, kde se člověk může snadno ztratit. Před tímto myslitel velmi varuje. Alegorická interpretace Písma svatého je pro Skovorodu velmi blízká, mohl se inspirovat mimo jiné u Origena. Možná proto, že vede člověka k zakoušení vtěleného Slova a právě skrze vtělení Krista lidská duše může Boha kontemplovat.²²⁷ Nicméně nelze popřít, že se Skovoroda, od mlada zamilovaný do Bible, přikláněl k její volnější interpretaci a často se nezatěžoval teologickým nábojem či dogmatickou povahou některých pasáží.²²⁸ Formování jeho vnímání Bible se neobešlo bez vlivu jeho předchůdců, to jest učitelů různých exegetických škol a hermeneutických praktik, kde se individuálně určoval přístup literární a symbolicko-alegorický v interpretaci Písma svatého.²²⁹ Skovoroda mnohokrát upozorňoval na nebezpečí absolutního literárního čtení posvátné knihy. Proto také píše, že mnohé zničila špína Lotova opilství. Navazuje a popisuje negativní dopad v praxi: „*Samotné zrnko, Boží slovo, to je slovo (víra), které nás svádí a ponechává okolnostem vnějšího světa. Proto lpíme na ostatcích svatých, vkládáme naději do pomíjivého a do přísahy, milujeme podstatu kadidla, svíce, umění, ceremoniálu zapomínajíce na to, že kromě Boha není nic dobrým a že veškerý vnějšek je pomíjivost...*“²³⁰ Skovoroda si uvědomoval vliv gnosticizmu a osvícenství, proto vnímal

---

²²⁴ Srov. ЭРН В.Ф. Борьба за Логос. Г.Сковорода. Жизнь и учение. Минск, Харвест, М.: АСТ, 2000: 64–66.

²²⁵ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 14.

²²⁶ Srov. СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2-х томах, том 1., Мысль, Москва, 1973: 239.

²²⁷ Srov. PILIOWICZ Denys, Rozmowa o duchowym świecie, Kraków, 2010: 100.

²²⁸ Srov. ШЕВЧЕНКО В. Григорій Сковорода і префігуральна екзегеза Біблії, Філософська думка, 2014, № 5: 106.

²²⁹ Srov. УШКАЛОВ, Леонід, З історії української літератури 17. – 18. ст., Акта, 1999: 132. „Зпоміж них Феофан Прокопович, Стефан Яворський, Самуїл Мисливський, Арсеній Сатановський та інші добре знані й менш відомі професори КиєвоМогилянської академії.“

²³⁰ СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 2, Мысль, Москва, 1973: 36. Překlad autorky. „Самое сіе зерно Божіе, сирѣчь слово сіе (вѣра) соблазняет нас, повергая на стихіи внѣшняго міра. Отсюда-то уповаем на плоть и кровь святых, надѣемся на тлѣнь и клятву; обожаем вещество в ладанѣ, в свѣчах, в живописи, в образах и церемоніях, забыв, что, кромѣ Бога, ничто же благо

jako nezbytné překonání interpretačních překážek v tlumočení Písma svatého. Věřil, že „veškeré tvorstvo je naplněno Božskou přítomností, která ho posvěcuje, proměňuje a zbožšťuje.“²³¹ jak tvrdí bohoslov P. Bilanjuk. Ve své interpretaci Bible byl pokročilejší než jeho předchůdci, byl schopen z biblického textu splétat figury a obrazy. „Bible je symbolickým světem, v ní jsou shromážděné figury nebeské, pozemské a z podsvětí, aby byly monumenty, které vedou naši mysl k pochopení věčné přirozenosti, která se skrývá v pomíjivém, jako obrázek ve svých barvách.“²³² Z úst jeho žáka Kovalynského se dozvídáme, že myslitel jako odpověď na četné kritické výroky o sobě tvrdí, že historický vývoj tlumočení Bible doplňuje a ne ničí, protože jako tělo bez ducha je mrtvé tak i Písmo svaté bez víry.²³³ A počátkem všeho a chutí je láska.²³⁴ Bible je společné dílo Boha a smrtelníků. Skovoroda se opírá o svatého Augustina a tvrdí, že nejen ve světských věcech, ale i v samotném ráji Božího slova se skrývají d'ábelské sítě, proto je potřeba přistupovat k němu s velkou opatrností, aby při samotném čtení a poučení v Zákoně Nejvyššího se člověk nezapletl do sítí zlého jako Jidáš.²³⁵ Tou sítí je podle něj samotné chybné pochopení. Například tvrdí, že určité senzační epizody jako „Lazarovo vzkříšení, slepých prozření, osvobození posedlých – z nás dělají napůl moudrý dobytek.“²³⁶ A tak samotné zrnko, Boží zrnko, to je víra, svádí nás a hází na pospas vnějšího světa. Proto i lpíme na ostatcích svatých, spoléháme na pomíjivé a na přísahu, ovšem zapomínáme na to, že kromě Boha je nicotné blaho a veškeré viditelné, vše je pomíjivé. Vidí, že celá Bible je přeplněná propastmi a pokušeními. Jak říká Skovoroda, je třeba mít na paměti, že „Bible je židovská Sfinx, je jako lev řvoucí, který hledá, koho by pohltit. Šťastný je ten, kdo lva roztrhne a najde v tvrdém něžné, v hořkém sladké, v hněvu milost, v jedu jídlo, v bláznovství chuť, v smrti život, v pohrdání slávu.“²³⁷

и что всякая внѣшность есть тлѣнь и клятва. Кратко сказать, вся Библия преисполнена пропастей и соблазнов.“

²³¹ БІЛАНЮК, П. Вступ до богословської спадщини Григорія Сковороди; пер. з англ. І. Гарника / Сковорода Григорій, образ мислителя, Київ, 1997: 368.

²³² СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 2, Мысль, Москва, 1973: 137. Překlad autorky. „Біблія,- зазначав Сковорода,- єсть символічний мур, затѣм что в ней собранныя небесных, земных и преисподних тварей фигуры, дабы они были монументами, ведущими нашу мысль в понятіє вѣчныя природы, утаенныя в тлѣнной так, как рисунок в красках своих Сковорода.“

²³³ Srov. tamtéž: 468–470.

²³⁴ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 782–784.

²³⁵ Srov. tamtéž: 782.

²³⁶ Тамtéž: 782. „Лазарево воскресеніє, слепых прозреніє, свобода бѣсноватых — совѣм нас превращает в плотомудрствующія скоты.“ Překlad autorky.

²³⁷ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 783. Překlad autorky.

„Celá ona je spleená z hlíny a u Pavla označena za bláznovství. Ale do této hlíny byl vdechnut duch života a v tomto bláznovství se skrývá moudrost nad vše smrtelné.“²³⁸ V dopise svému příteli píše zásadní věc pro pochopení jeho interpretace Písma: „představujeme si, že jsme v tvrzi Písma svatého a možná, že si ani neuvědomujeme, co znamená být pokřtěným, co znamená okusit z posvátného stolu. Pokud je to podle svého literárního smyslu jasné, proč se mluvilo o tajemství? Copak je moudré nazývat nesrozumitelným a tajemným to, co je zřejmé všem, i nezkušeným?“²³⁹ Dokonce si troufneme tvrdit, že se Skovoroda vzdálil od patristické tradice, za odměnu sklidil bohatou kritiku ze strany pravoslavné církve a také dalších laických učenců.²⁴⁰ Je i tak zřejmé, že ve své symbolicko-typologické interpretaci přeháněl. Například tlumočil reálná historicko-biblická fakta, jako narození Kristovo, jeho utrpení, vzkříšení, na kterých stojí křesťanská víra, jako tajemství alegorického pochopení. Vše převáděl do duchovní roviny. Ukazoval na figurativní disonance obsahu Bible vůči odvěkým zákonům „blažené přírody“, myslitel v ní rozlišoval věčné Boží Slovo na jedné straně a na druhé jeho pokřivený obsah. Nebo jinými slovy viděl v Bibli knihu poškozených textů, za kterými se skrýval Boží příslib, věčnost. Byl si jistý tím, že posvátná kniha byla napsána pod vlivem Ducha svatého, a protože je Bohem inspirována, nemůže v sobě obsahovat vnitřní rozpory.²⁴¹

3.1.2. Role symbolů

Bible je pro Skovorodu Knihou knih a nejlepší přítelkyní. Vidí v ní bohatou pestrost, kterou nelze prozkoumat úplně, je pro něho výjimečná a velmi cenná. Tu různost forem vyjadřuje bohatou obrazností, prostými symboly a přirovnáními. Symbolika je pro Skovorodu řečí, kterou mluví a vyjadřuje své porozumění. Symbol jako manifestace pravdy rozvíjí nekonečnou hloubku smyslu, slavnostně přitahuje každého zájemce.²⁴² Rád vyprávěl historky o povaze zvířat, ptáků, prodchnutých

²³⁸ СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 1, Мысль, Москва, 1973: 108. „Вся она вилъплена из глинки и называется у Павла буйством. Но в сію глинку водхнен дух жизни, а в сем буйствѣ кроется мудрѣ всего смертнаго. Изобразить, приточить, уподобить значит то же.“ Překlad autorky.

²³⁹ Тамтѣж: 384. „Ми уявляємо себе у фортеці Святого Письма і, можливо, не знаємо, що таке бути хрещеним, що означає вкушати від священної трапези. Якщо це за своїм буквальним смислом, як звичайно думають, зрозуміле, то для чого було говорити про таїнства? Хіба розумно називати незрозумілим і таємним те, що всім ясно, навіть недосвідченому?“ Překlad autorky.

²⁴⁰ Srov. ШЕВЧЕНКО В. Григорій Сковорода і префігуральна екзегеза Біблії, Філософська думка, 2014, № 5: 109.

²⁴¹ Srov. тамтѣж: 108.

²⁴² Збірник наукових праць, Сковорода Григорій дослідження, розвіки, матеріали; Академія наук України, інститут філософії, Наукова думка, Київ, 1992: 29–31.

lidskými vlastnostmi, ale do každého příběhu vkládal cenný obsah.²⁴³ Hravé vidění mnohoplánovosti světa oslavuje v realitě Realitu. Pod jakýmkoliv obrazem, postavou je třeba hledat hlubší souvislosti, abychom správně porozuměli. Proto je třeba rozlišovat vnější formu a vlastní obsah.²⁴⁴ Myslitel velmi často používá zoologismy, například vypráví bajku o jelenu a velbloudovi aj. Ty příběhy demonstrují dvě kategorie lidí, které diametrálně odlišně vnímají Bibli. A tak konstatuje: „*Jaký je člověk, taková je s ním i Bible.*“²⁴⁵ Jindy zoologismy slouží pro vyjádření samotné Bible, člověka nebo i Boha. Například v knize Aschaň – o poznání sebe sama, se myslitel zabývá hledáním holubů. Holubi zde symbolizují biblické postavy, ale také každého člověka. Postava holuba se proměňuje v postavu orla. A například symbol hada myslitel interpretuje na různých místech převážně jako symbol zkázy a zla, jako chytače lidských srdcí.²⁴⁶ Skovoroda používá veliké množství přirovnání, aby přiblížil vzdálené. Snaží se prostřednictvím mnohých symbolů promluvit k člověku jeho jazykem, přežvýkat, adaptovat to veliké, co předat chce, aby bylo přijato. Používá přírodní živly vodu, pramen, slunce – tím myslí Bibli,²⁴⁷ jindy Boha. Nechybí fytozologismy, například z malého zrnka vychází celá jablona. Velký koráb a kormidlo se řídí podle malého nepatrného kompasu.²⁴⁸ Myslitel se velmi rád vyjadřuje antiteticky a předává skrze pomíjivé obrazy nepomíjivou pravdu. Ve smrti vidí bránu života a naopak. Člověk narozením umírá a umíráním se rodí.²⁴⁹ Celý systém Skovorody stojí na antiteticitě – „*coincidentio oppositorum.*“²⁵⁰ Často čtenáře vede k biblické klasifikaci „čistý“-„nečistý“. Jeho představa je, že se vše pohybuje v kruhu, mezi protějšky, např.: Adam – hřích – smrt – Kristus – milost – život. Například symbolem hada, (ostatně jako je to v Bibli) vyjadřuje negativní konotace, jeho interpretace graduje a nabývá pozitivní symboliku. Totiž skrývá v sobě božskou sílu, samotného Boha.²⁵¹ Tímto způsobem se zahlazují protichůdnosti. A kruh

²⁴³ Srov. ШЕВЧУК Валерій, Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсари, Київ, 2008: 107–109.

²⁴⁴ Srov. ЧИЖЕВСЬКИЙ Дмитро, філософські твори в чотирьох томах, том 1, Смолоскип, Київ, 2005: 215.

²⁴⁵ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 166. „А каков есть сам, такова ему и БІБЛІА.“ Překlad autorky.

²⁴⁶ Srov. tamtéž: 245, 329, 394–455.

²⁴⁷ Srov. tamtéž: 155–166.

²⁴⁸ Srov. tamtéž: 736.

²⁴⁹ Srov. tamtéž: 737.

²⁵⁰ ЧИЖЕВСЬКИЙ Дмитро, філософські твори в чотирьох томах, том 1., Смолоскип, Київ, 2005: 41.

²⁵¹ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 565. „Когда змій, ползущій по траві, вманивает сердца наши из блаженнаго сада, то пусть и возвратит змій, но уже вознесенный от земли.“

je nejdůležitějším symbolem božského bytí, dějin lidstva i jednotlivce.²⁵² Bibli myslitel představuje jako knihu bohoznalou.²⁵³ Tu, která nejvíce o Bohu ví a dokáže předat neobyčejné věci obyčejným způsobem. Z této myšlenky vychází její obrazně-symbolický styl. Myslitel má za to, že nejdůležitějším zdrojem poznání projevu Boží přirozenosti je Bible.²⁵⁴ Je to kniha životopisce, prozrazuje svého autora. To je „*přirozený styl Bible. Historická rovina a morální smysl, lživé spletení různých postav a symbolů působí pak, že tvář je jiná a srdce jiné. Slupka je tváří a zrno je tím srdcem.*“²⁵⁵ Skovoroda má za to, že bibličtí autoři si zvolili právě takové styly, protože odpovídají potřebě poskytnout člověku plnohodnotnou představu o pravdě, a také aby měla vliv na celého člověka, celé jeho bytí, srdce, veškeré poznávací schopnosti, a nejen rozumové. V tom vidí způsob plnohodnotného předání vědění.²⁵⁶ Vnímá Písmo svaté, jako verbální ikonografii Sofie – Boží moudrosti. Bible jako kniha je pro myslitele zachycením v písemné formě věrohodné zkušenosti poznání Pravdy, kterou identifikuje s Kristem – Logem.²⁵⁷ Píše o Bibli například takto: „*Slunce všech planet a královna Bible je utvořena z tajemných figur, podobenství... je Bohoznalá. Celá je slepena z hlíny, a u Pavla je nazývána bláznovstvím.*“²⁵⁸ Dále: „*ale do této hlíny byl vdechnut dech života a v tomto bláznovství se skrývá moudrost nad veškerou moudrost pomíjivého. Znázornit, připodobnit znamená totéž.*“²⁵⁹ Podle Erna Skovoroda považoval tento alegoricko-obrazný styl za nejlepší obzvláště pro vyjádření hlubokého nazírání, proto se i ve svých dílech snaží používat právě tento obrazný způsob, a ne racionální řeč současníků.²⁶⁰ „*U Skovorody stejně jako u Platona má řeč symbolů autonomní význam.*

²⁵² Srov. ЧИЖЕВСЬКИЙ Дмитро, філософські твори в чотирьох томах, том 1., Смолоскип, Київ, 2005: 43–44.

²⁵³ Нарі. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 179. „Ничего нас Біблія не учит, кром Богознання, но сим самим всего учит. Икак имеющий Очи все видит, так Чувствующий Бога все разуміет и все ИМІСТ, все, что для себе.“ Překlad autorky.: Bible nás neučí ničemu kromě Bohoznalosti, ale tím i učí všemu. Jako ten, který má oči, vidí vše kolem, stejně tak vnímavý na Boha vše pochopí a vše má, co potřebuje.“

²⁵⁴ Srov. PILIOWICZ Denys, Rozmova o duchowym świece, Kraków, 2010: 143.

²⁵⁵ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 743. Překlad autorky.

²⁵⁶ Srov. ЧЕРНИШОВ Віктор Володимирович, Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковороди, Дисертація, Полтава, 2010: 136.

²⁵⁷ Srov. tamtéž: 135.

²⁵⁸ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 155. Překlad autorky. Srov. 1Kor 1,21.

²⁵⁹ Tamtéž: 155. „Самое Солнце всіх Планет и Царица БІБЛІА из тайно-образующих Фігур, Притчей и Подобій есть Богозданна. Вся Она вліплена из Глинки и називается у Павла Буйством. Но в сію Глинку водхнен Дух жизни, а в сем Буйстві кроется мудріе всего смертнаго. Изобразить, приточить, уподобить значит то же.“ Překlad autorky.

²⁶⁰ Srov. ЭРН В.Ф. Г.Сковорода. Жизнь и учение. Борьба за Логос. Минск, Харвест, 2000: 449

*Je vzácnou, protože na žádnou jinou řeč ji nelze přetlumočit. Touto řečí se vyjadřuje ne proto, že nevládne jinou, ale protože kromě řeči symbolů nelze vyjádřit to, co chce sdělit.*²⁶¹ Tyto obrazy udržují permanentně extatický stav jejich tvůrce, a to skrze nekonečný řád myšlenek, to vše se setkává ve vnímání věčnosti. Vypilováním citu pro věčnost se člověk znovu rodí a úkolem Bible je tomu napomáhat.²⁶² Vedle obrazu, který dohromady se slovem tvoří emblém, má myslitel v oblibě podobenství.²⁶³ Ta jsou založená na principu opozice vnější - vnitřní, který Skovoroda rád aplikoval ve svých bájích a traktátech. Tímto stylem předává mnohé moudré myšlenky způsobem charakteristickým pro místní motivy a zvyklosti. V podobenství vidí nejkratší cestu k poznání. Na otázku: Co učí Bible? Skovoroda odpovídá: „*O lidském srdci. Kuchařky učí, jak uspokojit žaludek, myslivecké knihy, jak ulovit zvěř, módní, jak se oblékat. Bible učí, jak šlechtit lidské srdce.*“²⁶⁴ Bible bohatě používá tento nástroj podobenství k vyučování, totiž učit bez podobenství by znamenalo malovat bez barev.²⁶⁵ Vlastně bez velkého přehánění by se dalo říct, že celé literární dědictví ukrajinského filosofa je jednou velkou knihou o Bibli, kterou miloval a upřednostňoval nade vše.²⁶⁶

3.1.3. Nejoblíbenější knihy Písma

Myslitel používá velké množství biblických citátů. Nejčastěji si posluhuje citáty ze Starého zákona: Pentateuchu, Královských knih, Žalmů, Přísloví, Písně Písní, Izajáše, Jeremiáše, Ezechiela, Habakuka. Dává přednost prorockým knihám před ostatními. Ovšem upřednostňuje Píseň písní přede všemi ostatními nejen kvůli obraznosti, ale kvůli dokonalému vyjádření božské odvahy.²⁶⁷ Méně často se obrací k Novému zákonu, přestože cituje ze všech čtyř evangelií. Myslitel měl tendenci jedno vysvětlovat skrze druhé, Nový zákon skrze Starý. Pozornost věnuje Skutkům apoštolským a zejména Pavlovým spisům. Často se na svatého Pavla odvolává a Pavel

---

²⁶¹ Тамтєж: ЭРН В.Ф. Г.Сковорода. Жизнь и учение. Борьба за Логос. Минск, Харвест, 2000: 449. “У Сковороди ж, так само, як і у Платона, мова символів має автономне значення. Ні на яку іншу мову її перекласти не можна. Цією мовою він говорить не тому, що він не володіє мовою розсудку, а тому, що ніякою іншою мовою, окрім мови символів, неможливо виразити те, що він хоче сказати.” Překlad autorky.

²⁶² Srov. Збірник наукових праць, Сковорода Григорій дослідження, розвіки, матеріали; Академія наук України, інститут філософії, Наукова думка, Київ, 1992: 5–11.

²⁶³ Srov. СОФРОНОВА Л.А. Три мира Григория Сковороды, Индрик, 2002: 167–168.

²⁶⁴ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавць Савчук О. О., Харків, 2016: 235.

²⁶⁵ Srov. СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 1, Мысль, Москва, 1973: 283.

²⁶⁶ Srov. ШЕВЧЕНКО В. Григорій Сковорода і префігуральна екзегеза Біблії, Філософська думка, 2014, № 5: 999.

²⁶⁷ Srov. СОФРОНОВА Л.А. Три мира Григория Сковороды, Индрик, 2002: 171.

je nejvíce citovaným novozákonním autorem ve Skovorodových dílech. Myslitel používal i deuterokanonické knihy zejména knihu Sirachovcovou. Starý a Nový zákon je pro něho nastejno významný. Klademe si otázku, proč Skovoroda v tak velké míře používá biblické motivy? Zřejmě prostě proto, že studium v Kyjevo-Mohyljanské akademii bylo pod velkým vlivem pravoslavné církve. Přesto, že Skovoroda studium bohosloví nedokončil, měl dobrý biblický základ. Bibli nikdy nepřestal studovat, milovat, číst, pročítat a objevovat stále něco nového. A jak víme ze slov samotného autora, Bibli si zamiloval. Nezřídka ve své korespondenci se podepisoval jako „milovník posvátné Bible“. Té, která léčí a obveseluje autorovo srdce.

3.2. Skovoroda o Bibli ve svých dílech

„*Bázeň Boží směřuje dovnitř za biblický závěs. Bible tě pak sama bere za ruku a uvádí do vnitřního světa, který jsi ještě nespatriil...*“²⁶⁸ Myslitel chodí s Bibli, držen za ruku, prochází její stezkami, vstupuje do jejích měst, okouší její ovoce... Vnitřní svět Skovorody je jiný, bohatý a neobvyklý, je podmíněn také jeho duchovní zralostí.²⁶⁹ Oblékne se do představivosti a do těchto míst po stopách Skovorody nahlédneme. Myslitel věnuje interpretaci Bible tyto spisy: Prsten, Silenius Arcibiadis – Ikona Alkiviadská, Lotova žena a částečně dílo Aschaň. Ale i na jiných místech ve svých spisech, dopisech, vyprávěních o Bibli bohatě mluví.

3.2.1. Prsten – Přátelská rozmluva o duševním světě

Toto dílo Skovoroda napsal buď koncem roku 1773 nebo začátkem roku 1774. Originál se bohužel nedochoval, pouze přepis. První neúplná edice byla vydána v Moskvě roku 1837.²⁷⁰ Autor zde používá velké množství biblických citátů, hraje si s biblickými postavami, alegorizuje, zapojuje fantazii. Často se zastavuje u obrazů Bible a různě tento obraz rozvíjí. Rozvíjí také teorii o dvou přirozenostech a teorii sebepoznání. Zastaví se u otázky štěstí a duševního pokoje. Navazuje na myšlenky Cicerona, Platona a Sokrata.²⁷¹

„*Bible se neustále vine a kroutí jako had.*“²⁷² Název tohoto díla je zvoleno velice obrazně a symbolicky, jako ostatně všechno u Skovorody. Je to had jako διάβολος, pomlouvač a žalobce, jako zlé smýšlení, jako počátek veškerého zla, smrtící žal lidských srdcí. A Mojžíšův had, skrze kterého Hospodin vyvádí svůj lid a je cestou poznání Boha. Plazící se had svádí lidská srdce k tomu, aby byla vyhnána z místa požehnání. Had vyvýšení ta ztracená srdce vyhledává a navrácí zpět.²⁷³ Říká, že zvenčí je sice prach, ale zevnitř měď, je to moc živého Boha oblečená do prachu.²⁷⁴ V díle Hadí potopa píše, že Bible je zároveň Bohem a hadem.

---

²⁶⁸ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 335. „Страх Божій вводить во внутреннюю Біблію Завісу, а Біблія, тебе ж самага взяв за руку, вводить в твоїй же внутренній Чертог, котораго ти отроду не виднвал.“ Překlad autorky.

²⁶⁹ Srov. ЧЕРНИШОВ Віктор Володимирович, Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковороди, Дисертація, Полтава, 2010: 176.

²⁷⁰ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 606.

²⁷¹ Srov. tamtéž: 558–606.

²⁷² СОФРОНОВА Л. А., Три мира Григория Сковороды, Индрик, 2002: 155. Překlad autorky.

²⁷³ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 563–565.

²⁷⁴ Srov. tamtéž.

Skovoroda vidí v hadovi vtělenou Boží moudrost, který promlouvá našimi slovy, ale ta mají moc pozvedat od země k nebi, tím hadem je Kristus, Slovo Boží, Bible svatá. „*Tento had s každým pravdivým bude pravdivý.*“²⁷⁵ Myslitel vidí v Bohu cestu a cíl, a to především skrze poznání Boha. Například píše: „*není toto srdce nesmyslným a neosvíceným stvořením, které nerozumí, kde je oceán a kde Středozevní moře, ale duše, která necítí svého Hospodina, je postrachem, zbavená citu.*“²⁷⁶ Kde ho máme hledat: „*moře je daleko a Hospodin náš uvnitř nás přebývá, v našem srdci.*“²⁷⁷ Pramenem poznání a radosti je Slovo věčného Boha, ale to není dostačující, vůbec ne pro svou omezenost, ale protože tato Kniha knih s hloupým bude hloupá. Člověk potřebuje smysl pro víru, který vyvěrá z otevřeného nitra, z jeho srdce. „*Jedná věc je zplodit tělo, jiná věc je vdechnout duši radost srdce.*“²⁷⁸ Centrálním učením Skovorody je poznání sebe sama, poznání pravdy o sobě. „*Najít v prachu sebe sama, objevit božskou jiskru v sobě.*“²⁷⁹ To je to místo, kde se rodí duševní pokoj, moc vládnout sobě samému: „*pak je schopna své vášně, všechny rozmrzelé tygry zkrotit, nechat se vézt kočárem taženým lvy.*“²⁸⁰ Zde můžeme podtrhnout dva důležité momenty: za první uznání toho, že člověk je jenom prach, a za druhý moment hledání a nalezení „Boží jiskry“ v člověku. Zkrotit rozmrzelé tygry, objevit Boží obraz v sobě.

Skovoroda považuje za neštěstí nevědění o Bohu. Pro něj učit o Bohu je totéž, co učit o světě, štěstí a nejvyšší moudrosti. Pod pojmem svět rozumí Krista. Kristus je dokonalý svět, protože svět je podle něj, od něj se máme učit, od toho, kdo je a kdo zná člověka, učitelem je sám Kristus. Jedině On nám může odhalit člověka a uvést do vědění, čili poznání Boha, a jedině on může člověka uvést do vztahu s Nejvyšším. „*Tím hadem je sám Kristus, Slovo Boží, posvátná Bible.*“²⁸¹

²⁷⁵ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 565–568. Překlad autorky.

²⁷⁶ Tamtéž: 562. „И не то сердце есть несмысленною и непросвещенною тварью, что не разуміет, гді Великое и гді Средиземное море, но душа, не чувствующая Господа своего, есть чучела, чувства лишенная.“ Překlad autorky.

²⁷⁷ Tamtéž: 562. „Море от нас далече, а Господь наш внутри нас есть, в сердці нашем.“ Překlad autorky.

²⁷⁸ Tamtéž: 562–563. Překlad autorky.

²⁷⁹ Tamtéž: 565–566. „Для безпрепятственного путешествія ніт важніє, то есть полезніє и личественніє, как узнать самого себе и снскать в нашем пепелі погребенную Искру Божества.“ Překlad autorky.

²⁸⁰ Tamtéž: 565–566. „Отсюду раждається благословенное оноє царство владіть собою, йміть мощь и на тремленія душевних, всіх тигров лютііших, как на везущих колесницу львах, іхать.“ Překlad autorky.

²⁸¹ Tamtéž: 565. „Сей змій єсть ХРИСТОС, СЛОВО Божіє, СВЯЩЕННАЯ БИБЛІЯ.“ Překlad autorky.

3.2.2. Silenius Alcibiadis – Ikona Alkiviadská

Knížečka napsaná Skovorodou v průběhu roku 1775–1776. Adresátem byl přítel Stepan Tavjašev, dílo bylo posláno 28 března 1776 o Velikonocích. Myslitel psal ne tolik kvůli zvědavosti adresáta, ale aby zahnal nudu a aby svědčil o vděčnosti svého srdce za mnohé milosti...²⁸² Po čtyřech letech traktát zrevidoval a doplnil, zachované jsou obě dvě verze.²⁸³ Úryvky tohoto díla byly poprvé publikovány roku 1894 v Charkově, celé dílo pak roku 1912 v Moskvě.²⁸⁴ V tomto spisu se autor zamýšlí nad otázkou pravdy a věčnosti. Přes Epikura, Seneku souhlasí s Platonem: „není nad Pravdu.“ „Jedině v pravdě žije opravdové dobro, jediné pravda dává život srdci vládnoucímu tělu.“²⁸⁵ Dále píše, že je znát, že život žijeme tehdy, když naše mysl miluje Pravdu, chodí po její cestě, raduje se před jejím zrakem...²⁸⁶ Skovoroda pravdu hledá především v Knize knih, Bibli.²⁸⁷ Zamýšlí se nad dvojím smyslem Bible, s použitím provokativního označení této knihy za lživou.²⁸⁸ Označuje ji tak ne proto, že by nás učila lžím, ale jak píše autor, jen „otiskla ve lži své stopy a stezky, které vedou k nejvyšší pravdě.“²⁸⁹ Myslitel o stvoření provokativně mluví jako o lži, jako o něčem nestálém a pomíjivém, a zároveň jako o Božích stopách. A právě ve stvoření „schovává se a zjevuje se, leží a povstává nejsvětější pravda.“²⁹⁰ Varuje před tím, aby se mluvilo o stopách, ne o tom, komu ty stopy patří. „Kdo nesnáší schovanou ve lži biblickou pravdu, ten se vydal cestou bezbožníků,“²⁹¹ říká myslitel. Podle Skovorody je Bible jedinečným monumentem počátku. Tuto knihu vidí jako Slovo od Boha a k Bohu, jako knihu, která Bohem dýchá: „Každá sentence v Bibli jakoby nechutnala, skrývá se v ní holubí oko, které se vznáší nad množstvím vod a nazírá Pravdu... Veškerá tato ohavnost/pomíjivost dýchá Bohem.“²⁹² Bůh v ní působící ničí vše staré, obnovuje naši podstatu, přetváří vodu bez chuti ve vynikající víno, dává celé Bibli chuť věčnosti.²⁹³

²⁸² Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 733–734.

²⁸³ Srov. tamtéž: 755.

²⁸⁴ Srov. tamtéž: 755.

²⁸⁵ Tamtéž: 730. Překlad autorky.

²⁸⁶ Srov. tamtéž: 730. „Видно, что жизнь живет тогда, когда мысль наша, любя Истину, любит вслѣдывать Тропинки Ея и, встрѣтив Око Ея, торжествует и веселится сим незаходимым Свѣтом.“

²⁸⁷ Tamtéž: 739. „Сіє йстинное и единое НАЧАЛ О ЄСТЬ Зерном и Плодом, Центром и Гаванью, НАЧАЛОМ И КОНЦЕМ ВСІХ КНИГ Еврейских.“ Překlad autorky.

²⁸⁸ Srov. СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 2, Мысль, Москва, 1973: 10–12.

²⁸⁹ Tamtéž. Překlad autorky.

²⁹⁰ Tamtéž. Překlad autorky.

²⁹¹ Tamtéž: 12. Překlad autorky.

²⁹² СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 733–735. Překlad autorky.

²⁹³ Srov. СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 2, Мысль, Москва, 1973: 32.

Skovoroda vidí rád stvoření tak, že nic nemůže být začátkem ani koncem, začátek a konec je tentýž, Bůh.²⁹⁴ Lehkým šumem je slovo vycházející z úst, často buď smrtelně svazující, nebo okřídľující a oživující duši.²⁹⁵ Vše je samo o sobě podle těla bezvýznamné, ale podle odvěčné podstaty silné.²⁹⁶ Vždyť Duch dává život.²⁹⁷

3.2.3. Lotová žena – knížečka o čtení Písma svatého

„Vše je podlé a nízké, kromě Boha...“²⁹⁸

Tento traktát Skovoroda napsal v době neustálých podzimních dešťů, aby zahnal nudu v Seňanském klášteře, jak sám hned na začátku píše.²⁹⁹ Bylo to v roce 1780. Po letech v roce 1788 dílo doplnil a dokončil. Bylo věnováno nejbližšímu příteli Mychajlu Kovalynskému. Místo napsání není přesně známo, udává se charkovské panství, kde žil myslitelův bratr Justyn Zvirjaka, milovník knih a bývalý knihovník. Traktát *Lotova žena* přijal velmi kriticky.³⁰⁰ Není divu, protože je to jeden z nejnáročnějších Skovorodových spisů. V něm se nejvíce snažil vyložit symbolický obsah Bible. První vydání tohoto díla bylo poprvé zveřejněno v roce 1912. Toto dílo je věnováno alegorickému tlumočení Bible. Skrze biblické symboly Skovoroda nachází věčný počátek, Boha.³⁰¹ Proti sobě stojí sodomský člověk, který propadá žádostem tohoto světa, a člověk duchovní, který stoupá do Boží obec. Znázorňuje vztah člověka a nejvyšších duchovních hodnot.³⁰²

V knížce o čtení Bible najdeme několik doporučení. Myslitel upozorňuje za prvé na to že, tato Kniha – Bible představuje sama sebou *nebezpečí*. Tím se odvolává na svatého Augustina, že nebezpečí číhá nejen ve světském světě, ale i v Bibli se skrývají ďábelské sítě. Proto je potřeba dávat pozor, aby se člověk do těchto sítí nechtyl. Lot se svou rodinou představují člověka na útěku, před těmito sítěmi. Skovoroda to vlastně vidí tak, že Písmo svaté je naplněno pokušeními, jako hladový lev hledá, koho by spolknul. Však šťasten je ten, komu se podaří tohoto lva roztrhat a najít v tvrdosti

²⁹⁴ Srov. PILIPOWICZ Denys, Rozmova o duchowym świece, Kraków, 2010: 141.

²⁹⁵ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 736. „Легенькій вздушний Шум єсть испущенное из уст слово. Но оно часто или смертно уязвляєт, или в Кураж приводит и оживляєт Душу.“

²⁹⁶ Srov. tamtéž: 737. „И так Мір в міре єсть то Вічність в тліни, Жизнь в смерти, Востаніє во сні, Світло тмі, во лжі Истина, в плачі Радость, в отчаянні Надежда.“

²⁹⁷ Srov. 2Kor 3,6.

²⁹⁸ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 797. Překlad autorky. „Все подлое и все низкое, кромі Бога.“

²⁹⁹ Srov. tamtéž: 779–801.

³⁰⁰ Srov. ШЕВЧУК В. Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсары, Київ, 2008: 297.

³⁰¹ Srov. tamtéž: 297.

³⁰² Srov. ШИНКАРУК, І. Григорій СКОВОРОДА, Повна збірка творів том 2, 1973: 38–39.

něžné, v hořkosti sladké...³⁰³ Za druhé myslitel zdůrazňuje, že ve čtení Božího slova je potřeba *umírněnost*. Skovoroda varuje před mnohočtením a máložvýkáním, nebo jak píše v Lotově ženě, *mnohožraním a máložvýkáním*.³⁰⁴ Mnoho lidí zemře kvůli přejídání, umění je jíst umírněně a nepřetěžovat žaludek našich myšlenek. Vyzývá k tomu být spokojený s málem a žvýkat, přežvýkávat. Žvýkáním se totiž přijde na chuť. Je to zároveň pozvání nezůstávat v sodomském městě, ale vydat se na horu spolu s Lotem. Neobracej se svým srdcem, jako Lotova žena, k pomíjivosti a chaosu.³⁰⁵ A za třetí Skovoroda zdůrazňuje *primát Boží iniciativy*. Píše: „*Ó Bože, nedokážeš nás vyvést na vysokou horu jen z našich vlastních sil, jedině z tvých.*“³⁰⁶ Dalo by se shrnout, že Bůh sám člověka k životu volá a vede od smrti k životu. Touha po Bohu je od Boha, vždyť na jeho povel vzlétá orel.³⁰⁷ Orel je častým symbolem u Skovorody, vyjadřuje duši čili duchovního člověka a vzlétat znamená přibližovat se Bohu, být mu blíž. Chybí-li Boží iniciativa, a také bez lidské se neobejdeme, táhne nás naše zkažená přirozenost dolů k městu Sodomě, které je symbolem lidského hříchu čili bezbožnosti. Myslitel vidí člověka jako bytost tělesnou a duchovní, v jeho pojetí převažuje důraz na znovu zrozeného člověka. Zdůrazňuje nutnost znovuzrození, pak bude člověk okřídlen a bude schopen vzlétat k Boží moudrosti. Kdo může pochopit Lotovou ženu, pokud s ním nebude Bůh?³⁰⁸ Myslitel varuje před zneuctěním Božího díla, před volným zacházením či tlacháním. Podle něj duchovno ztělesňovat, znamená páchat přestupek, to jest Boží dílo redukovat na lidské báje. Vyzývá k úctě vůči Božím slovu a svého přítele varuje: „Spíš na Bibli!“

Skovoroda Písmo vidí jako nový svět, Boží lid, zemi živých, kraj a království lásky, vznešený Jeruzalém... je to společnost v lásce, láska v Bohu a Bůh ve společenství, uzamčený kruh.³⁰⁹ Varuje, že pokud někdo nepochází z této země, nemůže najít cestu nahoru, tedy k ní. Je někdo, kdo z té „země“ nepochází? Myslitel na tuto otázku přímo neodpovídá, ale rozvíjí myšlenku a můžeme říct, že se opírá o křest v Duchu svatém. „*Smrtelník, který není zrozený shůry, není s Bibli příbuzný. Nemůže se*

---

³⁰³ Srov. СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 2, Мысль, Москва, 1973: 38.

³⁰⁴ Srov. tamtéž: 39.

³⁰⁵ Srov. tamtéž: 41.

³⁰⁶ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 798. „Но, о Господи! не возведеш нас во віки на Гору твою нашої силою и мудрованієм, разві твоєю єдиною.“ Překlad autorky.

³⁰⁷ Srov. tamtéž: 798.

³⁰⁸ Srov. tamtéž: 779.

³⁰⁹ Srov. СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 2, Мысль, Москва, 1973: 44–46.

*mrtvé srdce spojit s Božským srdcem.*³¹⁰ Chápe srdce jako duchovní jádro člověka, pokud je myšlení zničeno, člověk je mrtvou hmotou, prachem, stínem. Obnovení a vzkříšení je závislé na tom, aby se v tomto zničeném, „mrtvém“ srdci zabydlelo věčné srdce. Pak vzejde světlo v lidské mysli a ozáří myšlenky. Sodomští obyvatele jsou symbolem mrtvých, zkamenělých srdcí, která bloudí v temnotách tohoto města.³¹¹ Skovoroda je přesvědčen, že „*Duch čistý napsal Bibli.*“³¹² Proto ji považuje za Boží myšlení, věčné srdce.³¹³ Skrze toto Boží myšlení, je možná obnova myšlení lidského. V díle Lotova žena myslitel obrazně vyjadřuje *univerzálnost* Bible, když komentuje výstup Lota a jeho dcer na horu, tím, že říká ať je ti dcerou, otcem, bratrem, přítelem, sestrou. Bible má hodnotu věčnosti a „*co je tento svět? Dým věčnosti.*“³¹⁴ Stoupající dým na horu Sión symbolizuje lidskou hříšnost oděnou do sodomských obyvatel a Lotovy ženy.³¹⁵ V ohni všestravujícím vidí Boha.³¹⁶

O Božím pokrmu říká, že „*zdravá a čistá chuť je spokojena s málem a zanesené hrdlo bez míry a bez chuti žere.*“³¹⁷ Není dobré „*mnoho žrát a málo žvýkat*“³¹⁸, zní Skovorodovo varování před povrchní, farizejskou a nestřídmou konzumací posvátného Slova. Zdůrazňuje, že je třeba ochutnávat Slovo Boží rozvážně a že spravedlivý trhá jako lev. V Písmu svatém vidí jako hlavního činitele Boha. Vnímá jako totéž Boží slávu, Slovo Boží a Jeho myšlenky.³¹⁹ Varuje před pochybnostmi na cestě. Říká: „*neotáčej své srdce do Sodomy, křiku pomijivosti a zmatku, neodpočivej ve smrtelné síni, ale především se snaž vystoupit na horu s Lotem...*“³²⁰ Znamená to, vyzbrojit se cílem, kterým je Bůh, nepouštět ho z očí. Pravý opak udělala Lotova žena, pustila z očí

³¹⁰ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 799. Překlad autorky.

³¹¹ Srov. tamtéž: 800.

³¹² Tamtéž: 799. Překlad autorky.

³¹³ Srov. tamtéž: 799.

³¹⁴ Tamtéž: 780. Překlad autorky.

³¹⁵ Srov. tamtéž: 781. „Hloupy je lovec, který nedbá na stopu, stopa ho přivede k jelenovi... Věčnost nepřichází na mysl a stezky k ní vedou. Bible je stezkou. Ztratil ses a nevíš která stezka je ta správná? Probud' se a připomeň si, kam ty stezky vedou... Podívej, na horách je tvůj jelen. Tudy stezky vedou, tudy i nohy nesou. Rozpomeň se na hory, odtud přichází pomoc. Co vyjadřuje žena Lotova? Stopu! A kam tě vede? Tam, kam sama jde. Jde tam, kam se dívá. Kam se dívá, tam je i její mysl. Otočila se na Sodoma, ona a Sodoma je totéž. Sodoma znamená tajemství, kam nahlédla žena. A Sodoma, kam vede? Tam kam dým stoupá. Dým stoupá k nebi. Jeho dým stoupá na horu. Dým, kouř, duch, mysl, smysl vše je totéž... Žena a Sodoma jsou smyslem nohy/stopu. Vidíš, že jdou na horu?“ Překlad autorky.

³¹⁶ Srov. tamtéž: 780–782.

³¹⁷ Tamtéž: 783. „Здоровой и чистой вкус малим доволен, а засоренная Глотка без м і р и и без вкуса жерет. Дясего-то не велит Бог святить собі скотов, не іміючих жваніяб з. Много жрать, а мало жевать - дурно.“ Překlad autorky.

³¹⁸ Tamtéž: 783. Překlad autorky.

³¹⁹ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 783–785.

³²⁰ Tamtéž: 785. Překlad autorky.

svůj cíl, soustředila se na prach, a v „prach“ se obrátila. „Pamatujte na ženu Lotovou, rozžvýkejte, rozkousejte, rozdrťte, rozžvýkejte a zkroťte tohoto idola, roztrhejte lva, – tohoto ďábla, a zakusíte zevnitř jeho zkrocený jed a sladkou šťávu věčnosti.“³²¹

Lot je u Skovorody metaforicky znázorněn jako vonná látka, je to symbol Boží moudrosti.³²² Jako vonná látka stoupa výš, tak nohy Lotovy stoupají na horu, k Boží blízkosti. Na jiném místě píše: „Proč se cpeš se svou bídou a smradem do hradu Nejvyššího? Neuvědomil sis, že Bible je chrámem slávy Věčného, a ne tvé tělesné nicoty? K tomuto přechodu máš Bibli, jako most, jako žebřík, jako paschu. Tam obdržíš místo pomíjivého nepomíjivé.“³²³ Soudil takto, že pokud člověk vidí zjevně dobré jako dobré, nemá v sobě velkou milost, i příležitostný čtenář je toho schopen. Ale pokud je před ním zlé a v tom zlém najde dobré, pak je synem všemohoucího, a toto je Pascha.³²⁴ Naše opilství je špatné, ale Boží je dobré. Matka Bible nic nekritizuje kromě tvého a nic nevychvaluje kromě Božího, vzpomeň na Kristovu moudrost, On sám je hadem, Paschou.³²⁵ Radí vše prodat a koupit si “dýku“ jako symbol duchovní výzbroje. Ať mu Pán tu dýku dá, tou pak může přeseknout veškerý jed a zkázu.³²⁶ Skovoroda popisuje probodnutí Lotovy ženy a veškeré její přestupky. V dýce vidí Ducha Božího, který vše proniká. Vyzývá člověka nechat být Lotovu ženu, která uctívá stvořené, zanechat tento fyzický hnůj a klam nezkcroceným a pyšným pannám.³²⁷ Zve lidi, aby požili požít mannu, posvátnou Boží Paschu, přechod od pozemského k nebeskému.³²⁸ Vyzývá člověka jako Jozua: „Řekni slunci: zůstaň ve svém světě, teď tě nepotřebuji. Jdu k Slunci, které je lepší než ty. Ty krmíš, osvěcuješ, hřeješ jen mého otroka, tělesnou soustavu. A co ostatní?“³²⁹ zcela to naplňuje pouze pravé Slunce.

---

³²¹ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 785. Překlad autorky.

³²² Srov. tamtéž: 786–789.

³²³ Tamtéž: 794. Překlad autorky.

³²⁴ Srov. tamtéž: 795–796.

³²⁵ Srov. tamtéž: 795. Také Lk 22,36, Num 25,7–8.

³²⁶ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 795.

³²⁷ Srov. tamtéž: 795. Překlad autorky.

³²⁸ Srov. tamtéž: 795.

³²⁹ Tamtéž: 795. Překlad autorky.

3.2.4. Aschaň – o poznání sebe sama

„Nepoznals-li sama sebe, poběžíš za davem.“³³⁰

Ještě stojí za zmínku dílo Aschaň. Dílo bylo napsáno v roce 1767. Zde nacházíme další cenné výpovědi o Bibli. „*Tato kniha (Bible) není obyčejná. Ona je knihou Boží*“³³¹ Zde se myslitel víc zaměřuje na autora Bible, na Boha. Vypovídá o něm, jaký je a jaký není. Dotýká se tématu sebepoznání. Aby člověk nezabloudil, má naplnit ten nejdůležitější úkol, a to najít sebe sama. Je to také velký úkol Bible pomoci člověku nalézt sebe sama. Píše například „*Znáš-li Mojžíše, znáš i Krista a naopak. Pokud sám sebe dobře poznáš, jediným pohledem poznáš i Krista.*“³³² Dokáže-li člověk rozeznávat lež od pravdy, sám pak je autentický a objevený pro sebe. Podceníme-li tuto výzvu, pak „*klam našeho těla vidíme, pravdu v něm nevidíme.*“³³³

Myslitel vidí Boží slovo jako něco posvátné, něco, čeho si člověk má velmi vážít. Když mluví o Bibli, často se zmiňuje o žvýkání, dokonce klade na něho důraz, jak již bylo výše zmíněno. V tomto díle toto téma rozvíjí o stupínek výš. Tvrdě vytýká „nechutenství“, jaký pak význam má žvýkání Božího slova, když není chuť.³³⁴ Dále například to, že lidé neustále studují a nejsou schopni poznat pravdu. Chápe to tak, že v této posvátné knize člověk jako v zrcadle se setkává se svým já pravdivým, nebo falešným. „*Jak sebe sama chápeme, přesně tak přemýšlíme i o našem bližním v Písmu svatém.*“³³⁵ Vysvětluje: že „*Žvýkáme maso, ale vlastní, vlastními zuby pojídáme vlastní mrtvou tkáň.*“³³⁶

Skovoroda přirovnává vše lidské k slámě, senu a dalším zbytkům, a chce tím říct, že vše lidské je pomíjivé, nestále. Avšak v té slámě a seně nacházíme semínka, zrníčka Božího slova, která jsou nepomíjivá. Dále je významným v tomto kontextu popis přežvýkavců a sudokopytníků, jako návod, jak k posvátné knize přistupovat. Přežvýkavci jsou nositelé blahoslavenství a pravdy, protože dlouhým přežvýkáváním okusili podstatu, to je Slovo pravdy, které člověka posvěcuje. A tak z nečistého Hospodin tvoří čisté, vlk se stává beránkem, a pak se naplňuje, co bylo řečeno ústy proroka Izajáše, že kůzle a lev spolu se budou pást.³³⁷

³³⁰ СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 1, Мысль, Москва, 1973: 207. Překlad autorky.

³³¹ Tamtéž: 200. Překlad autorky.

³³² Tamtéž: 205. Překlad autorky.

³³³ Tamtéž: 205. Překlad autorky.

³³⁴ Srov. tamtéž: 232.

³³⁵ Tamtéž: 236. Překlad autorky.

³³⁶ Tamtéž: 236. Překlad autorky.

³³⁷ Srov. tamtéž: 236–239.

3.3. Obrazy Bible

Bible má u Skovorody tisícero podob a patří k nejdůležitějším bodům, které tvoří nosnou konstrukci celého filosofického systému Skovorody.³³⁸ O Bibli mluví jako o hlavním obrazu a k vystižení tohoto archetypu používá mnoho dílčích obrazů, antitypů. Tímto množstvím kopií přibližuje čtenáři podobu a význam hlavní figury. Nehledě na změnu obrazů či situací, jde o stejný cíl. Můžeme připustit, že myslitel volí tuto cestu jednak pro své osobité vnímání světa³³⁹, jednak proto, že hlavní figura je tak složitá, pestrá a neuchopitelná, že se nedá stručně vyjádřit. Filosof v každém biblickém příběhu, v každém slově nalézá zrníčka nezničitelné pravdy.

„Bible je Bohem stvořena z posvátných a tajemných obrazů jako je slunce, hvězdy...“³⁴⁰ Prostřednictvím jednotlivých obrazů (například: cesta, stopa, zeď, dveře, okno, mezník, pečeť, nádoba, město, dům, hrad, oltář atd.) z různých stran uvádí čtenáře do sakrální sféry. Tyto obrazy skrývají, ale zároveň částečně odhalují Božské. Mají funkci stínu, který to božské ukrývá před člověkem. Vyžaduje od člověka úsilí, jelikož každý obraz skrývá v sobě tajemství, které je potřeba objevit.³⁴¹ Nezvládne to jen tak každý. Tímto způsobem myslitel vysvětluje své pochopení podstaty celého Písma. Na následujících stránkách se zastavíme u obrazů používaných myslitelem, které on sám na Písmo svaté přímo vztahuje. Jsou to například: slunce, manna, semínko, vlašský ořech, Boží dům, dokonalý nástroj, střela, lékárna, zákon, živý pramen, učitelka, Boží myšlení a další. Tyto symboly můžeme zpravidla najít ve výše představených Skovorodových dílech.

Boží slovo je pro Skovorodu mannou, danou Bohem člověku shůry, není udělaná lidskýma rukama. Okusí-li člověk tuto mannu „*shledá nové, mluví novými jazyky*.“³⁴² To nové, co působí mana, je obnovená identita člověka, sytí, dává život, dává vzrůst. Myslitel komentuje slova proroka Ezechiela, říká, že smrt hrozí tomu člověku, který se Božím slovem nesyť.³⁴³ Takový člověk riskuje hladovou smrt svého ducha. Pak se podobá zchytralé babičce, která okusila hořkou slupku vlašského ořechu, vysmála se

³³⁸ Srov. СОФРОНОВА Л.А., Три мира Григория Сковороды, Индрик, 2002: 162

³³⁹ Srov. ЧИЖЕВСЬКИЙ Дмитро, філософські твори в чотирьох томах, том 1, Смолоскип, Київ, 2005.

³⁴⁰ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 577. Překlad autorky.

³⁴¹ Srov. СОФРОНОВА Л.А., Три мира Григория Сковороды, Индрик, 2002: 166–168.

³⁴² СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 567–568. Překlad autorky.

³⁴³ Srov. Ez 4,17.

tomu ořechu, a zůstala jí hořká chuť na jazyku a dala přednost exotickému ovoci.³⁴⁴ Myslitel tím chce vyjádřit hrůzu z toho, když někdo zůstane jen u toho, co vidí, a nehledá hloubku. Cílem je dostat se pod tu slupku, dostat se na kost. Člověk se tvrdostí nesmí nechat odradit, musí se jí prokousat. Je třeba, aby příjemce posvátného pokrmu nenechal odradit hořkostí stylu, či nevyvinutím svých chuťových buněk. Cesta však vede i přes tyto nesnáze a překážky, které ve finále mají i svou pozitivní funkci. Nutí člověka bojovat a být věrný své touze. Touze, která hledá pravdu, vždyť ořech není hořký, ořech má výbornou chuť, ale je třeba se k němu prokousat. Autor varuje před povrchním zacházením se Slovem („*žvýkají jen hořkou slupku*“³⁴⁵) a také před *mnohožraním*, které odvádí od pravého cíle. Izraelité si nemohli nasbírat mannu do zásoby, ale „*ten, kdo nasbíral mnoho, neměl nadbytek, a kdo nasbíral málo, neměl nedostatek.*“³⁴⁶ Skovoroda je velmi pozorný k tomuto vzácnému pokrmu, říká: „*Učenec mnoho jí, moudrý jí málo, ale vychutnává si to. Není lepší požitek z tohoto vychutnávání než požitek duchovní.*“³⁴⁷ Slovo Bible je pravým pokrmem pro duši, má v sobě Boží potenciál. Podle myslitele se ten uvolňuje teprve při *mnohožvýkání* malého množství, pak duše nebude mít nedostatek.

Boží dům – Skovoroda přirovnává Bibli k Božímu domu.³⁴⁸ Ten je pro mnohé zamčený, až zadržovaný, je také hrozným a nedobytným. Za klíč k této tvrzi označuje ducha Boží bázně a ducha rozumu,³⁴⁹ ty teprve otevírají dveře do tohoto krásného domu. Mnozí přicházejí s jinými klíči, někdo se zvědavostí, někdo jen s poloviční duší, jiní zas s Jidášovým srdcem, ale marně. Někteří přistupují k domu pro obhájení svých světských choutek. Jen málo je věrných hledajících,³⁵⁰ které by usilovali vstoupit do jeho komnat, objevovat krásu tohoto domu, či zabydlet se tam. Myslitel má za to, že naše bezvýznamná chamtivost tento dům hodnotí podle vnějšku.³⁵¹ Vzhled a temnota zdívá odrazuje před pokusem vstoupit dovnitř, proto člověk zůstává vně. Přes bouři a temnotu tohoto světa neuslyší promlouvajícího Boha, neřekne si: „*vstoupím do domu Hospodinova, přistoupím k oltáři.*“³⁵² Myslitel popisuje lidskou duši jako „nepřetržitý

³⁴⁴ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 570.

³⁴⁵ Tamtéž: 573. Překlad autorky.

³⁴⁶ Ex 16,18.

³⁴⁷ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 802. Překlad autorky.

³⁴⁸ Srov. tamtéž: 569.

³⁴⁹ Srov. tamtéž: 569.

³⁵⁰ Tamtéž: 569. Překlad autorky.

³⁵¹ Srov. tamtéž: 573–574.

³⁵² Tamtéž: 584. Překlad autorky.

pohyb,³⁵³ ta se buď blíží ke světlu, nebo se nechává svést pozemskými lákadly a svíjí se v agónii své slepoty, nehledá dveře do domu, ani ho nevidí, je mimo. Ten, kdo je silný Bohem, je doma a krása jeho Božího domu zazáří. Skovoroda říká: „*Zdá se mi, že Bible se podobá domu velmi milosrdného a velmi bohatého Hospodina, který stojí uprostřed pouště jako hostinec a je pro poutníky dokonce zadarmo.*“³⁵⁴ Myslitel rozvíjí obraz hostince, který hostí každého kolemjdoucího, je otevřený, dostupný, pohostinný, ale platí pravidlo, že „*všichni vstoupí, ale ne všichni budou,*“ a dále rozvíjí myšlenku: „*odešli od nás, ale nebyli u nás.*“³⁵⁵ „*všichni se nahltají, ale ne všichni si vychutnají.*“ Být fyzicky přítomen, neznamená být přítomen i duchovně, srdcem. Na tom velmi záleží.

Bible je ohnivý jazyk.³⁵⁶ Je to další obraz, kterým Skovoroda vystihuje sílu biblického slova. Tento Boží ohnivý jazyk spaluje veškerou lež. Kdo na sebe nechá působit tento oheň, bude očištěn od lži, zjeví se na něm Boží sláva. Nechat na sebe působit Boží ohnivý jazyk, který se skrývá v Bibli, znamená přijít o sladkou lež, být připraven přijmout hořkou pravdu. Jedině Slovo, které vychází od Boha, může uvést člověka do plnosti pravdy.

Bible je dokonalým nástrojem. Hraje a poskakuje jako David před Hospodinem³⁵⁷ a vše, co koná je pro Něho. Bible jako dokonalý nástroj vydává krásnou hudbu, která probouzí a očišťuje lidskou duši. Nutí ji stejně jako Davida dát se do pohybu, posunout se. Skovoroda nazývá knihu Žalmů dokonalým nástrojem, nic není sladší a účinnější než hrát Bohu na tomto Božím nástroji, a ne na nástroji vášně. Touží hrát Hospodinu a ne světu, ne tomu pomíjivému, ale tomu věčnému. Právě tehdy vycházejí běsi ze Saula. Ten vzácný nástroj je potřeba používat, do jeho hudby je třeba se zaposlouchat a slyšet hlasy, které se vlévají v duchovní ucho sladkou symfonií.³⁵⁸ Někdy se tato hudba může jevit tak zvláštní, jako koneckonců Davidův tanec v očích Míky.³⁵⁹ Skovoroda se odváží tvrdit, že Bible je nejen dokonalým nástrojem, ale že „*Bible je*

³⁵³ Неперервна рухомість. Překlad autorky.

³⁵⁴ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 593. „Мні кається, Библия похожа на дом премилосердаго и пребогатаго господина, стоящий в пустынях на пути под видом гостинниц, даремной для путников.“ Překlad autorky.

³⁵⁵ Tamtéž: 803. Překlad autorky.

³⁵⁶ Tamtéž: 569. Překlad autorky.

³⁵⁷ Srov. 2Sam 6,21.

³⁵⁸ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 570.

³⁵⁹ Srov. 2Sam 6,16.

hloupým a jednoduchým nástrojem, pokud ji směřujeme k tělesnému.“³⁶⁰ Tato Boží hudba nemusí vyznít vůbec příjemně. Pravda je pro člověka osvobozující, ale často nepříjemná. „Zachráni se před zmijí léčkou ti, kteří mají zrak upřený na hada vyvýšeného, ne na plazícího se.“³⁶¹ Upřením se na vyvýšeného hada je člověk schopný zaslechnout hudbu, která v něm probouzí člověka, odhaluje osvobozující pravdu. „Není to tajemství, že Boží slovo buduje a utvrzuje naše srdce obalené špínou lidských skutků?“³⁶²

Bible je lékárnou. Myslitel mnohokrát vyzývá: mějte v úctě Bibli, ona je učiněnou Boží moudrostí pro léčení duchovního světa, který žádným pozemským lékem nelze vyléčit.³⁶³ „V této lékárně se Pavel prohrabuje, kope vyzbrojen silou dřeva kříže a vyčišťuje veškerou mrtvou hnilobu, vypouští hnis, ohlašuje to nejčistší, nové a libě vonící, to, co je Boží, nepomíjivé a věčné, ohlašuje Krista, Boží silu.“³⁶⁴ V Bibli najdeme léky na nejhlubší duševní rány. Jako svatý Pavel vyzbrojen vírou v Ježíše Krista hlásá a nalézá, Skovoroda vybízí každého hledat léky na naše duševní rány v Bibli. Na jiném místě říká, že Bible je královskou nemocnicí.³⁶⁵

Bible je zákonem,³⁶⁶ který byl ponechán našimi předky. Na jiném místě myslitel zas říká: „Duch čistý napsal Bibli.“³⁶⁷ Podle něj je Bible Božím myšlením, je věčným srdcem.³⁶⁸ Zákonem, který v sobě má Boží světlo, jako poklad, který ukrývá nejčinnější perlu.³⁶⁹ Boží zákon přebývá navěky, a lidský ne vždy a ne všude. Boží zákon je rajský

---

³⁶⁰ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 570. „Притом говорю, что Библия весьма есть дурною и несложною дудою, естли ее обращаем к нашим плотским ділам, бодущій терновник, горькая иневкусная вода, дурачество, естли с Павлом сказать, Божіе.“ Překlad autorky.

³⁶¹ Тамтѣж: 570. „Не сіе ли есть таинство утверждающаго сердца нам слова Божія, грязью земних д і л наших обвитое? Ті только одні от зміинніх угризеній изцілились, кой на вознесеннаго змія в гору взирали, не ті , что смотрілина ползущаго по земляном прахі.“ Překlad autorky. Srov. Ez 4,12

³⁶² Тамтѣж: 570. „Не сіе ли есть таинство утверждающаго сердца нам слова Божія, грязью земних д і л наших обвитое?“ Překlad autorky.

³⁶³ Srov. тамтѣж: 571. „Теперь же скажу: почитайте Библию вразсужденіи надобностей ея, она есть Аптека, Божією премудростію приобритенная, для уврачеванія душевнаго мира, ни одним земним лікарством не изціляемаго.“

³⁶⁴ Тамтѣж: 571–572. Překlad autorky.

³⁶⁵ Srov. СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 1, Мысль, Москва, 1973 : 345. „Царский врачебный дом есть святѣйшая Библия.“

³⁶⁶ Тамтѣж: 100. “Сія книга повелѣній Божіих и закон сый вовѣк.“ „Je to kniha Božích příkazů a zákonů navěky platných.“ Překlad autorky.

³⁶⁷ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 799. Překlad autorky.

³⁶⁸ Srov. тамтѣж: 799–800.

³⁶⁹ Srov. тамтѣж: 575. „Что нужніе, как мир душевний? Библия нам от предков наших завітом оставлена, да и сама она есть завіт, запечатлѣвшая внутрь себе мир Божій, как огражденный рай увеселеніе, как заключенный кивот сокровище, как перлова мать, драгоціннѣе перло внутрь соблюдающая.“

strom, a pomíjivost je stínem. Boží zákon je ovoce života, a pomíjivost listím. Boží zákon je Boží srdce v člověku, a pomíjivý je tím lístečkem, který často přikrývá lidskou ješitnost. Dveřmi Božího domu je Boží zákon, a pomíjivost je předsíň přistavená k chrámu.³⁷⁰ Tento zákon je do lidských srdcí vepsán Božím Duchem a střeží přátelství s Bohem, chrání člověka před záhubou. Pohrdat Biblií by pak znamenalo zbytečně mudrovat, jako bychom byli schopni vymyslet něco lepšího. Mudrovat podle Skovorody znamená si myslet, že se v našem věku, či dokonce v nás, zrodila pravda neznámá předchozím časům. Bylo by to velkým bláznovství si myslet, že jsme svědky vycházejícího slunce, vždyť Bůh a Moudrost jsou bez počátku.

Bible je živý pramen. „*Zkoumejte Písmo, rozmýšlejte, očisťujte, ryjte, kopejte.*“³⁷¹ Ten vyzývá Skovoroda k aktivnímu hledání toho nejvzácnějšího pramene. Člověk má ukázat svou touhu, žízeň, aby se mu otevřela cesta k cíli. Žízeň vede k prameni. Myslitel mluví o takzvané „nutné nutnosti“, tím myslí touhu člověka po odvěké celistvosti. Považuje tuto touhu za primární cíl člověka. Podvědomě každý touží být ve spojení se svým prvopočátkem, to je se svým Stvořitelem, bezpodmínečnou Láskou. „*Copak v sobě neslyšíme volající živý pramen? Každý, kdo žízni ať přijde ke mně.*“³⁷² Každý opravdu žíznící prostě nemůže pramen nenajít, nemůže se minout s cílem. Věrnost této touze přináší srdci pokoj, vytváří prostor pro ducha, utěšuje žíznící duši. Tentýž pramen slouží k pádu a pozvednutí mnohých.³⁷³

Bible je učitelkou. „*Nic Bible neučí, kromě Bohopoznání, ale tímto učí všemu.*“³⁷⁴ Skovoroda rozvíjí pojednání o zkáze. Hřích chápe jako bezcestí.³⁷⁵ Na první pohled se jeví jako lákavá cesta, která slibuje mnoho. Zatahuje do svých temnot a záhy člověka vyvádí z omylu. Proto myslitel konstatuje, že není nic horší než temnota nevědění, nevěřící a neznající Boha již je odsouzen.³⁷⁶ Vidí hřích jako zkázu bytí a narušení duševní pravdy, hřích znamená zbloudit před svým Hospodinem, ztratit život a pokoj srdce.³⁷⁷ Skovoroda vyhrazuje Biblii prvenství v učení o cestě pokoje a štěstí, kterou člověk ztratil v důsledku prvotního hříchu. Bible je pramenem a základem pro

³⁷⁰ Srov. СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 1, Мысль, Москва, 1973: 152–153.

³⁷¹ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 574. Překlad autorky. Též srov. J 5,39.

³⁷² Srov. tamtéž: 574. Též parafráze J 7,34.

³⁷³ Srov. J 2,34.

³⁷⁴ СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 1, Мысль, Москва, 1973: 132. „Ничего нас Біблія не учит, кромь богознання, но сим самим всего учит.“ Překlad autorky.

³⁷⁵ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 574.

³⁷⁶ Srov. tamtéž: 575, parafráze J 3,18.

³⁷⁷ Srov. tamtéž: 575.

vědění.³⁷⁸ Tedy je nejen učitelkou, ale i učebnicí, která otevírá cestu k poznání pravdy. Skovorodův závěr pak zní: „*čím víc se shoduješ s Bohem, tím jsi šťastnější.*“³⁷⁹

Milovník posvátné Bible **mluví o ní jako o arše**, díky které se mnozí zachrání před potopou, či hadem.³⁸⁰ Bible jako útočiště před plazícím se hadem, jakožto symbolem zla. Ten zvrací a přivádí na zem potopu, která je symbolem bezbožnosti. V Knize knih vidí myslitel Noemovu duhu, to je počátek Boží moci.³⁸¹

Bible je myšlením Božím.³⁸² Skovoroda vnímá mysl a srdce jako totéž. O Bibli říká podobně, že je to Boží srdce, Boží myšlení. Pro člověka je toto srdce zdrojem síly a obrácení. Kde jinde má čerpat Boží myšlení, ne-li z Bible, ono totiž obnovuje myšlení lidské. Tomuto Božím myšlení se v Bibli člověk může učit. Jiná věc je tělesné zdraví, druhá vřelost srdce.³⁸³ Charkovský filosof má za to, že pokud smrtelník nebyl zrozen shůry, je Bohu vzdálený, pak se nemůže jeho lidské srdce sjednotit s Božským srdcem. Zrození shůry vnímá jako obrácení, které také je podmínkou pro poznání věčného srdce. „*Přijď, moje dcero, přilni svým citlivým uchem. Slyš, proroci ti vyprávějí tvou řečí, ale ne o tvém, podlou a starou řečí ohlašují nové a moudré.*“³⁸⁴ Dále vyzývá, aby člověk opustil to svoje staré myšlení, vstoupil do toho, co je dobré. Vždyť „*zalíbilo se mu přiblížit svou čest k podlosti našeho lidství.*“³⁸⁵ Skrze Bibli přiblížil Bůh člověku své myšlení. Je to zároveň pozvání od Boha pro člověka, aby vstoupil do společenství s ním. Proto myslitel vidí ve věčném Božím srdci i věčnost člověka.³⁸⁶

Skovoroda nazývá **Bibli velkou svítilnou.**³⁸⁷ Slunce je jednou z centrálních figur ve skovorodovské koncepci pojetí světa. Slunce jako svítilna pro svět vyvstává z Boží moudrosti.³⁸⁸ Je položena na pevném základě věčnosti. Pevným základem Bible je Boží moudrost, paprsky jejího slova osvěcují temnoty našeho lidského myšlení. Tato svítilna je schopná prozářit veškerá zákoutí, celý makrokosmos a veškeré mikrokosmy, to jest lidství, jednotlivce. Skovoroda vysvětluje Atanasiovi podstatu symbolické řeči v Bibli. Říká: „ten, kdo se naučil, co je křivé, dávno poznal, co je rovné. Poznáním černého

³⁷⁸ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 575.

³⁷⁹ Tamtéž: 575. Překlad autorky.

³⁸⁰ Srov. tamtéž: 577.

³⁸¹ Srov. tamtéž: 577.

³⁸² Srov. tamtéž: 799.

³⁸³ Srov. tamtéž: 568.

³⁸⁴ Tamtéž: 797. Překlad autorky.

³⁸⁵ Tamtéž: 593. „Сіє он вздумал, дабь приблизить честь свою к подлости для ніколикаго с нею обрашенія.“ Překlad autorky.

³⁸⁶ Srov. tamtéž: 799–800.

³⁸⁷ Srov. tamtéž: 577.

³⁸⁸ Srov. tamtéž: 577.

zjevuje se bílé. Jaké je místo tmy? Například Saul a David představují dvě podstaty, které mezi sebou válčí, jeden je znamením světla a v druhém se zabydlela tma.³⁸⁹ Vnucuje se nám tma, aby bylo zjevené světlo.³⁹⁰ Stojí na pomezí dne Vzkříšení a noci pomíjivosti.³⁹¹ Skovoroda se snaží povzbudit člověka, který se nachází ve tmě, ať hledá, protože se blíží jeho světlo. Pochopení těchto znamení je vstupní bránou do věčnosti, do léta Hospodinovy milosti. Slunce je věčné, je předáváno od pokolení do pokolení.³⁹² Písmo svaté je svítilnou, věčným sluncem, která osvětluje cestu. „*Slunce všech planet, královna Bible je utvořená z tajemných figur, podobenství... je Bohoznalá. Celá je slepená z hlíny, a u Pavla je nazývána bláznovstvím.*“³⁹³

Slovo Boží je jako zrnko, navenek je nepatrné, ale uvnitř se skrývá jeho velikost. „*Pohled' na malé zrnko...v něm je skrytý celý strom s ovocem a listím, ale i veliké množství nesčetných sadů.*“³⁹⁴ Tímto způsobem Skovoroda popisuje duchovní realitu a potenciál Božího Slova. Obraz zrna přebírá od své učitelky Bible: „*Semenem je Boží slovo*“ Lk 8,11. Jedno je řečeno, slyší se dvoje, jeden vzhled, dvě přirozenosti: prázdná a Boží, zjevná a tajemná.

Bibli přirovnává k pečlivému člověku, který připravil zrní ve svých sýpkách: toto zrní není prázdné, ale skrývá v sobě Boží sílu.³⁹⁵ Sedm chlebů nasytí pět tisíc lidí. Právě Bible uschopňuje lidské srdce přijmout ta životodárná semínka. Skovoroda se zamýšlí nad dvojí přirozeností Božího Slova, nad jeho viditelnou a neviditelnou rovinou. Boží Slovo je ve své podstatě dvojí podle pomíjivosti a nepomíjivosti, podle těla a ducha, podle Božství a lidství, na první pohled ovšem k nerozeznání.³⁹⁶ Myslitel přirovnává Bibli ke stromu lískového ořechu, stačí utrhnout, rozkousat a rozžvýkat jen jeden oříšek, abychom poznali celý strom, celé Písmo.³⁹⁷ Vnějšíšek může být odlišný, ale semínko je stejné, forma je různá, proměnlivá, liší se, ale obsah je stálý.

---

³⁸⁹ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 591.

³⁹⁰ Srov tamtéž: 591–592.

³⁹¹ Srov tamtéž: 577.

³⁹² Srov tamtéž: 577–578.

³⁹³ Srov. 1Kor 1,21.

³⁹⁴ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 596. Překlad autorky. Též. srov. „A jiné padlo do země dobré, vzrostlo a přineslo stonásobný užitek.“ Lk 8,8.

³⁹⁵ Srov. tamtéž: 596. „Біблія є людина домовита, що приготувала насіння в засіках своїх. Про цього-то хазяїна пишеться: "Вийде сіяч сіяти". Вона в молоді наші думки насіває насіння нинішнього плотського нашого віку, щоб нетямуше наше серце було здатне прийняти; це насіння не пусте, а приховує в собі божу силу.“

³⁹⁶ Srov. tamtéž: 578.

³⁹⁷ Srov. tamtéž: 802.

Bible je Paschou, průvodem, přechodem, exodem a vstupem. Bible jako cesta nutí člověka posouvat se i přes reptání a nepochopení. Ve stejné situaci se nachází dnešní člověk, stejně jako izraelský národ v otroctví Egypťanů. Podobně jako Mojžíš vyvedl svůj lid, i když cestou plnou nesnází, ale i velkých Božích činů, stejně Boží Duch vyvádí lidskou duši z otrockého zajetí. Je to proces opouštění starých vzorců myšlení a proces rozpoznání lži a přijetí myšlení podle Boha, který zjevuje pravdu. Jinými slovy obrácení, znovuzrození. Je to také přechod od smrti k životu. Idea spásy člověka u Skovorody spočívá ve znovuzrození³⁹⁸, jedině tak člověk pozná svou pravou podstatu. Umíráním na kříži Kristova těla umírá velký „historický nesmysl“.³⁹⁹ Bible je mostem či žebříkem a také hymnou přislíbenou Bohem,⁴⁰⁰ novou písní.

Oko Pravdy – Bible. Bible jsou vševidoucí Hospodinovy oči (Ž34,16-18), které bdí nad Písmem.⁴⁰¹ Toto Božské oko symbolizuje jednoho Boha, jednu víru, jediné oko v Bibli a všude.⁴⁰² Pokud se člověk chce setkat s Hospodinovým pohledem, musí své oko ponořit do Bible, kde je ukryto veliké Boží vědění. Člověk potřebuje tento pohled, protože zjevuje pravdu o něm samém a proměňuje lidské srdce. Tento proces obrácení či znovuzrození závisí na jednotě oka Božího a oka lidského.⁴⁰³ „*Oko řídí, nenajdeš-li oko, nenajdeš důvod.*“⁴⁰⁴ Člověk pod množstvím různých událostí popsaných v Bibli „nemůže otevřít krásné oči věčnosti, jsou zasypané zeminou.“⁴⁰⁵ Myslitel vidí cestu ven z té zasypanosti, která symbolizuje svět a jeho pomíjivost, v hledání sebe sama. Tam by měl každý najít ukrytou věčnost, jakoby vyhrabat jiskru ze svého popela.

Mluví o Bibli jako o rozbitém zrcadle. Na první pohled je to negativní obraz, ale myslitel ho vysvětluje jak obvykle dost zajímavě. Totiž malá část rozbitého zrcadla, střípek, odráží totiž celý obraz. V Bibli se nachází Boží moudrost, je oděna do pestrých šatů: královských, selských, bohatých a chudých.⁴⁰⁶ Skovoroda zdůrazňuje všeobjímající univerzálnost Bible. Je otevřena všem a každý se v ní najde, každému je

---

³⁹⁸ Srov. Збірник наукових праць, Сковорода Григорій дослідження, розвіки, матеріали; Академія наук України, інститут філософії, Наукова думка, Київ, 1992: 15.

³⁹⁹ Srov. tamtéž: 15.

⁴⁰⁰ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 794.

⁴⁰¹ Srov. tamtéž: 580–581.

⁴⁰² Srov. tamtéž: 587–588.

⁴⁰³ Srov. Збірник наукових праць, Сковорода Григорій дослідження, розвіки, матеріали; Академія наук України, інститут філософії, Наукова думка, Київ, 1992: 15.

⁴⁰⁴ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 591. Překlad autorky.

⁴⁰⁵ Tamtéž: 591. Překlad autorky.

⁴⁰⁶ Srov. tamtéž: 802.

blízká, umí promlouvat různými jazyky. V malém úseku Bible vidí klíče, pochopení pro celek.

Bible je lež a bláznovství Boží.⁴⁰⁷ Veškeré stvoření je lež, provokativně tvrdí myslitel, přesto je nestálé a lživé stvoření polem Božích stop. Například píše „*Bible je lež ne protože nás učí lžím, ale protože ve lži vystopovala stopy a cesty, aby náš plazící se rozum vyvedla k nejvyšší pravdě.*“⁴⁰⁸ „*V každém lživém se totiž ukrývá a zjevuje se, leží a povstává přesvatá Pravda.*“⁴⁰⁹ Ve všech těchto stopách psaných a prohlašovaných v ní bude Hospodinova dokonalost. Podle vnějšího zdání je to prázdné a nedostačující, a podle Boha je skutečné a přesné.⁴¹⁰ Dále říká, že kdo pohrdá posvátnou ve lži biblickou Pravdou, přidává se k bezbožníkům.⁴¹¹ Je v ní totiž oko holubice, které hledí výš nad vody potopy na nádhernou podstatu Pravdy. Jednoduše řečeno, veškerý tento hnus dýchá Bohem, Pravdou, a Boží Duch se vznáší nad touto louží – lží.⁴¹² Tento pravdivý počátek žije ve všem.⁴¹³ Není částí, ani se neskládá ze součástí, ale je celý a pevný, proto i nezničitelný, z místa na místo nepřecházející, ale celistvý, bez hranic a spolehlivý.⁴¹⁴ Skovoroda tímto způsobem mluví o dvojím původu, autorství, Bible o lidském a Božském. Vidí ve světě svět viditelný, ale není to celé, ten viditelný odkazuje na neviditelný.

Bible je jako stopy vznešeného jelena, který hledá nejčistší pramen.⁴¹⁵ Pramen je symbolem života, jelen může symbolizovat Krista a každého člověka, který je v Kristu zakotvený. Hledat stopy je schopen jedině ten, který má žízeň neboli touhu po věčném prameni. Těchto životodárných stop si člověk může všimnout jedině má-li touhu. Pod touhou myslitel vidí třetí Božskou osobu, Ducha svatého.

---

⁴⁰⁷ СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 732. „Біблія єсть ложь и буйство Божіє.“ Překlad autorky.

⁴⁰⁸ Тамтєж: 732. „Біблія єсть ложь и буйство Божіє не в том, щоб лжи нас научала, но только во лжі напечатліла сліды и стезй, ползущій Ум возводящія к Превыспренній Истині.“ Překlad autorky.

⁴⁰⁹ Тамтєж: 732. „Во всіх сих лживьих Терминах, или Преділах, тайся и являється, лежит и востаєт пресвітлая Истина.“ Překlad autorky.

⁴¹⁰ Srov. tamtєж: 732.

⁴¹¹ Srov. tamtєж: 733. „Není sladší a víc obveselující než pravda.“ Též srov.: 574.

⁴¹² Srov. tamtєж: 573. „Но єсть в ней Око Голубицьї, взирающія вышше потбпных вод, на прекрасную Ипбстась Истиньї. Словом, Вся сїя дрянь дышет Богом и Вічностью, и Дух Божїй нбсїтєся над всею сею Лужею и лжею.“ Překlad autorky.

⁴¹³ Srov. tamtєж: 735.

⁴¹⁴ Srov. tamtєж: 736.

⁴¹⁵ Srov. tamtєж: 780–781.

Крест'анскý Бůh je Bible⁴¹⁶ Podle Skovorody pohrdat Biblí znamená zbytečně mudrovat, jako bychom vymysleli něco víc... jako kdyby se v nás zrodila moudrost. Vždyť Bůh a moudrost jsou bez počátku.⁴¹⁷ Slovo Bible je jediným odkazem a památkou Počátku. Je to Slovo směřující k Bohu a pro Boha, myslitel parafrázuje prolog Janova Evangelia. Podle něj je to Bohodýchající kniha, vše v ní je zaměřeno na Boha a v Božím Slově není nic, co by se k Bohu nevztahovalo.⁴¹⁸ Myslitel používá přirovnání: „*Jako se v šeku skrývá majetek, tak v pomíjející a smrtelné knize, v mracích různých obrazů se skrývá čisté, světlé a živé.*“⁴¹⁹ ... „*Toto je přirozený styl Bible. Historický a morální klam propojuje postavy a symboly, že jedno se jeví navenek a jiné je v srdci. Tvář je jako slupka a srdce je zrno.*“⁴²⁰

Bible u Skovorody jako malý bohoobrazný svět zjevuje Boží tvář a povahu. Bible má množství nespočetných tváří.⁴²¹ Veškeré viditelné Skovoroda považuje za obraz, každý obraz je tělo, idol a nicota, lidi jsou jako skot, zvěř a ptáci.⁴²² „*Sesíláš-li svého ducha, jsou stvoření znovu, a tak obnovuješ tvářnost země.*“ (Ž 104,30). „*V umírajícím na kříži Kristu lidskosti umírá veškerý historický vzdor...*“⁴²³ To činí duch všemohoucího, že veškerý dech a stvoření jsou mu v službách.⁴²⁴

Bible je bohomluvnou knihou, vede nás k poznání Boha, vznáší se nad pomíjivým. Pozemské ztrácí na významu, čeká nás příbytek od Boha, věčný dům v nebesích, který nebyl zbudován rukama.⁴²⁵ Myslitel používá symbol plazícího se hada, který zvrací lži, ten není žádnou metaforou, ale metafyzickou realitou hluboce spojenou ve své podstatě s Božstvím. Je knihou Boží. Krasavice Bible.⁴²⁶

---

⁴¹⁶ Srov. СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2-х томах, том 1, Мысль, Москва, 1973: 7–8, „Християнскій Бог єсть Бібліа. Но сей Бог наш перше на єврейській, а потом на християнській род сей безчисленныя и ужасныя навел суевѣрій наводненія.“ Též srov. tamtéž: 730–731. „Вірно слово, что Царь и Судія Израилскій, а Христіанскій Бог єсть Бібліа.“

⁴¹⁷ Srov. tamtéž: 576.

⁴¹⁸ Srov. tamtéž: 739.

⁴¹⁹ Tamtéž: 739 „И как в ничтожной Вексельной Бумажкѣ сокрывається Имперіал, так в тлінной и смертной сих Книг сїни и во мракѣ Образов тайтєся Пречїстое, Пресвітлое и Живбе.“ Překlad autorky.

⁴²⁰ Tamtéž: 743. Překlad autorky.

⁴²¹ Srov. tamtéž: 732. „Как Солнечный Блеск по верху вод, а вбды сверх голубаго Озера, и как пестрыє цвітї, высїпаннїє по шелковом полю в хитротканнїх Камках, так по лицу в Бібліи сплетеннаго множества тварей безчисленнїх, как Манна и Снїг, во свое время являет прекрасное свое Вічности Око Истина.“

⁴²² Srov. tamtéž: 746.

⁴²³ Tamtéž: 744. Překlad autorky.

⁴²⁴ Srov. tamtéž: 584–585.

⁴²⁵ Srov. 591–592. Též 2Kor 5,1.

⁴²⁶ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 432.

Bible je had,⁴²⁷ který symbolizuje věčnost. Skovoroda vidí paralelu v obrazu hada vyvýšeného Mojžíšem ve Starém Zákoně a evangelního Ježíše, který vstal z mrtvých.⁴²⁸ Izraelský soudce bourá všechny prapodoby plazení se, obnovuje podstatu lidstva. Jak si troufne říct Skovoroda, proměňuje nechutnou vodu ve víno odvahy a přidává celé Bibli chuť věčnosti.⁴²⁹ V Bibli jedno je na tváři a druhé v srdci,⁴³⁰ je to vznešený a zábavný klam, kde najdeme ve lži pravdu, moudrost ve vzpouře a v těle Boha. Okuste Písmo,⁴³¹ – doporučuje milovník Bible.

Sedmihlavým drakem je Bible:⁴³² její knihy mají různé podoby, styly, žánry, autory, působí různým dojmem, ale v jednom je spojena – v Duchu svatém.

Bible je židovskou Sfingou.⁴³³ Přečtena, přetlumočená, prozkoumaná, a zároveň jsou její nesmírné hloubky tak málo poznány.

Bible je jako lev řvoucí, který chodí a hledá, koho by pohltil.⁴³⁴ Šťastný je kdo dokáže roztrhat tohoto lva a získat v tvrdém něžné v hořkém sladké, v smrti život, v ponížení slávu,⁴³⁵ jak praví myslitel. Ne každý je toho schopen.⁴³⁶

Bible je nový svět a Boží lid, je zaslíbenou zemí,⁴³⁷ zemi živých, zemi a královstvím lásky, je to nebeský Jeruzalém.⁴³⁸ Když v Boží knize čteš o opilství, nečistotě, pokrevních svazcích... nezdržuj se na sodomských ulicích, ale utíkej a nerozvažuj nad tím, po cestě hříšníků nechod'.⁴³⁹ Bible člověka nevede do těchto (hříšných) ulic, ale skrze tyto ulice do vyššího a čistého kraje, nevede k lidskému mudrování, ale k věčnému nazírání. Bible vede do země zaslíbené, ke království lásky, do vznešeného Jeruzaléma. Tento Jeruzalém popisuje jako společnost v lásce, lásku v Bohu a Boha ve společenství, uzavřený kruh.⁴⁴⁰ Dokonalé společenství, ve kterém si nelze

---

⁴²⁷ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 466 a 752.

⁴²⁸ Srov. tamtéž: 752.

⁴²⁹ Srov. tamtéž: 754.

⁴³⁰ Srov. tamtéž: 754.

⁴³¹ Srov. tamtéž: 754.

⁴³² Srov. tamtéž: 731.

⁴³³ Srov. tamtéž: 783.

⁴³⁴ Srov. 1P(t) 5,8.

⁴³⁵ Srov. Samson: Sd 14,5–9.

⁴³⁶ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 783.

⁴³⁷ Srov. tamtéž: 340. „Біблія єсть обітованная Земля, на ней Стадо Божіє.“

⁴³⁸ Srov. tamtéž: 786. Jeruzalém měl ve staré Ukrajině několik významů: historický; alegoricky – církev, která bojuje; anagogicky – vítězná a oslavená církev; topologicky – Jeruzalém jako lidská duše.

⁴³⁹ Srov. tamtéž: 794.

⁴⁴⁰ Srov. СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 2, Мысль, Москва, 1973: 44.

nevychutnávat chuť Božího slova?⁴⁴¹ Vyzývá: neopíjejte se, ale skrze podobu vína opíjejte se Duchem svatým, vínem nové smlouvy, ne sodomským.⁴⁴²

V dialogu Aschaň myslitel píše o tom, že Bible je **hroznou jeskyní**, v které žije mnich, jenž nazírá Boží moudrost.⁴⁴³ Ta jeskyně je místem nepříjemným a sychravým, ale je zde ukryto tajemství, veliký poklad.

Bible je Člověkem, i ty jsi člověk...⁴⁴⁴ Poznáním Bible poznává člověk především sebe. „*Ona je s hloupým hloupá a s moudrým je moudrá.*“⁴⁴⁵ Myslitel zdůrazňuje potřebu poznání sebe sama, vidí neštěstí v neznalosti sebe sama.⁴⁴⁶ Tomuto tématu věnuje své dílo Aschaň a vůbec je to jeho ústřední téma. Právě v Bibli se člověk dozvídá o dějinách lidství a rovněž o sobě samém, o záměru Boha s ním.

„**Bible je tele Bohem darované** pro naši záchranu.“⁴⁴⁷ Představuje obraz soudu, přechodu člověka od tmy ke světlu.

Velmi zajímavým obrazem v očích Skovorody je **Bible jako prach**. Z té nicoty a špíny vyvstává obraz Hospodinovy slávy, který svítí jako blesk, září jako zlato...⁴⁴⁸ Tento prach, Bible, je životodárným prachem, prodchnutým Božím Duchem. Je úrodnou půdou, díky které roste a je šlechtěn duchovní člověk.

---

⁴⁴¹ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 794.

⁴⁴² Tamtéž: 794. Překlad autorky.

⁴⁴³ Srov. tamtéž: 331 „БИБЛІЯ подобна ужасной Пещері, в коей жил Пустинник, братом своим посіщенній. "Скажи, братец, что тебе держит в сем Угрюмом Обиталищі?"

⁴⁴⁴ Srov. tamtéž: 337.

⁴⁴⁵ Tamtéž: 337. „Біблія єсть Человтжом, и ти Человтж. Она єсть Телцом, и ти тоже. Если узнаєш Ее, Один Человек и Один Телец будєш с нею. Узнай же прежде себе. Она с Дураком Дурна, а со Преподобним Преподобна. Бездвлникови Падєніє, а Доброму Востані.“ Překlad autorky.

⁴⁴⁶ Srov. tamtéž: 339. „Біда наша, что ми не узнали себе, а в себі Того, о коего внутреннем рисудствіи повншіше Ібиль говорит там же: "И увидите, яко посреди Израиля Аз єсмь, и Аз Господь Бог ваш, и ність инаго, разві мене."

⁴⁴⁷ Srov. tamtéž: 338. „Святійшая Біблія Спасителнній єсть Телец, от Бога нам дарованими.“

⁴⁴⁸ Srov. tamtéž: 338. „Вся Біблія єсть прах и персть, но осіпившая многоочитое колесо вичности Божіей. Из сей безобразной грязи исходит світ відінія славы Господни,"образ Бібліи, фигурами осіняющій сіяніє славы Божія, на горі преобразуємыя?“

3.4. Kritické výroky o Bibli

Jak jsme si mohli všimnout, Skovorodovo rozvažování o Bibli je velice rozmanité a na první pohled nejednoznačné. Je jí velice nakloněn, ale místy nelze přehlédnout vyhraněné vyjadřování. Patří to k jeho osobité originalitě a stylu. Nicméně tímto neobvyklým způsobem interpretace Písma svatého znejišťoval a do dnes znejišťuje i zkušené badatele. Tímto způsobem ukazuje charkovský filosof na složitou teologickou sémantiku Bible, a to na jedné straně Božskou, věčnou, nezničitelnou, a na straně druhé poškozenou, deformovanou přirozenost.⁴⁴⁹ Protože mnohé pasáže nenechávají čtenáře v klidu, budeme se těmito místy krátce zabývat.

V myslitelových dílech najdeme mnoho míst, která si mohou vzájemně odporovat, jsou postavena na principu protichůdností.⁴⁵⁰ Například v jedné z besed se myslitel zmiňuje: „*dvoji chuť má Bible – dobrou a zlou, spásnou a pohřbívající, chybnou a pravdivou, moudrou a poblázněnou.*“⁴⁵¹ Pohybuje se z jednoho pólu k druhému, udržuje adresáta v určitém napětí, které nelze konzervovat či uzavřít, ale jakoby nutí čtenáře zbystřit. Ve svém díle *Hadí potopa* říká, že Bible je Bohem, ale také, v díle *Prsten* že je hadem. Dále, že „*ona je tělesno a duchovno, bláznovství a moudrost, moře a přístav, povodeň a člun.*“⁴⁵² Skovoroda si totiž velmi dobře uvědomoval cenu této posvátné knihy, něco tak posvátného a v těsné blízkosti profánnímu světu. Proto považuje za nezbytné připravit čtenáře na čtení Bible, jako na setkání s duchovním Goliášem. Dalším extrémem je, že upozorňuje na zhoubné působení Bible na lidskost, které ovšem vyplývá z nepochopení.⁴⁵³ Náš autor nutí člověka přemýšlet, neustále něco předhazuje, rozvíjí a se svými závěry není hotový. Srovnává Bibli se lvem, nad kterým ne každý zvládne zvítězit. K tomu je potřebná síla, odvaha, umění biblického Samsona, aby objevil „*v tvrdém něžné, v hořkém sladké, v hněvu milost, v jedu pokrm, v smrti život, v potupě slávu.*“⁴⁵⁴ Kvůli těmto ostřejším výrazům o Bibli byl obviněn z ateismu. Označil totiž Bibli za pramen pověr, tím však chtěl jasněji vysvětlit své chápání Božího Slova.⁴⁵⁵ Za pověru považoval doslovné chápání Bible. Píše: „*Tento sedmihlavý drak (Bible) vyvrhuje hořké vody, pokrývá celou zeměkouli předsudky. Není to nic jiného, než*

⁴⁴⁹ Srov. ШЕВЧЕНКО В. Григорій Сковорода і префігуральна екзегеза Біблії, Філософська думка, 2014, № 5: 102–103.

⁴⁵⁰ Srov. БАРАБАШ Юрій, Дух животворить. Читаємо Сковороду, Темпора Київ, 2014: 334

⁴⁵¹ СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 2, Мысль, Москва, 1973: 303. Překlad autorky.

⁴⁵² Tamtéž: 153–154.

⁴⁵³ Srov. PILIOWICZ Denys, Ryzmowa o duchownym świcie, Kraków 2010:146.

⁴⁵⁴ СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 2, Мысль, Москва, 1973: 38. Překlad autorky.

⁴⁵⁵ Srov. tamtéž: 105

*bezrozumné, ale jakoby Bohem uskutečněné a ochráňované pochopení.*⁴⁵⁶ Kdežto Skovoroda Bibli vnímal alegoricky, obrazně, duchovně. Podívejme se na některé výrazy nejen o Bibli a jejích protipóly, které myslitel používal.

Obraz	Význam pozitivní	Význam negativní
neustálý pohyb: jako meandr řeky se vine, mění směr, zavádí do nových, neznámých míst	pozitivní, příjemná,	plná nebezpečí, nevyzpytatelná
had	Kristus (Ex 8) moudrost	Zlý (Gn 3) zchytralost
pokrm na cestu	sladký jako med	hořký jako slupka ořechu
zvíře/člověk	jelen – člověk hledající pravdu	velbloud – člověk, nechává se unášet světem
stopa – ukazatel	stopa, která vede k čirému prameni, tu vyhledává jelen.	nevšímá si stopy, spokojí se se zkalenou vodou. Svět.
směr	nahoru / na horu – Sion	dolů – Sodoma
dvojí podstata	Božská – za obyčejnými věcmi a obrazy skrývá se věčnost, tvůrce	lidská – svádí k podceňování významu Bible, k pověrám.
dvojí je v ní	Božské – pravda	lidské – lež
slunce	Boží přítomnost	Boží nepřítomnost – ohnivé moře – peklo
svítilna v temnotě	Boží moudrost – osvěčující temnoty na cestě, umožňující pohyb správným směrem	nepřítomnost svítilny – bloudění, hloupost, dravá zvěř
pokrm	žvýkání – posila na cestu	hltání – hořkost
touha versus nuda	Boží život v člověku	agónie duše

Toto pestré metaforické chápání a vykládání Písma zřejmě pomáhalo mysliteli a také jeho čtenáři k hlubšímu porozumění, či alespoň k němu nasměrovávalo. Zdůrazňuje vnější a vnitřní, viditelné a neviditelné, lidské a Božské, upozorňuje na formu a obsah, také na její odlišnost. Tímto také náš autor vybízí člověka být ve střehu, brát Boží slovo vážně a neodbývat je, ale zabývat se jím, slovy myslitele *žvýkat je s chutí*. Upozorňuje na velký poklad v Bibli ukrytý: „*v těchto vracích, jako ve slupkách, se skrývá zrno*

⁴⁵⁶ СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 2, Мысль, Москва, 1973 : 7–8. „Сей седмиглавный дракон (Біблія), вод горких хлябы излевая, весь свой шар земный покрыл суетвріем. Оно не иное что есть, как безразумное, но будьто Богом осуществленное и защищаемое разумѣніе.“ Překlad autorky.

pravdy.⁴⁵⁷ V mnohém byl Skovoroda nekompromisní, například měl za to, že je lepší nečíst a neposlouchat Bibli, než číst bez očí a poslouchat bez uší, a tak se učit marnivosti.⁴⁵⁸ Měl za to, že Boží Slovo vyžaduje osobní vztah, bez něho zůstane tajemství skryté a odhalena zůstane pouze litera, která zavádí do světa pověr a stává se i nebezpečím.

Zmíněné obrazy hada Krista a hada zlého podle myslitele nejsou rovné. Dobro v žádném případě není jen zrcadlovým opakem zla, nemá stejnou váhu. Dobro má větší potenciál, přestože vyžaduje velkou investici, úsilí a často zůstává nepatrné, málo viditelné. Naproti tomu zlo vyraší ihned, jeho potenciál však se nedá srovnávat s potenciálem dobra. V Bibli člověk nachází dobrý pokrm pro duši přemáhající zlo. Lidská duše, označována myslitelem jako *nepřetržitý pohyb*, buď se přibližuje světlu, nebo agónicky tíhne k prachu. Touha směřovat ke světlu je autorem jmenována jako *nutná nutnost*, je to touha být se svým Stvořitelem neboli prvopočátkem, bezpodmínečnou láskou.

---

⁴⁵⁷ СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 1, Мысль, Москва, 1973: 38. “в сих враках, как в шелухѣ, закрылось сѣмя истины.” Překlad autorky.

⁴⁵⁸ Srov. ШЕВЧУК Валерій Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсарі, Київ, 2008: 13.

4. Lidský život a Bible podle Hryhorije S. Skovorody

„*Já jsem ta cesta, pravda i život*“ J 14,6.

V předchozích kapitolách jsme se zabývali tím, jak se myslitel o Bibli vyjadřuje, jaký k ní chová vztah. Zde se pokusíme tyto nasbírané ne úplně systematické poznatky poskládat do provizorního systému. Šablonou nám poslouží podobenství z Evangelia od svatého Lukáše o marnotratném synu.⁴⁵⁹

Jak již víme z dřívějších zjištění, Bible je pro Skovorodu *cestou*, která vede odněkud někam, od tělesného k duchovnímu, od pozemského k nebeskému. Když se podíváme na cestu marnotratného syna, s kterým se může ztotožnit každý člověk, vidíme otcovsko-synovský vztah, vzpouru proti otci a rozchod s ním, vlastní cestu člověka, ale také návrat domů k otci. Můžeme říct, že každý je svému tvůrci, nebeskému Otci, vzdálený, každý prožívá vzpouru, každý je na cestě, každý hledá ten správný směr a také bloudí, nevyhne se dobrodružství, lákadlům, ale také bolestným pastem. I tato posvátná *Bohoznaná* kniha může působit matoucím dojmem, a tak se nezkušený čtenář snadno nachytá do její pasti. Jak píše Skovoroda, je hloupým hloupá a moudrým moudrá. Pro mnohé je zase zdrojem pověr, protože nebyla správně pochopena. Symbol *hada* tuto cestu vystihuje, myslitel nejednou Bibli k tomuto obrazu přirovnává. Had se vine jako meandr, svíjí se do kolečka, a není možné rozeznat, kde je hlava a kde je konec. Podobnou vlastnost lze přičíst Bibli, má množství podob a začátků, skládá se z mnoha knih psaných různými autory. A přece jenom je to jedna kniha. Množství jejích podob je zastřešeno jediným autorem, Duchem svatým, a směřuje k jedinému cíli. Had je symbolem moudrosti a Boží přítomnosti, a na jiných místech je taktéž had vyjádřením zla. Tyto vlastnosti má Písmo svaté, je pokladnicí moudrosti a místem, kde je Bůh přítomen. Znázorňuje neustálý boj se zlým, Boží velikost a také Boží pedagogiku, vždyť Bůh i tento nástroj využívá ve prospěch návratu člověka zpět domů. Had nám připomíná cestu, která různě kličkuje, zavádí člověka do neznámých míst i do míst známých, stejně tak do míst nepříjemných, nebezpečných, avšak cílem tohoto putování je místo bezpečí. Tato učitelka Bible nám bohatým způsobem vypráví dějiny Izraelského národa, jeho putování z Egypta, které bylo cestou z otroctví a tudíž z otrockého myšlení směrem k zaslíbené zemi, ke svobodě v Kristu. Je to cesta bloudícího člověka, tak krátce vzdálená od cíle, kterou ovšem bude překonávat různými neskutečně dlouhými oklikami, dokud neodumře člověk starý a nezrodí se

---

⁴⁵⁹ Viz Lk 15,11–32.

člověk nový. Podle myslitele překonání této vzdálenosti není možné bez zásahu shůry, stejně jako poznání Bible a jejího autora. Skovoroda také zdůrazňuje, že tato cesta vede skrze srdce každého člověka, jakožto sídlo mysli a vůle, to jest skrze návrat k sobě samému. Můžeme to lépe říci pomocí vyraziva proroka Ezechiela, skrze objevení a odevzdání srdce kamenného a získání srdce, které bije, srdce z masa. Setkání s pravdou o sobě samém je nezbytné. Tvůrce nenechává své tvory bez pomoci, naopak vybavil je vším potřebným k nalezení správné cesty, aby poznanou pravdu mohli lépe zpracovat. Posvátná kniha Bible je pro každého průvodkyní a učitelkou. Z této Bohoznalé knihy může poutník čerpat vláhu, pokrm, pochopení, radu, lekci, moudrost, útěchu a pozvolně objevovat pravdivou tvář svého tvůrce. Umožňuje pohyb od tělesného k duchovnímu.

Bible jako cesta je pro Skovorodu také objevenou *Boží touhou*. Touha inspiruje k životu a pomáhá v objevování pravdy. Člověk na cestě nemůže nebýt zasažen Boží touhou, touhou po poznání svého Tvůrce. Tato skutečnost dodává sílu k pohybu dopředu. Touha totiž podle myslitele je *paměť lidského srdce*.⁴⁶⁰ Paměť se mnohdy probouzí a je objevenána ve chvíli největší nouze, kdy všechny opory selhávají. Právě nouze nutí opustit mladšího syna místo, kde promarnil veškeré své hmotné jmění. Předtím ho jiná nouze nutila opustit rodný dům, promarnit majetek. A právě ona mu pomohla zjistit vlastní hranice. Tatáž nouze ho přivedla nejprve na cestu k sobě. Šel do sebe, setkal se se sebou samým, uvědomil si svou hříšnost, ubohost, ale i hodnotu.⁴⁶¹ Poznání pravdy, jako hluboký proces vnitřního uzdravení a obrácení, je podle Skovorody nezbytným. Teprve tehdy je člověk schopen vyrazit tím správným směrem bez přítěže balvanu lži. Cesta za pravdou začíná touhou, která se z lidských duší vynořuje díky působení Ducha svatého. Skovorodovskou termonologii bychom tento prces mohli označit za *nutnou nutnost*. Touha je pak tím dobrým pastýřem, nalézá zbloudilou ovečku čili duši a přivádí ji zpět do stáda čili domů. Teprve po návratu domů se dovršuje dokonalé smíření.

Bible se jeví cestou, která vede na horu poznání pramene života, vede od Boha k člověku a od člověka skrze Logos zpět k Bohu. Touto cestou je sám Ježíš Kristus. Jedině skrze Krista je člověk schopen nechat v sobě proměnit bytost zbloudilou a objevit svou hodnotu, opravdového člověka. Jedině s ním se pozvedá z ubohých nížin

---

⁴⁶⁰ Srov. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016: 369.

⁴⁶¹ Srov. Lk 15,16–19.

na vysokou horu. Jedině tak může projít cestou plnou nebezpečí a zkrotit lvy, hady, obejít pasti... to je překonat strachy, hořkosti, zklamání... Bible jako cesta je především cestou osvobozujícího poznávání pravdy o sobě, o Bohu a ostatních, poznání opravdového člověka – Krista. Vyžaduje od poutníka bdělost, trpělivost, schopnost čelit nástrahám, ale i nechat se vést, vyučovat a opečovávat. Protože cesta je celoživotním procesem, zůstat na ní je dennodenní volbou a rozhodnutím každého člověka. K tomu nezbytně patří scestí a návraty, objevování smutných skutečností o sobě a rozhodnutí setrvat na cestě k prvopočátku a veškeré dokonalosti. Znamená to dennodenně setrávat ve věrnosti touze, rozpoznávat svou identitu, objevovat Boží obraz v sobě a ukrytou touhu po bytí synem. Naše synovství je možné jediné skrze Syna Ježíše Krista. Člověk natolik zůstává na cestě, nakolik je schopen odpovídat vnitřní touze po bytí synem svého Otce.

Bible je nejen cestou, ale také mapou pro každého poutníka. Díky ní hledající poutník může cestu najít. Jde o přístav, místo bezpečí čili opravdový domov. Bible sebou představuje *bránu* do domu nebeského Otce. Brána je místem, kde milující otec neustále vyhlíží své zbloudilé dítě. Tím prokazuje obrovskou touhu, která je nesrovnatelně větší, než touha dítěte čili člověka. Troufneme si tvrdit, že je to touha po obejmutí a přijetí každé zbloudilé duše. Bible je bránou k poznání opravdové tváře Otce, který své dítě touží obléct do nových šatů, navléknout mu prsten, uspořádat hostinu, být s ním a slavit jeho návrat. Ale jak píše myslitel, ne každý má klíče od tohoto domu či brány, čili k poznání této reality. Pro mnohé je to nedobytný a nepřívětivý hrad. Hradbami kolem toho domu nebo nesprávným klíčem je lež, slepota, pýcha, předsudky...

Skovoroda věří Božímu slovu, to je Bibli, jako žádnému jinému. Ví, že toto Slovo přináší život a že není mrtvou literou. Toto Slovo je schopno osvětlovat cestu a pomáhá vidět věci, jak jsou. Zjevuje pravou podstatu Slova a jeho nadčasovou platnost. Je to Slovo *pravdy*. Cestou životem se člověk snadno ztrácí, ocitá se ve tmě. Potřebuje na cestě svítilnu, aby mohl posoudit věci pravdivě. Tou svítilnou pro něho je Boží moudrost a přítomnost, oboje myslitel nalézá v Bibli. Poté, co člověk dostane mnoho ran, je schopen odhodit lež a přijmout pravdu. Díky zkouškám, setrávání na cestě a prohloubení poznání, se v člověku může rodit nové, pravdivé lidské srdce. Najednou má v rukou ty správné klíče a hradby kolem nedobytného domu padají. Nové

srdce i je klíčem do domu Boha Otce, vždyť Bůh hledí na srdce člověka.⁴⁶² To srdce vyživuje a proměňuje životodárné Slovo ukryté v Bibli. Tak lidská duše vedena Duchem svatým okusí ořech nejen na povrchu, bude-li trpělivá, dostane se i k jádru. Boží Duch v člověku probouzí dřímajícího ducha, a s ním i touhu hledat sebe sama i svůj pravdivý obraz, originál, aby se nechal zbožšťovat, stával se Bohu podobný.⁴⁶³ Jedině Duch dává život, proměňuje vodu ve víno, pomáhá překonat období hladu, zavádí na tučné pastviny a dává okusit věčnost, jak píše myslitel: „*Tento židovský soudce... obnovuje naši podstatu, proměňuje nechutnou vodu v kurážné víno a přidává celé Bibli chuť věčnosti.*“⁴⁶⁴ Díky důvěrné komunikaci a poznání je člověk schopen najít cestu pravdy, a tak se dostává k prameni života. Má-li člověk na mysli to, že zralost k obrácení zraje a vyvíjí se zpravidla pozvolna, pak každý poutník se musí vyzbrojit trpělivostí: *žvýkat*, hledat, doufat. Vnitřní touha být se svým prvopočátkem dává sílu jít dál, nalézat cestu ze slepoty, pýchy, předsudků. Pak dojde naplnění a lidská bytost bude schopna zahlédnout vyhlížející postavu Otce, jeho oči plné touhy po zbloudilém synovi. Vrhne se do náruče otce, nechá se zahrnout Láskou, obléct nové šaty, to je, že přijme svou identitu. Nechá si říct životodárná slova. Přijme prsten důstojnosti, zasedne ke slavnostní hostině. Být synem znamená objevit svého Otce, mít s ním důvěrný vztah.

Výše uvedenou úvahu na základě poznatků o Bibli u Skovorody můžeme shrnout do následujícího schématu:

cesta – nouze – touha lidská / Boží – pravda – dům / identita – vztah

Je to jakési putování lidského srdce, které hledá v životě víc než materiální blahobyť. Bible podle Skovorody se jeví jako vzácná cesta, to je nástroj k sebepoznání a poznání Boha, která vede skrze nutnou krizi či nouzi. Je podmíněna probuzenou vnitřní touhou po pravdě a vytrvalostí v ní. Člověk nachází sebe sama, svou identitu. V důsledku nachází bránu, vstup do obydlí, místa kam od věků patří. Je schopen být ve vztahu se svým Stvořitelem. Tuto vzácnou cestu nám otevírá Písmo svaté.

---

⁴⁶² Srov. 1Sam 16.

⁴⁶³ Srov. ЧЕРНИШОВ В., Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г.С.Сковороди, Дисертація, Полтава, 2010: 199.

⁴⁶⁴ СКОВОРОДА, Г. Сочинения в 2 х томах, том 1, Мысль, Москва, 1973: 30. „Сей судія израилскій разоряет все ветхое фигур ползанье, обновляет естество наше, претворяя невкусную воду в куражное вино и придавая всей Библии сот вѣчности.“ Překlad autorky.

Závěrem

V práci jsem představila obraz myslitele Hryhorije S. Skovorody a jeho vztah k Písmu svatému. Skovoroda byl jedním z nejvýznamnějších ukrajinských křesťanských filosofů s nadčasovou platností. Přestože povědomí o něm dlouho dřímalo v zapomnění, neztratil na významu a po více než dvou staletích promlouvá i dnes. Na základě představeného životopisu můžeme říct, že ve svém životě překonával mnoho překážek kvůli svému přesvědčení. Rozhodně nelze souhlasit se sovětskými interpretátory, že byl jen lidový učenec, a s těmi, kteří o něm tvrdí, že byl reformátorem. Psal pro sebe a úzký kruh přátel, nešlo mu o to své názory prosadit. Naopak je možné o něm říci, že byl milovníkem Bible, takto se často podepisoval, a jak o tom svědčí jeho spisy. Jeho život jí byl velmi významně ovlivněn, napomohla mu v rozhodnutí se pro životní cestu. Od chvíle, kdy tuto posvátnou knihu objevil, již žádná jiná pro něho neměla větší váhu. Odešel do ústraní, aby objevenou pokladnici moudrosti prozkoumal a aplikoval na svůj život. Na základě prostudovaných Skovorodových spisů vidíme, že se mu otevírá nový pohled na Písmo jako na bohatý obrazo-metaforický svět. Viděl v ní řvoucího lva, kterým se nenechal pohltit, ale také jelena, či jeho stopy, jež vedou k nejčistšímu prameni. Tento způsob pomáhá obrazně smýšlejícímu člověku zajet na hlubinu a objevit Božskou stránku Bible. Povrchní zacházení s posvátným textem je autorem hrubě odsuzováno tvrdými výroky. Jako milovník a komentátor biblických knih se do nich dokázal vcítit a terminologií Skovorody bychom mohli říci, že rozžvýkal semínko Boží pravdy a okusil jeho chuť. Ve výsledku je vidět, že z této zamilovanosti do posvátné knihy vyvstal celoživotní pevný vztah. Pochopil, že chytá neuchopitelné a tato činnost a vědomí lidské maličkosti a Boží velikosti mu přinášelo největší štěstí. Stala se pro něho celoživotním programem, přítelkyní, učitelkou. Otevřela mu dveře poznání pravdy, cestu k sobě, k objevení vnitřního člověka a k Bohu, původci všeho. Tato práce téma zdaleka nevyčerpává, ale jsem vděčná, že jsem se mohla tímto milovníkem Bible zabývat, a tak nahlédnout do kulturního odkazu ukrajinské duchovní literatury.

Seznam literatury

1. АЛЕКСЕЄНКО Н., Біблійна герменевтика в українській бароковій прозі, автореферат, 2001.
2. БАГАЛІЙ, Д., Український Мандрований Філософ Григорій Сковорода, Кобза, Київ, 1992.
3. БАРАБАШ Юрій, Дух животворит. Читаємо Сковороду. Темпора, Київ, 2014.
4. БІЛАНЮК П. Вступ до богословської спадщини Григорія Сковороди; пер. з англ. І. Гарника, Сковорода Григорій, образ мислителя, Київ, 1997.
5. ЧЕРНИШОВ Віктор, В., Парадигма синтезу західної та східної філософсько-теологічних традицій у творчості Г. С. Сковороди, Дисертація, Полтава, 2010.
6. ЧИЖЕВСЬКИЙ Дмитро, філософські твори в чотирьох томах, том 1., Смолоскип, Київ, 2005.
7. ЧИЖЕВСЬКИЙ Д., Нариси з історії філософії на Україні, 1.видання: Прага 1931, виправлене видання, Київ, 2000.
8. ЕЛЕЦ Ю, Биография Всеволода Владимировича Крестовського, Основа, VIII. 1861.
9. ЭРН В.Ф. Г.Сковорода. Жизнь и учение. Борьба за Логос., АСТ, Харвест, Минск, 2000.
10. ХИЖНЯК І. З. Києво-Могилянська академія, 1970.
11. КАЛЮЖНИЙ А. Е., Філософія серця Г.Сковороди, Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність, Київ, 2003.
12. КОВАЛИНСЬКИЙ М. І., Жизнь Григорія Сковороды, Повне зібрання творів у двох томах, том 2, Наукова думка, 1973.
13. КРЕСТОВСЬКИЙ В., зборник сочинений том VIII, 1861
14. LOUTH Andrew, Początki mistyki chrześcijańskiej, tłum. Henryk Bednarek, Kraków, 1997.
15. МАХНОВЕЦ Леонід, Григорій Сковорода, Харків, 1972.
16. МІРЧУК І., Г. С. Сковорода. Замітки до історії української культури, Хроника, Прага, 1925.
17. НОГА Г., Сковорода і українські мандрівні дяки. Сковорода Григорій образ мислення, Київ, 1997.
18. ОЛЬШЕВСЬКИЙ Ігор, Григорій Сковорода: Місія Посланця, Луцьк, 2008.
19. PIŁPOWICZ Denys, Rozmowa o duchowym świecie, Kraków, 2010.

20. СКОВОРОДА Григорій, Повна академічна збірка творів за редакцією проф. Леоніда Ушкалова, Видавець Савчук О. О., Харків, 2016.
21. СКОВОРОДА Г., Сочинения в 2 х томах, Мысль, Москва, 1973.
22. СОФРОНОВА Л. А., Три мира Григория Сковороды, Индрик, 2002.
23. ШЕВЕЛЬОВ Юрій, Попередні зауваги до вивчення мови та стилю Сковороди, Записки Наукового товариства імені Шевченка, том ССXXXIX. Праці Філологічної секції, Львів, 2012.
24. ШЕВЧЕНКО В., Григорій Сковорода у спогах та перших дослідженнях, Визвольний шлях, 2002.
25. ШЕВЧЕНКО В., Григорій Сковорода і префігуральна екзегеза Біблії, Філософська думка, 2014, № 5.
26. ШЕВЧУК Валерій, Пізнаний і непізнаний Сфінкс, Григорій Сковорода сучасними очима, Пульсари, Київ, 2008.
27. ШЕВЕЛЬОВ, Юрій. Попередні зауваги до вивчення мови та стилю Сковороди. Записки Наукового товариства імені Шевченка, Том ССXXXIX. Праці Філологічної секції, Львів, 2000
28. ШПЕТ Г. Г., Очерк развития русской философии, Петербург, 1922.
29. ШЕРЕХ Ю., Поза книжками і з книжок, Київ, 1998
30. УШКАЛОВ Леонід, З історії української літератури 17.18. ст., Акта, 1999.
31. ВОЗНЯК, М. С., Історія української літератури, том 3, Львів, 1924.
32. Збірник наукових праць, Сковорода Григорій дослідження, розвідки, атеріали; Академія наук України, інститут філософії, Наукова думка, Київ, 1992.
33. ЗЕНЬКОВСКИЙ В. В., История русской философии, том 1, ЭГО, 1991.

Promluva:

1. JAN PAWEŁ II, Chrystus Drogą, prawdą i życiem. Pielgrzymka Ojca Świętego na Ukrainę, 23 - 27 czerwca 2001, Kraków 2001.

Internetové zdroje:

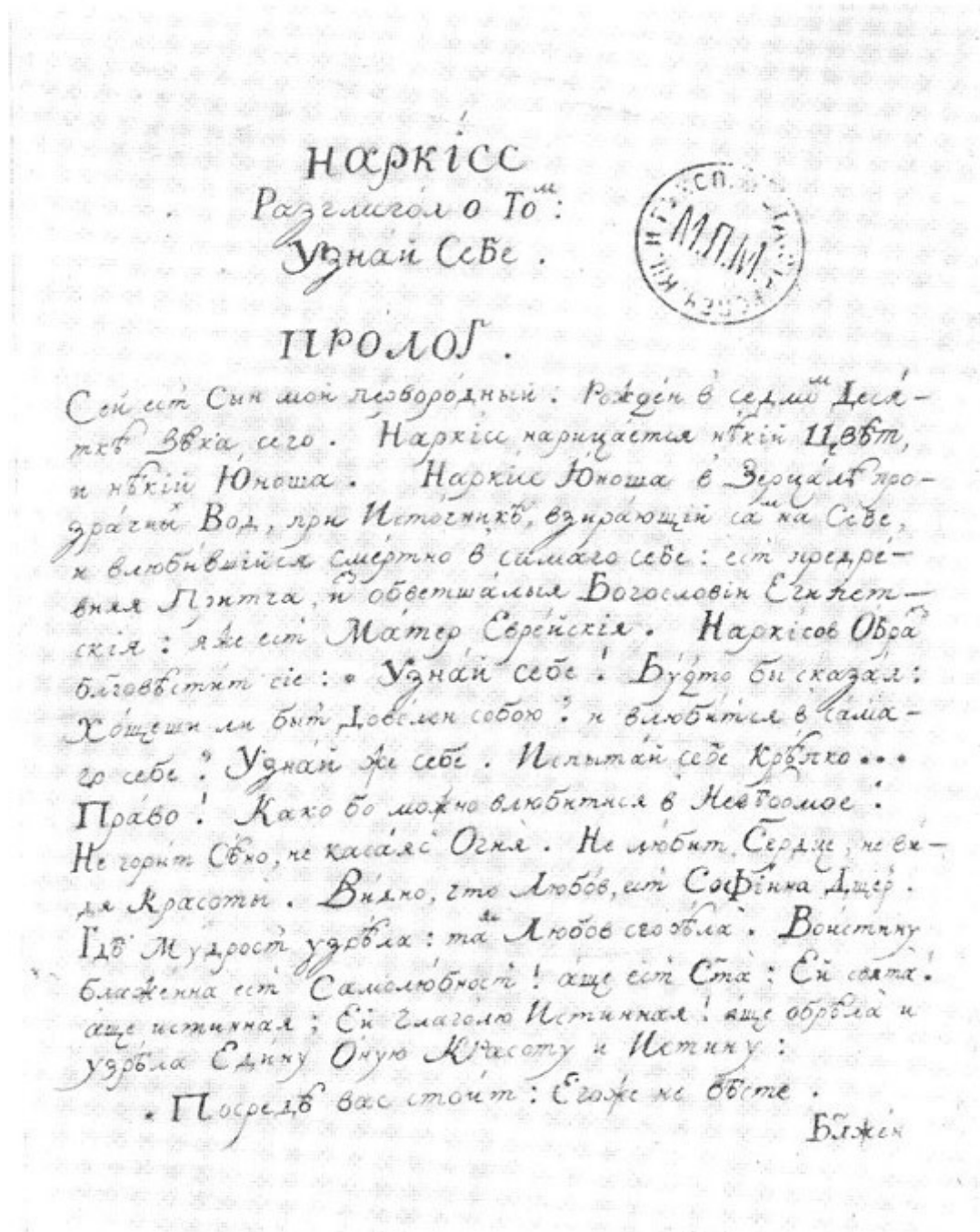
1. https://is.muni.cz/el/1441/podzim2017/Kv2MP_ESZ/um/Dejiny_vykladu_Pisma_s_vateho.pdf, vvyhledáno 11. 4. 2018.
2. ПОНТИЙСКИЙ Евагрий, Монах, Слово о духовном делании, Москва, 1994: http://www.k-istine.ru/library/evagriy_pontiyskiy-04.htm, vvyhledáno 5. 8. 2019.

3. <http://philosophy.ucu.edu.ua/piznanyj-i-nepiznanyj-sfinks-grygorij-skovoroda-suchasnymy-ochyma/>, vyhledáno 18. 6. 2019.
4. https://is.muni.cz/el/1441/podzim2017/Kv2MP_ESZ/um/Dejiny_vykladu_Pisma_s_vateho.pdf. Vyhledáno 10, vyhledáno 5. 7. 2019.
5. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html, vyhledáno 16. 7. 2019.

Пřílohy

Пříloha 1: Skovorodův autograf, fragment úvodu do spisu Narcis.

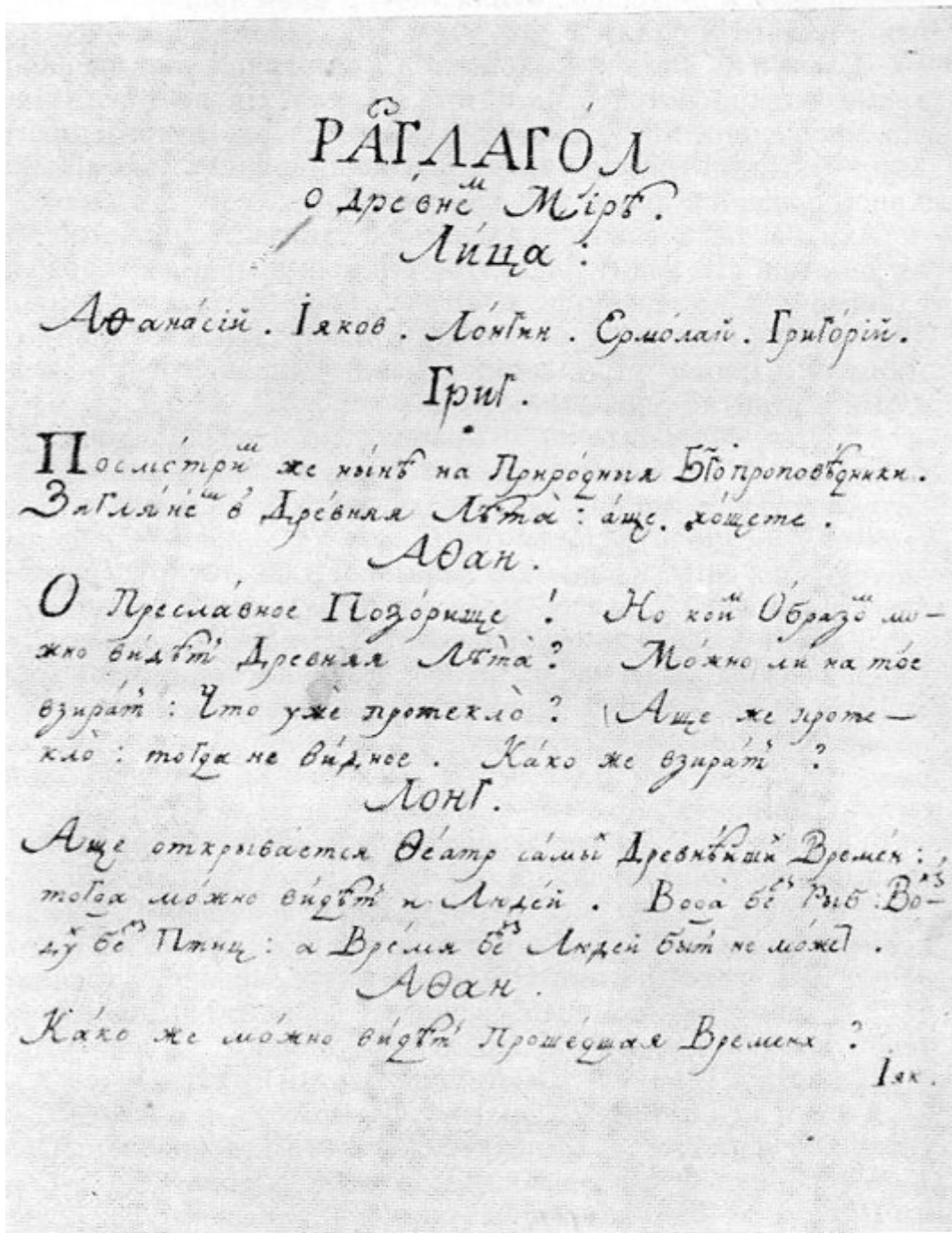
(Пřevzato z <http://skovoroda.net/skovoroda/pics/>, vyhledáno 29. 11. 2019.)

Сторінка автографа вступу до діалога «Наркісс».

Пříloha 2: Skovorodův autograf, fragment spisu Rozmluva o dávném světě.

(Пřevzato z <http://skovoroda.net/skovoroda/pics/>, vyhledáno 29. 11. 2019.)

Сторінка автографа діалога «Разглагол о древнем міръ» (друга редакція)